

İSKİLİPLİ
M. ATIF HOCA
Hayatı Düşünceleri ve İdamı

ETHEM ERKOÇ

Çorum - 2016

**Birinci Basım
Haziran - 2014**

**İkinci Basım
Mart - 2016**

**Dizgi
Elif UZUN**

**Yayına Hazırlayan & Kapak Tasarım
İrfan YİĞİT**

**Grafik & Tasarım:
Bir Medya
Yeniyol Mh. Gazi Sk. No: 9/13
Tel: (+90-364)-225 66 64 ÇORUM
www.birmedya.net**

**Baskı & Cilt:
Salamat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 26062
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1 İskitler/Altındağ/ANKARA
Tel: (+90-312) 341 10 20
www.salamat.com.tr**

**ISBN
978-605-62733-7-7**

**İsteme Adresi:
Çorum Belediyesi Kent Arşivi
Yeniyol Mah. Gazi Cad.
Turgut Özal İş Merkezi
Kat:4 ÇORUM
0364 225 08 10 / 1539**

**Bu eser Çorum Belediyesi'nin Kültür Yayını'dır
PARA İLE SATILAMAZ**

TAKDİM

İskilip'in, Tophane Köyü'nde dünyaya geldiği için "İskilipli" unvanını alan Atıf Hoca, İslam dünyasının en önemli ilim merkezlerinden biri olan İstanbul'da medrese hayatını tamamladıktan sonra yaşadığı dönemin en etkili din âlimlerinden ve kanaat önderlerinden biri olmuştur.

İskilipli Âtıf Hoca, 1924 yılında Frenk Mukallitliği ve Şapka ismiyle yayınladığı risalede, Batı taklitçiliğinin sonunun felaket olacağını anlatmıştır. Risalesinde, toplumun içine sürüklendiği uçuruma dikkat çekmiştir. Risalesinin yayınlanmasından 1 buçuk sene sonra yürürlüğe giren Şapka İktizası Hakkında Kanun'a muhalefet suçlamasıyla tutuklanan İskilipli Atıf Hoca, idam edildi. Her şeyin Avrupalısını almayı meziyet sayan zihniyet, ne hikmetse Avrupa'nın "Kanunlar geriye doğru işletilemez" prensibini almayı unuttu.

Takvimler 1924 yılını gösteriyordu. İskilipli Âtıf Hoca'nın Frenk Mukallitliği ve Şapka isimli risalesi, körü körüne Avrupa taklitçiliğini eleştiren bir eserdir. Hoca, bu eserinde; Avrupa'nın ilim ve fennini almanın caiz, hatta lüzumlu olduğunu belirtmiş, bizde yapılanın şuarsuz bir Batı taklitçiliği olduğunu tespitini yapmıştı. Kılık kıyafette Batı'ya benzemenin aslında ruhtaki bir bozuluşa alamet veya onun bedene aksetmesine sebebiyet vereceğini, bunun ise müstakil bir şahsiyet inşa eden İslâm düşüncesine zıt düşüğünü açıklamıştı. Âtıf Hoca risalesinde, Resul-i Ekrem'in "Bir kavme benzemeye çalışan onlardandır" hadis-i nebevisi ışığında durumu izah ediyordu. Tabii, o günün şartlarında basımı ve dağıtılması için Maarif Vekâleti'nin (Milli Eğitim Bakanlığı) izni olmalıydı. Bu izinlerle birlikte takdir bile almıştı bu kitap.

Kendi döneminde yaşanan sorunlara ve memleketin durumuyla ilgili hadiselerle bir aydın hassasiyeti ile yaklaşmış ve ya-kın tarihimizde yerini almıştır. Cesareti ve çalışkanlığı ile emsal olan İskilipli Atıf Hoca'nın hayat, demokrasi tarihimiz açısından da oldukça önemli bir göstergedir. Haksız bir yargılama neticesinde idam edilen Atıf Hoca'ya bakış açısındaki değişim ülkemizdeki demokrasi kültürünün gelmiş olduğu seviyenin açık kanıtıdır. Atıf Hoca'nın

adının bile anılmasından rahatsızlık duyulduğu bir durumdan Çorum'un en güzide parklarından birine adını verdiğimiz bir duruma gelen ülkemiz daha aydınlık yarınlara umutla yürümektedir. Çorum Belediyesi olarak demokrasi tarihimize böyle bir katkımızın olması ise Belediyecilik anlayışımızın en bariz ifadelerinden birisidir.

Saygıdeğer Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın Demokrasinin güçlenmesi adına, İskilipli Atıf Hoca'nın asılmasına sebep olan zihniyetlerin devamı olan, ülkemizi karanlığa sürüklemek için her türlü yolu deneyen şer odaklarına karşı duruşu bizler içinde umut ve moral kaynağı olmaktadır. Bu moral ve umudun yok olmaması için gereken ne ise Türk halkı olarak üzerimize düşen tüm sorumlulukları yerine getireceğiz.

2009'dan beri sosyal belediyecilikle birlikte kültürel belediyecilik alanında gerçekleştirdiğimiz çalışmalar Çorum'un kültür hafızasına büyük katkılar sağladı. Bu çalışmaların devam etmesi için gecemizi gündüzümüze katarak yürüyüşümüzü devam ettireceğiz.

Kıymetli Hocamız, Ethem Erkoç'un yayına hazırladığı "İskilipli M. Atıf Hoca Hayatı Düşünceleri ve İdamı" adlı eser Çorum Belediyesi Kültür Yayınları arasında 69. eserimiz olarak Çorum Kitaplığında yerini aldı. 94. Kültür yayını olan ve 2. Basımını yaptığımız elinizdeki bu eser, sadece İskilipli Atıf Hoca'nın hayatı hakkında değil aynı zaman da yakın tarihimize dair önemli bilgiler içeriyor. Türk Demokrasi Tarihi'nin de kısa bir değerlendirmesini okuyacağınız bu eseri hazırlayan değerli Hocamız Ethem Erkoç'u tebrik ediyorum.

Çorum'un ve Türkiye'mizin kültür hayatına katkı sunan herkese saygılarımı sunuyorum.

Muzaffer KÜLCÜ
Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Çocukluk ve Gençliği	11
İskilip'ten İstanbul'a	13
İskilip'i Ziyaret	13
Hizmet Yeri İstanbul	14
Kırım Yolculuğu.....	15
Yine İstanbul	16
Donanma Cemiyetine Destek	16
Sürgün Günleri.....	18
Medreselerin Islahı Görevi	19
Yabancı Heyetlerin Ziyaretleri.....	22
Sarayda İftar Sofrası	24
Bağdatlı Bir Şeyh.....	25
Teali-i İslam Cemiyeti Konusu	26
İlmi Çalışmaları ve Eserleri	33
İdamına Giden Yol	35
Fren Mukallitliği ve Şapka'da Ne Diyor?.....	36
Yayın İzni.....	40
İlk Baskın ve İlk Gözaltı	42
İstiklal Mahkemeleri	47
İstiklal Mahkemesinde İlk Sorgu	49
Tek Gerekçe Şapka Kanunu'na Muhalefet	51

Ankara İstiklal Mahkemesi	54
Bir Kel Ali Klasığı	56
Atıf Hoca Mahkeme Huzurunda	59
İkinci Duruşma.....	67
Kılıç Ali Bey Ne Demek İstedi?	68
İddianame Günü.....	69
Savunma Hazırlığı ve Kutlu Rüya	70
Karar Günü.....	73
Şapka Kanunu'na Karşı Halkı İsyana Teşvik	81
İstiklal Mahkemeleri Hakkında Ne Dediler?	83
İdam Ya da Şehadet.....	85
O Günün Sabahı	89
Evde Tevekkül ve Sabır	92
Gazi Mustafa Kemal İdama Ne Dedi?	95
Atıf Hoca'nın Cesedi	99
Atıf Hoca Hakkında Ne Dediler?.....	104
Atıf Hoca'nın Eserlerinden Alıntılar.....	114
Kaynakça.....	121
Biyografi	126

ÖNSÖZ

Tarihe mal olmuş ilim ve fikir adamlarını olduğu gibi ele almak, hayatındaki her evreyi değerlendirmek gerekir. Bu düşünceden hareketle İsklipli M. Atıf Hoca'nın hayatını, düşüncelerini konu edinen bu eseri hazırlarken ona yöneltilen suçlamaları, savunmalarını, lehinde ve aleyhinde oluşan fikirleri, idama doğru giden yolu ve sonucu olduğu gibi aktarmaya çalıştık.

Bu eserde kimseyi karalama veya aklama yolunu seçmedik. Bir inkılaptan bir buçuk yıl önce yazılan bir eserden dolayı verilen kararın kamu vicdanındaki yansımaları aktardık. Bazı konuların tartışılmaz olduğu tezine karşılık herşeyin tartışılabilirliğini, lehte ve aleyhteki düşüncelerle birlikte verdik.

İsklipli Mehmet Atıf Efendi'nin biyografisi ile ilgili ilk kaynaklardan biri de **Ord. Prof. Dr. Ebül'ula Mardin**'in yazmış olduğu **“Huzur Dersleri”** adlı eserin II-III. Cildinde sh.969-976'da geçen bölümdür. Merhum Ebül'ula Mardin bu bölümü hazırlarken yararlandığı kaynakları şöyle belirtiyor:

“(Bu bölüm) Kızı Sayın Melahat Atıf Koldan'dan alınan resmi vesikalara, özellikle İsklipli Muhammed Atıf Efendi'nin el yazısıyla yazdığı hal tercümesi varakasına dayanılarak yazılan ‘İsklipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi?’ (İstanbul, 1952, 64 sah.) adlı eserden, merhumun ‘İslam Yolu’ adlı eserinin son sahifesinden ve İlmiye Salnamesi, sah. 130 ile 175'den yararlanarak hazırlanmıştır.”

Buradan da Atıf Hoca hakkında biyografi çalışması yapılırken başvurulabilecek ilk kaynakların neler olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

1952 yılında ilk basımı yapılan **“İsklipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi?”** adlı eserin müellifinin Sinan Omur olduğunu, Derin

Tarih Dergisi'nin 2013 yılında tıpkıbasım olarak dağıtmasıyla öğrenebildik. Âlem Yayınları tarafından basılan **“İskilipli Atıf Hoca Niçin İdam Edildi?”** adlı eser de Sinan Omur'un kitabının sadeleştirilmiş şekliinden başka bir şey değildir.

Atıf Hoca'nın Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanması, hayatının en önemli evresidir. Bu konuda en önemli kaynak, şüphe yok ki mahkeme zabıtları olmalıdır. İşte o zabıtlarla ilgili temel kaynağımız, Ahmet Nedim'in 1993 yılın-da yayınlamış olduğu **“Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926”** adlı eseridir. Bazı bölümleri eksik olmasına rağmen, önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Kitabı yayına hazırlayan ve kapak tasarımını yapan İrfan Yiğit'e, Ankara Ulucanlar Cezaevi'ndeki fotoğrafları çeken Elif Uzun'a, İskilip'te Atıf Hoca Anıt Mezarı'nda ki fotoğrafları çeken Salih Karşlıoğlu'na ve eserin yazılması konusunda beni teşvik eden meslektaşım Mehmet Tatlısu'ya, kaynak temini konusunda bana yardımcı olan Halit Yıldırım ve Bülent Gökgöz'e teşekkür ediyorum. Eserin okuyucularla buluşmasını sağlayan Çorum Belediye Başkanı Muzaffer Külcü ve ekibine de teşekkür ediyorum. Kitabın kültür hayatımıza katkı sağlamasını umuyorum.

Ethem Erkoç
Mart - 2016

**İSKİLİPLİ
MEHMET ATIF HOCA
1876-1926**

İSKİLİPLİ MEHMET ATIF EFENDİ (1876-1926)

Çocukluk ve gençliği:

Atıf Hoca, İskiliplidir ama İstanbul'da yetişmiş ve ünü dünyaya yayılmış bir İslam alimidir.

1876 yılında Çorum'un tarihi ilçesi İskilip'in Toyhane Köyü'nde doğmuştur. Babası Mehmet Ali Ağa'dır. Dedesi Hasan Kethüda'dır. Büyük dedesi de Akkoyunlu aşiretinin İmamoğulları sülalesinden Kara Halil Efendi'dir.

Annesi ise yıllarca önce Mekke'den hicret eden Hattapoğulları aşiretine mensup, Hz. Ömer neslinden Çorum'un Kartaldağı Yaylası'ndaki türbesinde metfun bulunan Arapdede namıyla tanınan şeyhin torunu Nazlı Hanım'dır.

Atıf, henüz altı aylıkken annesi Nazlı Hanım vefat edince öksüz kalmıştır. Dedesi Hasan Kethüda ve babaannesi Satı Hanım onu yanlarına almışlardır. Üvey annesinin şefkatine rağmen dedesi ve babaannesi onun yetişmesini üstlenmiş durumdadırlar.

Mehmet Atıf, dedesi Hasan Kethüda'nın gayretiyle önce köydeki çiftliklerinde özel hocalardan ders almıştır. Bir yıl dolmadan hafızlığını tamamlamış ve İbtidaiyye mahalle mektebinden mezun olmuştur. Sonra yine dedesinin desteğiyle İskilipte bulunan Cacabey Medresesi'ne kaydolmuştur. Burada 1307-1308 yıllarında müderris Kutuğunlu Hoca Abdullah Efendi'nin eğitiminden geçmiştir. Bu dönemde Ulu Cami'deki hocaların derslerine iştirak ederek

onlardan da yararlanmıştı. Klasik Arapça eğitimi yapılan bu medreselerde sarf ve nahiv cümlesi adlı kitapları okuduktan sonra fıkıh ve hadis derslerine de devam etmiştir. Bu dönemde Rüştîye Mektebi'ni de bitirmiştir.

İskilip'ten İstanbul'a:

İskilip ilçemizde medrese eğitimini tamamlayıp, kendi ifadesiyle mebadi-i ulumu yani ilk dini bilgileri öğrendikten sonra tahsiline İstanbul'da devam etmek istemiştir. Ancak babası, buna şiddetle karşı çıkmıştır. Babasının rızası hilafına kardeşi Mürsel ile birlikte, babasının Çankırı'da bulunduğu bir sırada yola çıkmıştır. Çankırı üzerinden İstanbul'a hareket etmişlerdir.

Yeğeni Ahmet Faruk İmal, gidiş sebebinin ardında bir sevda hikayesinin de bulunduğunu anlatıyor:

“Atıf, ilk gençlik yıllarında köyde Bölükeminler'in ailesinden bir kıza sevdalanıyor.

-Bana bu kızı, Ayşe'yi isteyin, diyor.

Babası Mehmet Ali Ağa karşı çıkıyor:

-Tarla yüzünden aramızda husumete varan bir gerginlik var. Ben, bu aileden kız almam. Söyleyin Atıf'a, boşuna istemesin. Başka kimi isterse alırım, diyor.

Belki de İstanbul'a çekip gitmesinin altında bu kırgınlık vardır.”

Gerçek sebebini, ancak Allah bilir, deyip konumuza devam edelim.

İstanbul'da akrabalarından müderris Mehmet Efendi'nin yanına gitmişler. Durumu ve niyetlerini arz etmişler. Mehmet Efendi de bunlara yardımcı olmuş ve Fatih

Medresesi müderrislerinden meşhur Çarşambalı Hoca'ya teslim etmiştir. Burada yüksek ilimleri tahsil ederek 1902 yılında en iyi derece ile icazet (diploma) almıştır.

Bu dönemde Mehmet Atif, babasından hiçbir maddi destek göremediği için maddi sıkıntı çekmektedir. Ancak aynı yıl açılan Rüüs imtihanında başarılı olduğu için İstanbul Müderrisliğini kazanarak 1905 yılında Fatih Camii'nde Şerh-i Akait dersleri okutmaya başlaması, onu maddi yönden bir derece rahatlatmıştır. Bununla da yetinmeyerek Darülfünun İlahiyat şubesine de kaydolmuş ve orayı da 1905'te başarıyla bitirmiştir.

İskilip'i ziyaret:

Mehmet Atif, babasının rızası olmamasına rağmen kardeşi Mürsel ile birlikte İstanbul'a gelmiş, eğitimini tamamlayıp icazetini almıştı. Hatta müderris olarak göreve bile başlamıştı. Artık babasını ziyaret etmenin tam zamanıydı. Varıp elini öpmek ve af dilemek için baba ocağına gitmek istiyordu. Bu niyetle yola çıktı. Köyüne, geldiği yoldan geri dönecekti. Yol uzundu. Köylerde uğrak vererek Çankırı'ya yaklaşınca yakın bir köyde konaklamayı tercih etti.

Mehmet Atif Efendi, misafir olduğu odada kendisini tanıtır, İstanbul macerasını anlatır. Köye dönüş niyetini ve sebeplerini açıklar. Oda sahibi vaziyeti anlayınca geceleyin gizlice Toyhane Köyü'ndeki babasına haber salar; oğlun müderris olmuş, yarın geliyor diye.

Haberi duyan babası ve köy ahalisi derhal heyecanla yola çıkarlar. Bu gelişmelerden habersiz olan Mehmet Atif

Hoca da yaylı arabasına biner, köyüne doğru hareket eder. Ancak yolda uzaktan tozu dumana katmış olarak gelen bir kabileyi fark eder. Onlara yol vermek isterken kır atın üzerinde heybetle duran babasını tanır. Arabasından derhal atlar, koşup diz çöker. Barak Türkmen geleneğine uygun olarak henüz attan inmeden babasının üzengideki ayağını öper. Babası da heyecanla atından inerek oğlunun alnından öper. Atıf Efendi benim tek oğlumdur, diyerek bağına basar. Böylece oğlunu af ettiğini herkese ilan etmiş olur.

Kabileyle birlikte Toyhane Köyü'ne gitmiş olan Mehmet Atıf Efendi, burada bir müddet kalmıştır. Bu sırada hem köyünde hem de İskilip'te hutbe ve vaazlarıyla halkı irşat etmiştir. Bu faaliyetleriyle halkın büyük sevgi ve ilgisine mazhar olmuştur. Babası da minberin dibinde oğlunu sevinç gözyaşlarıyla dinlemiştir. Böylesine seçkin bir evlada sahip olduğundan ve müderris babası olmak şerefine kavuştuğundan dolayı çok mutlu olmuştur. Atıf Hoca tekrar İstanbul'a dönmek istediğinde:

“Artık serbestsin. Kendi kendine, hatta benim rızam hilafına tahsili tamamlayıp müderris oldun. Beni de müderris babası olma şerefine ulaştırdın. Artık dilediğin yerde yaşayabilirsin. Ama biz, buradan ayrılamayız. Nereyi dilerse oraya git. Yeter ki bizi unutma.” diyerek onu gönül rızasıyla yolcu etmiştir.

Hizmet yeri İstanbul:

Mehmet Atıf Hoca, artık iyi yetişmiş bir müderristi. İskilip'te kalamazdı. İstanbul'a dönüp daha önemli görevlerde bulunmak ve millete hizmet etmek durumundaydı.

İskilip’ten İstanbul’a dönünce yine Fatih Dersiamlı-ğın görevine devam etmiştir. Ayrıca Kabataş İdadisi (Lisesi) Arapça öğretmenliğine de atanmıştır.

İşte bu dönemde 1320/1904 yılında Safranbolulu *Fatma Zahide Hanım*’la evlenmiştir. O yıllarda memurların maaşları zamanında ödenemiyor, üç beş ay geciktiği oluyordu. O da evliliğinin ilk yıllarında bu sıkıntıları yaşamak zorunda kalmıştı. Bu nedenle yakın arkadaşı Rasim Efendi ile el ele vererek pek çok yere başvurular. Sonunda maaşlarının ödenmesini sağlayabildiler.

Kırım yolculuğu:

Atıf Hoca’nın Rasim Efendi ile birlikte yapmış oldukları bu girişim, Şeyhülislamın hoşuna gitmedi. Kendisine danışılmadan üst mercilere ulaşılmasını yetki tecavüzü olarak değerlendirip Rasim Efendi’yi Bodrum Kalesi’ne sürgün etti. Atıf Hoca da hafiyelerin takibine maruz kaldı. Sebep, sürgün edilip kalede mahpus kalan arkadaşına maddi yardım temin etme gayretiydi. Yardım istediği arkadaşlarından biri, onu ihbar etmişti.

Bu durum, onu çok üzdü. Eski medrese arkadaşlarından olup o günlerde Kırım’da Şeyhülislamlık makamında bulunan *İbrahim Tali Efendi*’nin daveti ve yine onun pasaportuyla gemiye binip Kırım’a gitti. Kırım’da çok sıcak karşılandı.

Kırım Bahçesaray’da vaazları, sohbetleri ve dersleriyle halkı irşat ediyordu. Onun ilmi seviyesini gören devlet adamları, ona *Evkaf Bakanlığı* görevini tevdi etmek istediler. Ama o, burada her hangi bir görev kabul etmek iste-

medi. Zira onun arzusu, yine İstanbul'a dönmek ve burada hizmet etmektir. Kırımlıların aşırı ısrarları üzerine oradan ayrılıp *Lehistan (Polonya)'nın merkezi Varşova'ya* gider. Oradan Avrupa'yı gözlemler, buraların ahvalini anlamaya çalışır. Üç ay kadar orada kalır.

O günlerde İstanbul'da siyasi şartlar değişmek üzeredir. İkinci Meşrutiyet'in hazırlıklarının başladığı sırada İstanbul'a döner. Kader arkadaşı Rasim Efendi'nin de İstanbul'a dönüşüne öncülük eder.

Yine İstanbul:

İstanbul, onun için ilim ve feyiz mekanıydı. Buraya gelir gelmez yine müderrislik görevini yürütmeye başladı. Çok huzurluydu. Zira yüzlerce talebeye ders veriyordu. Bu arada Sebilürreşat, Beyanülhak, Mahfel gibi dergilerde ve Alemdar gazetelerinde yazı yazıyordu. Özellikle burası, tam bir fikir ortamıydı. Sebilürreşat'ta yazdığı sırada Mehmet Akif, Bediüzzaman Said Nursi, Ali Haydar Efendi, Eşref Edip gibi devrinin ilim ve fikir adamlarıyla sık sık bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunma imkanı bulabiliyordu.

Donanma Cemiyetine destek:

Mehmet Atıf Efendi, sadece ders verip yazı yazmakla yetinecek bir kişi değildi. O, cemiyet adamıydı. Memleket yararına gördüğü, hayra hizmeti gaye edinen kuruluşlarla hep dirsek temasında bulunmuştur.

O dönemde patlak veren Balkan Savaşları, Osmanlı Devletini sadece karada değil, denizde de sıkıntıya sokmuştu. Donanmamızın yetersiz durumda olduğu, Balkan millet-

lerinin, özellikle Yunanlıların saldırıları sırasında daha iyi anlaşılıyordu. Bu nedenle o günlerde “Donanma Cemiyeti” adlı resmi bir cemiyet kurulmuştu. Amaç, halkın ilgisini bu konuya çevirmek ve maddi destek sağlamaktı.

Atıf Hoca da bu cemiyetin lüzumuna ve gayretine inanmış, bu doğrultuda pek çok gazete ve dergide yazılar yazmıştı. Bununla da yetinmeyerek “Nazar-ı Şeriatıta Kuvve-i Berriye ve Bahriye/ *Şeriat Nazarında Kara ve Deniz Kuvvetleri*” adlı bir eser de yazarak tüm Müslümanları Türk Donanması’na desteklemek için her türlü bağış ve yardıma teşvik etmişti.

Eserinde vatani müdafaa için gerekli her türlü araç ve gereçleri temin ederek her an cihada hazır olmanın şart olduğunu vurguladıktan, bu konuda ayet ve hadislerden deliller sunduktan sonra “*Bugün donanmaya yardım ve bağışta bulunmak, sürekli hac, sürekli cihat ve daimi sadaka mesabesindedir. Bu özel bağışlar, sadaka-i cariyeye ve sürekli hayır mesabesindedir.*” diyordu.

Atıf Hoca’nın bu gayretlerinin etkisi büyük olmuştu. Kendi gemini kendin yap kampanyası tarzında yürütülen bu çabalar, kısa sürede etkisini gösterdi. Donanmaya halkın bağışları, inanılmaz boyutlara ulaştı. Cemiyet yöneticileri, bu durumdan çok memnundular. Bu nedenle Atıf Hoca’ya, 8 Mayıs 1912 gün ve 2224 sayılı bir takdirname göndererek teşekkür ettiler:

“Şeyhülislamlık Medreseleri Müfettişlerinden İskilipli Mehmet Atıf Efendi Hazretlerine: Kara ve Deniz Kuvvetlerinin İslam nazarında önemini ve lüzumunu ispat eden değerli makalenizin risale şeklinde basılıp da-

ğılmış olmasından hayli yararlandık. Donanmanın kamuoyunda hukukun korunması için lüzumunu pekiştiren daha geniş bir tarzda yazılacağını vaat ve müjdelemiş bulunuyorsunuz. Yakın zamanda tamamlanacağı kesinleşmiş olan risalenin şimdiye kadar bitmiş olacağını tahmin ediyoruz. Bunun da bastırılmak üzere gönderilmesini temenni ediyoruz. Bu vesileyle takdirlerimizi ve hususi hürmetlerimizi arz ediyorum, efendim.”

Atıf Hoca, bu yazı üzerine ilgili eserini genişletmeye başlamıştır. Hatta eserini genişletip tamamladığı sırada Hoca, 31 Mart Olayı günlerinde “Mahfel” mecmuasında yayınlanan bir yazısı bahane edilerek tutuklanır. Bir hafta kadar hapiste yatar. Suçsuzluğu anlaşılınca pardon denip tahliye edilir.

1326 (1910) yılında *Medaris Müfettişliği* (Bütün Medreselerin müfettişliği) makamına getirilmiştir. Böylelikle bütün medreseleri denetleme yetkisiyle donatılmıştır. Bu da kıskançlıklara sebep olmuştur.

Sürgün günleri:

İttihatçılar, kendilerine rakip gördükleri ilim ve fikir adamlarına tahammül edemiyorlardı. Sudan bahanelerle onları suçluyor ve sindiriyorlardı. Tam bu sırada II. Meşrutiyet’in sadrazamı Mahmut Şevket Paşa, 14 Haziran 1913’de bir suikast sonucu öldürülmüştü. Silahı ateşleyen Topal Tevfik ve diğer işbirlikçileri, kısa zamanda yakalanarak idam edilmişti. Atıf Hoca da Donanma Cemiyeti’nin istediği eseri yeni bitirmişti.

Bu karışık ortamda İttihatçılar, kendilerine muhalif saydıkları ve bölgelerinden mebus adayı olabilecek potansiyelde gördükleri Atıf Hoca gibi yüzlerce günahsız insanı Eser-i Cedid adlı vapurla Sinop’a sürgün etmişlerdir. Atıf Hoca, orada bir süre zindanda kalmıştır. Zindanda da boş durmamış, Mir’atü’l-İslam adlı eserini yazmaya başlamıştır.

Atıf Hoca’yı Sinop’ta da rahat bırakmamışlardır. Oradan Çorum’a, ardından da Boğazlayan’a sürgün etmişlerdir. Hoca, sürgün hayatının uzun süreceği anlaşılınca aile efradına da yanına aldırmişti. Boğazlayan’ın havasının kendisine ve ailesine iyi gelmediğine dair rapor alınca Sungurlu’ya gönderilmişlerdir.

Atıf Hoca’nın Sungurlu’da sürgünde olduğu dönemde köyüne üç dört kere geldiğini yeğeni Ahmet Faruk İmal, yaşlılardan defalarca dinlediğini belirtmiştir. Anlattığına göre Atıf Hoca, köyüne kendi kesesinden cami yaptırdığı sırada da köye birkaç defa daha uğramış ve inşaatın seyri hakkında bilgi almıştır.

Sürgün dönemi sırasında, aradan bir buçuk yıl gibi bir süre geçtikten sonra, bir yanlışlık yapıldığı belirtilerek özür dilenip tekrar İstanbul’a dönmesine izin verilmiştir. Bu süre içinde Atıf Hoca’nın mebus olma dönemi de geçmiştir. Zaten Hoca’nın da böyle bir arzusu hiç olmamıştır.

Medreselerin ıslahı görevi:

Atıf Hoca İstanbul’a geldiğinde Seferberliğin en buhranlı günleri yaşanıyordu. Devletin bütün kurumları çökmüştü. İttihatçılar, memleketi içinden çıkılmaz sorunlarla baş başa bırakmıştı. Ama Atıf Hoca, siyasetten uzak

durmakta kararlıydı. En az dört yıl görev alamadı. Sıkıntılı günler yaşadı. O, ilim ve irşattan başka bir iş bilmezdi. Onun için 1918 sonlarında *Medresetü'l-Kuzat*'ta (Mahkeme kadılarını yetiştiren medresede) müderrislik (profesörlük) görevi teklif edilince tereddütsüz kabul etti. Orada Hikmet-i Teşriiye derslerinin yanı sıra Darü'l-Hılafeti'l-Âliyye Medresesi'nin yüksek bölümünde de Tefsir dersleri verdi. Bu sırada 1 Ocak 1919 tarihinde Darü'l-Hılafeti'l-Âliyye Medreseleri İbtidaî Dahil Medresesi Genel Müdürlüğü görevine atandı.

Atıf Hoca, göreve başladığında medreselerdeki korkunç manzarayı görür. Büyük ihmaller yüzünden medreselerin çöktüğünü yakinen müşahede eder. Zaten Meşihat Dairesi de onu, sırf bu medreseleri ıslah etsin diye bu göreve getirmiştir. Atıf Hoca, bu zor işler arasında hem medreselerin ıslahı hem de meşihat makamındaki meselelerin halliyle ilgili diğer konularda toplanan komisyonlara başkanlık ediyordu.

O günleri bilenler, Atıf Hoca'nın gayretleriyle medreselerin pek kısa zamanda derlenip toparlandığını, tanınamayacak derecede ihya olduğunu, yeniden canlandığını ittifakla dile getirirler.

Atıf Hoca, medreselerle ilgili ihya çalışmalarını sürdürdüğü sırada Meşihat Dairesi'ndeki görevini de ihmal etmiyordu. Şeyhülislamlık makamını çevreleyen pek çok çıkarıcının yolsuzluklarına engel olmuştu. Burada da cesareti ve dürüstlüğüyle çok başarılı görev ve hizmetlerde bulunmuştu.

Medreseleri ıslahının yankıları:

Medreselerin ıslahı konusunda Atıf Hoca'nın yapmış olduğu başarılı çalışmaları, bazıları kıskançlık ve hasetle izlerken pek çok ulema, gıpta ve memnuniyetle karşılıyorlardı. Bu çabaları, dünyanın pek çok ilim ve kültür merkezlerinde de ilgi ile takip ediyorlardı. Bu örnek eğitim kurumları, İstanbul'a gelen misyon şeflerince de ziyaret ediliyor ve pek çok ecnebi de hayranlıklarını gizleyemiyorlardı.

Bir gün *Bosna Hersek'ten bir heyet*, Atıf Hoca'yı ziyarete geliyor. Bir süre sohbet ettikten sonra Hoca'yı memleketlerine davet ediyorlar. Bosna medreselerini yeni baştan gözden geçirmek ve ıslah etmek üzere ona resmi bir çağrıda bulunuyorlar.

Kosova, Üsküp, Plevne Müslümanlarından müteşekkil heyetler, birçok defa İstanbul'a gelip kendisini, medreselerini ıslah etmesi ya da oralardaki en yüksek dini ve ilmi görevleri kabul etmesi için ısrarla memleketlerine davet etmişleridir.

Atıf Hoca'nın ilminden yararlanmak için gelenler arasında *Kırım Müslümanlarının reisi İbrahim Tali* de vardı. Daha önce Atıf Hoca'ya Evkaf Bakanlığı görevini teklif etmişti. Bu defa buna ek olarak bütün dini kurumların ıslahı yetkisini vermek istediğini belirtti. Ancak o, her türlü mevkii reddediyor ve vatanından ayrılmak istemiyordu. İslam davasının merkezi İstanbul'dur deyip burada kalacağını ve eserlerini burada vereceğini söylüyordu.

Pek çok İslam ülkesinden bu meyanda davetler alıyor ve memleketlerinde şeyhülislam olarak hizmet etmelerini istiyorlardı. Atıf Hoca, onlara gereken iltifatı gösteriyor,

arzu ettikleri bilgileri verip onları nezaketle uğurluyordu. Medreselerin ıslahı konusundaki soru ve talepler karşısında onlara uyguladığı programları ve nizamnameleri de veriyordu. Ama ben İstanbul'dan ayrılamam, deyip ülkelerine davet taleplerine karşı kesin cevabını vermiş oluyordu.

İngiliz, Fransız ve Rus zulmü altında inleyen Müslümanların liderleri de payitahta gelerek Atıf Hoca ile görüşüyorlar ve bu zulümden kurtulmak için onun önerilerini dinlemek istiyorlardı. O da bu heyetlere, eğitime ağırlık vermelerini tavsiye ediyor ve medreselerin ıslahı konusunda izlediği yolları onlara anlatıyordu.

Yabancı heyetlerin ziyaretleri:

Yukarıda çeşitli İslam ülkelerinden veya İslam topluluklarından gelen heyetlerden söz ettik. Ancak onu ziyaret edenler, sadece bunlardan ibaret değildi.

İskilipli Atıf Hoca hakkında ilk eseri 1952 yılında *Sinan Omur* yazmıştır: “*İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi?*”

İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi? kitabının kapağı

Sonra Atıf Hoca konusunu **Üstat Necip Fazıl Kısakürek**, "**Son Devrin Din Mazlumları**" adlı eserinde genişçe ele almıştır. Onun eserinden konumuzla ilgili kısa bir bölüm nakletmek istiyorum:

"Medreseyi kısa zamanda öyle ıslah ediyor ki ismi her tarafa yayılıyor. Hem madde hem mana cepheleriyle örnek medresenin ne demek olduğu görülüyor. Ecnebler bile bu örnek medresenin manzarasına hayran."

Bir gün Amerikan elçiliğinden bir grup, Atıf Hoca'yı ziyarete geliyor. Ona İslamiyet hakkında sualler yöneltiyor ve ayrılırken ihtiramlarının en taşkınına gösteriyorlar. Grupta bulunan **yaşlı bir Amerikalı**, Atıf Hoca'ya şöyle hitap ediyor:

-Keşke genç olsaydım da talebeniz sıfatıyla yanınızda kalsaydım. Sizden feyiz alsaydım.

O Amerikalı, sonunda Atıf Hoca'yı ülkesine davet ediyor. Ama Atıf Hoca'nın cevabı yine aynı...

Bir başka gün bir İtalyan müsteşriki (oryantalisti) olan **Prof. Rossi**, şeyhülislamlık makamına gidip İslam diniyle ilgili bazı sorular sormak istiyor. Onlar da onu Atıf Hoca'ya gönderiyorlar. Hoca'nın huzuruna gelen bu müsteşrik, İslamiyet hakkında saatlerce sohbet ediyor. Bütün sorularına tatminkar cevaplar alıp ayrılırken şöyle diyor:

"Ben, Arabistan'ı, Hindistan'ı gezdim. Oraların en tanınmış alimleriyle görüştim. İtiraf edeyim ki hiçbirisi beni sizin kadar aydınlatamadı. Senelerdir zihnimi kurcalayan ve bir türlü içinden çıkamadığım en karmaşık meseleleri, siz açıklığa kavuşturdunuz. Beni ihya ettiniz. Her tarafa yayılmış şöhretinizin çok haklı olduğunu şimdi daha iyi anlamış bulunuyorum."

Japon büyükelçisi **Baron Uşida**, İstanbul'a ilk gelişinde resmi makamlardaki temaslarından sonra devrin en büyük alimi olarak duyduğu Atıf Hoca'yı ziyaret etmiş, onunla uzun uzun sohbette bulunmuştur. Giderken de takdirlerini şöyle dile getirmiştir:

“İslam aleminde sizin gibi birkaç Hoca Efendi daha mevcut bulunsaydı, İslamiyet bütün şarka çok çabuk yayılırdı. Bundan eminim.”

Atıf Hoca, muhtelif dergilere pek çok ilmi ve dini makale yazmıştı. Bunların çoğu, çeşitli dillere çevrilmiş ve dünyanın her tarafına dağılmış bulunan Müslüman alimlerce dikkatle takip edilmiştir. Bunun yanı sıra batılı müsteşriklerce de titizlikle izlendiği bilinmektedir. Bu nedenle pek çok hayranından teşekkür mektubu aldığı da yakın çevresinin malumu idi. Hatta Fransa gibi bazı batı ülkelerinin başkentlerinde müsteşriklerin çıkarttığı bilimsel dergilerde yayınlanmak üzere yüksek paralar karşılığında yazı istendiği de yine ilim çevrelerinde çok konuşulurdu.

Sarayda iftar sofrası:

Yerli ve yabancı pek çok kişi ve heyetin ziyaret ettiği Atıf Hoca, *Yıldız Sarayı'nın* da yakın ilgisine mazhar idi. Bir akşam **Sultan Vahdettin Han**, onu iftar sofrasına davet eder. Sultan'ın gözü, Atıf Hoca'nın üzerindedir. Onun her hareketini, özellikle bir Avrupalı gibi çatal bıçakla yemek yiyişini dikkatle izlemektedir. Padişah, dayanamayıp sorar:

-Hoca Efendi hazretleri, çatal bıçakla yemek yemeyi günah sayanlar var. Siz ne dersiniz?

Hoca derhal cevap verir:

-Peygamber Efendimizden sonra icat edilen ve temizlik bakımından lüzumlu olan şeylerin kullanılmasında hiçbir günah yoktur.

Bu cevap, hem Sultan Vahdettin’in, hem de sofrada bulunan diğer zevatın hoşuna gider. Şimdiye kadar alimlerimizden hiç biri bunu böyle izah etmemişti, diyerek takdirlerini ifade ederler. İftar sonrasında Sultan, adet olduğu üzere ihlanda bulunmak ister. Ama Atıf Hoca, beni böyle şeylere alıştırmazsanız iyi olur, diyerek bağış ve hediye nezaketle geri çevirir. Zira Atıf Hoca, prensip itibariyle hiçbir kimseden ihlan ve hediye kabul etmezdi. Bunu, ömrü boyunca adet edinmişti. Odacısı, bir gün hanımının yapmış olduğu baklavayı hediye olarak getirmişti. Hoca, onu bile bu prensibi gereği geri çevirmişti.

Bağdatlı bir şeyh:

İskilipli Atıf Hoca hakkında ilk eser yazan Sinan Omur anlatıyor:

Bir Ramazan akşamı Veznecilerdeki Zeynep Kamil Konağı’nın önünden geçmekte olan Atıf Hoca, kefiyeli, maşlahlı, sakallı bir zat ile karşılaşır. Kendini tepeden tırnağa kadar süzerek dikkatle izleyen Arap, selam verip yanına yaklaşır.

-Siz Atıf Hoca değil misiniz? Resminizden tanıdım. Ben de sizi arıyordum, der.

Atıf Hoca da:

-Evet, benim. Ne arzunuz vardı? deyince Bağdatlı bir şeyh olduğu sonradan anlaşılan bu ihtiyar, derhal Hoca’nın eline sarılır.

-Müsaadenizle önce ellerinizi öpeceğim. Sağ elinizi kralımız namına, sol elinizi de kendi namıma öpmeden bırakmam, diye ısrar eder.

El öptürmekten haz etmeyen Hoca, her ne kadar buna engel olmak istediye de Bağdatlı yine arzusunu yerine getirir. Sonra başını kaldırıp Atıf Hoca'ya da davranışının sebebini izah eder.

-Buraya gelmek üzere pasaportumu alıp **Bağdat'ta Kral** hazretlerine veda ziyaretinde bulunduğum sırada bana “ Mademki İstanbul'a gidiyorsun, oraya varır varmaz Atıf Efendi ismindeki muhterem Hoca'yı bul. Benim namıma elini öp, selam ve saygılarımı ilet. Bağdat'ı ne zaman şerefliendireceklerini sor, dedi. Ben de emredersiniz, diye söz verdim. İşte bunun için sabahtan beri sizi arar dururdum.”

Atıf Hoca, ona da yine İstanbul sevdasından söz eder ve nezaketle uğurlar.

Teali-i İslam Cemiyeti konusu:

Mehmet Atıf Efendi, sosyal yönü güçlü bir aksiyon adamıydı. Medreselerin ıslahıyla uğraştığı sırada 15 Şubat 1919 yılında alimlerin ve müderrislerin haklarını korumak ve muhtaç talebelere yardımcı olmak için İstanbul'da Cemiyet-i Müderrisin adlı kuruluşa öncülük etti. Bu cemiyetin kurucuları şunlardı: Fatih Dersiamlarından Abdülfetah, Geyveli İbrahim Hakkı, İskilipli Mehmet Atıf, Beyazıt Dersiamlarından Ermenekli Mustafa Saffet Efendiler.

Diyanet İslam Ansiklopedisinde **Ekmelettin İhsanoğlu**, bu konuyu detaylı biçimde ele almıştır. Ona göre Cemiyet-i Müderrisin'in idare heyeti başkanı Mustafa Sab-

ri Efendi, ikinci başkanı İskilipli Mehmet Atif, katip Mustafa Saffet idi. Diğer üyeler; Düzceli Zahit, Seydişehirli Hasan Fehmi. Eşrefefendizade Şevket, Said Nursi, Tahirü'l-Mevlevi...

Mustafa Sabri Efendi şeyhülislam olunca Mehmet Atif Efendi başkan oluyor. Kasım 1919'da adı da, Teali-i İslam (İslamın Yükselişi) olarak değiştiriliyor. Cemiyet-i Müderrisin'in amaçlarına ek olarak dışarıdan gelen Müslümanların birbirlerini daha yakından tanımaları ve sınırlarımızın dışında kalmış milyonlarca dindaş ve soydaşlarımızla bir irtibat kurmalarını sağlamayı da çalışma programlarına alıyorlar.

Tamamen ilmi ve ictimai gayelerle kurulmuş olmasına rağmen yöneticileri, memleketin içinde bulunduğu durumdan da uzak kalamazlardı. Mütareke esnasında Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine ilk protesto hareketine geçenlerden biri de bu cemiyet oldu. Atif Hoca, bu cemiyetin kurucusu ve başkanı sıfatıyla, tanınmış bazı hocaları da yanına alarak işgal altındaki İstanbul'da bulunan itilaf devletlerinin temsilcilerini birer birer ziyaret etmişler, ulema namına bu şen'î taarruz ve tecavüzü şiddetle protesto etmişlerdi:

"Kötü politika yüzünden zebun düşmüş bir milletin zaafını bu dereceye kadar istismar etmek, hiçbir din ve insaf ölçüsüne sığdırılmaz. Gayeniz Türk milletinin şahsında islama darbe vurmaksa bunu açıkça bildiriniz ki biz de ona göre başımızın çaresine bakalım." diye başlayan sert bildiri, işgal devletlerini epeyce tedirgin etmişti.

Teali-i İslam Cemiyeti, başta İstanbul olmak üzere henüz işgale uğramamış pek çok kentimizde şubeler açmıştır.

Bu bağlamda Merzifon, Çorum ve İskilip'te de Teali-i İslam Cemiyeti'nin şubesi açılmıştır.

Buraların açılışına Atıf Hoca'nın gelip gelmediğine dair yazılı bir kaynağa rastlanmadı. Ancak Atıf Hoca, bu sebeple olmasa bile sıla-i rahim için İskilip'e gelmiş, köyünü ve akrabalarını ziyaret etmiştir. Hatta bir gelişinde Ulu Cami'de vaaz da etmiştir.

İskilip'te uzun yıllar vaizlik yapmış olan İsmail İpekçi (1891-1977) hocanın anlattığına göre *Milli Mücadele döneminde Atıf Hoca İskilip'e uğramış ve Ulu Cami'de de vaaz etmiştir. Burada halka, İstanbul'un işgal altında olduğunu, bu yüzden Padişah'ın ve İstanbul hükümetinin İngilizlerin esiri durumunda olduğunu ve bu sebeple hiçbir şey yapacak gücü olmadığını anlattıktan sonra "Umut, Ankara hükümetindedir. Ankara'yı ve Kuvayı Milliye'yi (Milli Kuvvetleri/Kurtuluş Savaşını) desteklemek lazım."* diye konuşmuştur. Bunu İsmail İpekçi Hoca, evde sık sık anlatırmış. (Kaynak: Torunu **Veysel Bağcıvan**-Emekli öğretmen)

Aslında bu, dostu ve kalem arkadaşı Mehmet Akif'in Kastamonu'daki konuşmalarıyla da benzerlik taşımaktadır. Atıf Hoca, Milli Mücadeleye karşı çıkmanın günah olduğuna dair pek çok yerde vaaz ettiğini, mahkeme safahatında da tekrar edecektir.

Bu konuyu yeğeni *Ahmet Faruk İmal*'a sorduğumuzda o da "İskilip Ulu Cami'de bu yolda vermiş olduğu vaazları yaşlılardan ben de çok dinlemiştim," diyor. Bu sözlerin doğru olma ihtimalini de şöyle izah ediyor: "Atıf Hoca'nın bir kardeşi Çanakkale'de şehit olmuştur. On bir tane akrabası da Milli Mücadele'de şehit düşmüştür."

Aynı konuyu *İskilip’in Sesi Gazetesi*’nde uzun yıllar hizmet vermiş olan Sayın *Ahmet Çarkacı*’ya telefonla sorduğumda o da “Bu konuda pek çok yaşlıdan bu ve benzeri rivayetler dinlemişizdir ama şimdi o yaşta kimse kalmadı.” tarzında çok önemli bilgiler vermiştir. “Onun Milli Mücadele’yi desteklediğini bilmeyen yoktur.” demiştir.

Başlangıçta pek yararlı hizmetler yapmış olan bu Teali-i İslam Cemiyeti, maalesef tarihte bir beyanname skandalıyla anıla gelmiştir. İstanbul’u işgal eden İngilizler, Milli Mücadele aleyhinde bir beyanname yayınlatmayı planlıyorlar. Bunun halk üzerinde etkili olabilmesi için milletin kabulüne mazhar olmuş Teali-i İslam Cemiyeti adına yayınlatılmasında ısrarlılar. Bu nedenle İngilizler, hazırladıkları beyannameyi zorla Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi’nin aracılığıyla cemiyete onaylatmaya çalışmaktadırlar.

Beyannamenin hazırlanıp Yunan uçaklarıyla Anadolu’da dağıtılacağına dair duyum alan *Tahirü’l-Mevlevi*, cemiyetin başkanı olduğu için derhal vaziyeti Mehmet Atif Hoca’ya bildirir. Birlikte Mustafa Sabri Efendi ile görüşmeye karar verirler.

Daha sonra İstiklal Mahkemesi’ndeki sorgusu esnasında kendisine yöneltilen en önemli suçlardan biri olarak gösterilen bu beyanname (bildiri) konusunda Konyalı Tahirü’l-Mevlevi, “*Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları*” adlı eserinde konuyu şöyle naklediyor:

“İskilipli Atif Hoca’ya Beyazıt’ta rastladım. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi tarafından çağrıldığını, Teali-i İslam Cemiyeti namına yazdırılmış ve bastırılmış bir be-

yannamenin cemiyet mührüyle mühürlenmesi emrine maruz kaldığını, idare heyetine danışılmadan böyle bir şeyin yapılamayacağı cevabını verdiğini haber aldım.

-Beyanname neye dair diye sordum

-Kuva-yı Milliye aleyhinde ve cezalandırılması hakkında, cevabını alınca:

-Bu beyanname kabul edilir ve mühürlenirse ben çekiliyorum, dedim.

Tahirül'l Mevlevi, olayın duyuluşunu böyle açıkladıktan sonra, Atif Hoca ile birlikte doğru Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin yanına gittiklerini, İstanbul hükümetinin emri üzerine böyle bir bildiri hazırlandığını oradan da öğrenirler.

Atif Hoca bu işten cemiyetin haberinin olmadığını söyleyince Şeyhülislam'ın bunun fuzuli bir nikah kabilinden bir şey olduğu şeklindeki cevabı, birden bire ortamı gerer. Mustafa Sabri Efendi, ısrarla bunun bir hükümet icraatı olduğunu vurgular. İş aceleye geldiği için cemiyetle istişareye fırsatları olmadığını ifade eder. Aslında hükümet icraatı ise hükümet bildiri şeklinde yayınlanması gerekmez miydi, sorusunun cevabı verilemez.

Bu tartışmalardan sonra cemiyet idare heyeti, toplanıp bu beyanname konusunu müzakere etmeye karar verirler. Toplantının yapılacağı mekanın kapısında Memurin (personel) müdürü Sağır Emin Efendi beklemekte ve gelenlere "Efendinin selamı var, sakın itiraz etmeyesin. Hakında böylesi hayırlı olur."diyerek gelenlerin kulaklarına fısıldamakta ve baskı yapmaktadır.

O gün toplantı, her zamankinden daha kalabalıktı. Zira hiçbir toplantıya gelmeyen üyeler bile o gün gelmiş-

lerdi. Şeyhülislamlık makamının mektupçusu ve Mustafa Sabri Efendi’nin damadı Bergamalı Zeki Efendi de böyle birisiydi. Zeki Efendi:

‘‘Hükümet namına söylüyorum ki...’’ mukaddimesiyle söze başladı. Bu beyannamenin olağanüstü önemine binaen derhal kabul edilip mühürlenmesi lazım geldiğini, aksi hareketin vatana ihanet sayılacağını uzun uzun anlattı.

Bu ve benzeri tehditlerin havada uçuştığı bir ortamda Tahirü’l-Mevlevi ve Atıf Hoca, bu beyannameyi asla kabul etmeyeceklerini söylerler. Bunun üzerine Zeki Efendi:

-Siz kabul etseniz de etmeseniz de hükümet bu beyannameye Anadolu’ya gönderecek, dedi.

Tahirü’l-Mevlevi de:

-Tekzip ederiz deyince,

-Matbuat müdürlüğüne emir verdim, tekzip edemezsiniz, diyerek tehdidini sürdürdü.

Sonunda beyanname, yönetim kurulunun oylarına sunuldu. Onca baskılara rağmen on kişiden beşinin kabulüne karşın beşi de red oyu kullanmıştır. Cemiyet başkanı olarak Atıf Efendi de red oyu kullandığı için huhuken beyanname reddedilmiştir. (Bak: Tahirü’l-Mevlevi; Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemesi Hatıraları, sh: 79-83)

Teali-i İslam Cemiyeti idare heyetinin kararı böyle olmasına rağmen bu beyanname, cemiyetin mührü olmadan fakat cemiyet adı kullanılarak Eskişehir semalarında Yunan uçaklarıyla dağıtılmıştır.

Bu duruma çok üzülen Atıf Hoca, o dönemde İstanbul’da yayınlanan ve Milli Mücadele’ye destek veren Vakit Gazetesi’ne bir tekzipname (Yalanlama) yazısı göndermiş ve bu beyannamenin cemiyet tarafından kabul edil-

mediğini açıklamıştır. Bu tekzip yazısı, Vakit Gazetesi'nin 1034 nolu nüshasında yayınlanmıştır.

Bildiri oylamasında olumsuz oy kullanan Tahirü'l-Mevlevi, memuriyet görevinden azledilmiştir. Atıf Hoca da bu olaydan sonra Teali-i İslam Cemiyeti'nden tamamen alakasını kesmiştir.

Medrese hocalarının haklarını korumak, fakir öğrencilere yardımcı olmak, sınırlarımız dışında kalan Müslümanlarla bağlarımızı güçlendirmek gibi ulvi gayelerle kurulan cemiyetin işgal altındaki İstanbul'da çizgisini uzun süre koruyamayacağı herkesçe tahmin edilebilir. İngilizlerin baskısı altında bulunan İstanbul hükümetinin bu tür cemiyetleri siyasi emellerine alet etmesi zaten beklenmekteydi. Bu durum, Atıf Hoca ve arkadaşlarının bu tür faaliyetlerden çekilmesine neden olmuştur. Ama Atıf Hoca, İstiklal Mahkemesi'nde bu yüzden sorguya çekilip suçlanmaktan da kurtulamamıştır.

Olayın böyle olduğu hiç anlatılmadan sadece beyannamenin uçaklardan atılışı ve altında da Teali-i İslam Cemiyeti isminin bulunuşu esas alınmak suretiyle pek çok tarih kitabında bu cemiyetin adı zararlı cemiyetler listesine girmiştir. Dolayısıyla cemiyet başkanı Atıf Hoca da vatan haini, İngiliz uşağı gibi damgalarla anılmıştır. Hakikat ortaya çıkmasına rağmen, bu yanlış veya kasıtlı suçlamalarını sürdürenleri hala görmekteyiz.

İlmi Çalışmaları ve Eserleri:

Atıf Hoca, idareciliği ve cemiyetçiliği denemiş ve ağır darbeler almıştı. Bu nedenle artık sadece ilim ve irşatla uğraşmak istiyordu. Sarayda Padişah huzurunda gerçekleştirilen **Huzur Derslerini** aksatmadan sürdürüyordu. Bu durum, 1922-1923 yıllarında da devam ediyordu.

(Bak: Mardin; Huzur Dersleri, I/113-115)

Bir yandan Huzur Dersleri'ne devam ederken diğer yandan "**Atıf Efendi Kütüphanesi Neşriyatından**" adlı bir yayınevi kurdu. Kapalı çarşı civarında bir dükkan açtı. Burada bir seri kitap yayınlamaya başladı. Hedefi, on yıl içinde elli eser çıkartmaktı. Amacı, bu kitaplarla hem halkı irşat etmek hem de satışlarıyla evinin nafakasını karşılamaktı.

Bu yayınevinde yayınladığı ilk eseri, 1923 yılında basılan "**Tesettür-i Şer'i**" adlı kitaptır. Bu eserde dini esaslar çerçevesinde örtünmeyi ele almıştır.

İkinci eseri, 1924 yılında yayınlanan "**Din-i İslam'da Men-i Müskirat**" yani İslam Dininde içki yasağı adlı kitaptır. İçkinin insan sağlığı üzerindeki etkilerinden başlayarak yeni nesillerin içki ve benzeri zararlı maddelerden korunmasını sağlamak için kaleme almıştır.

Üçüncü eseri, 1924 yılının Temmuz ayında yayınlanan ve idamına sebep olan "**Frenk Mukallitliği ve Şapka**" adlı risalesidir. Yani şapka giyilmesini mecburi kılan kanunun kabulünden bir buçuk yıl önce yazılmıştır. Kitabı ilk defa Sadık Albayrak, 1975 yılında sadeleştirerek Çile Yayınevinde yayınlamıştır.

Atıf Hoca, daha önce Sinop'ta sürgün iken "**Mir'atü'l-İslam**" (İslamın aynası) adlı eseri yazmış ve 1332/1916 yılında yayınlamıştı.

“*Medeniye-i Şer’iyye ve Terakkiyat-ı Diniye*” adlı eseri, 1329/1913 yılında yayınlamıştı. Bu kitap ilk defa Sadık Albayrak tarafından 1975 yılında “Şeriat Medeniyeti” adıyla sadeleştirilip Şamil Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Aynı eseri Ümit Dericioğlu, “Medeniyetimizin Sosyal Dinamikleri” adıyla yeniden sadeleştirip İnkılap Yayınları arasında neşretmiştir.

İskilipli Muhammed Atıf Hoca’nın 6 ciltlik *İslam Fıkhi* adlı bir çeviri eseri de yayınlandı. Bu kitap, İbrahim Halebi(öl.956/1549)’nin “*Mülteka’l-Ebhur*” adlı eserinin Arapçadan tercümesidir. Kitabı, Abdullah Sivridağ ve Mümtaz Habib Güven yayına hazırlamışlardır. 1994 yılında Hayrettin Karaman’ın takdim yazısıyla Nehir Yayınları tarafından neşredilmiştir.

Diğer eserleri şunlardır:

**Nazar-ı Şeriatta Kuvve-i Berriye ve Bahriyye’nin Ehemmiyet ve Vücubu* (132/1911)

**Muinü’-Talebe* (1326/1910)

**İslam Yolu* (1338/1922) Nehir Yayınları 1991

**İslam Çığırtı* (1339/1923)

**Cihat* (1326/1910 tarihinde Sırat-ı Müstakim ve Beyanü’l-Hak dergilerinde yayınlanan yazıları)

**Çocuk Terbiyesi* (1328/1912 yılında Beyanü’l-Hak dergisinde yayınlanan makalesi)

**Bir Müctehit Taslağının Dalalet ve İdlali*, (1328/1912 yılında Beyanü’l-Hak dergisinde yayınlanan makalesi)

**İçtihat ve İslam Dinin Asrileştirmek* (1337/1921 yılında Mahfel dergisinde yayınlanmış makale)

İdamına giden yol:

Atıf Hoca'nın kendisini her türlü siyasal ve sosyal faaliyetlerden soyutlayıp eser yazmaya ve yayınlamaya başladığı sırada Türkiye'de pek çok şey değişmeye başlamıştı. Cumhuriyetin ilanından itibaren bazı inkılapların yapılacağı biliniyor gibiydi. 1924 yılında hafta tatili kanunu kabul edildi. Saltanatın ardından halifelik de kaldırıldı. Şer'iyye mahkemeleri kaldırılarak yeni anayasa kabul edildi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartılarak medreseler kapatıldı.

1925 yılında âşarı kaldıran kanun yürürlüğe girdi. Tekke ve zaviyeler kapatıldı. Atıf Hoca'yı doğrudan ilgilendiren **Şapka İktisası (Giyilmesi) Kanunu** 25 Kasım 1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Bu kanuna göre bütün millet, tüm devlet memurları ve milletvekillerinin şapka giymesi mecburi idi. Buna aykırı davranışları hükümet engelleyecekti. Uygulamada çıkabilecek tepkileri yok etmek için İstiklal Mahkemelerine sınırsız yetki verilmişti. Bu yöndeki inkılapların devamı niteliğinde olarak 30 Kasım 1925'te çıkarılan 677 sayılı kanunla tekke ve zaviyeler de kapatılmıştı.

Uygulamanın nasıl başladığını bir görgü tanığı olan Fransız yazar *Paul Gentizon*'dan dinlemekte yarar vardır. **Paul Gentizon**, 1922 yılında Temps gazetesi adına Türkiye'ye gelmiş ve beş yıl kalmıştır. “**Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**” adlı eserinde Şapka Kanunu'nun uygulama sürecinde gördüklerini şöyle anlatıyor:

“*Hemen yürürlüğe giren bu kanuna (şapka kanunu) aykırı her türlü davranış için tedbirler alındı. İstanbul'da komiserler, kendilerine bağlı memurlarla birlikte, İstanbul'u Galata'ya bağlayan büyük köprünün başını ve şehrin baş-*

lica yollarını tuttular. Fes ya da kalpak giyinmiş herkesi tutuklayarak, başlıklarını ellerinden alıyorlardı. En küçük karşı koyma, suçlunun tutuklanmasına sebep oluyordu. Aynı şekilde Ankara'da 27 Kasım günü sabahleyin, başlıca yollara yerleştirilen memurlar, yoldan geçenleri, fes ya da kalpaklarını çıkarmaya, daha doğrusu ondan vazgeçmeye zorluyorlar, onlara yeni başlıklar satın almayı, buna gücü yetmeyenlerin başı açık gezmelerini emrediyorlardı. Sabahın erken saatinde karşılaştıkları bu olaydan şaşkına dönen çevreden şehre gelen köylüler, bu sonuncu şıkkı uygulamak zorunda kalıyorlardı...”

(Bak: Hüseyin Yılmaz: Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Terörü, sh. 266-267)

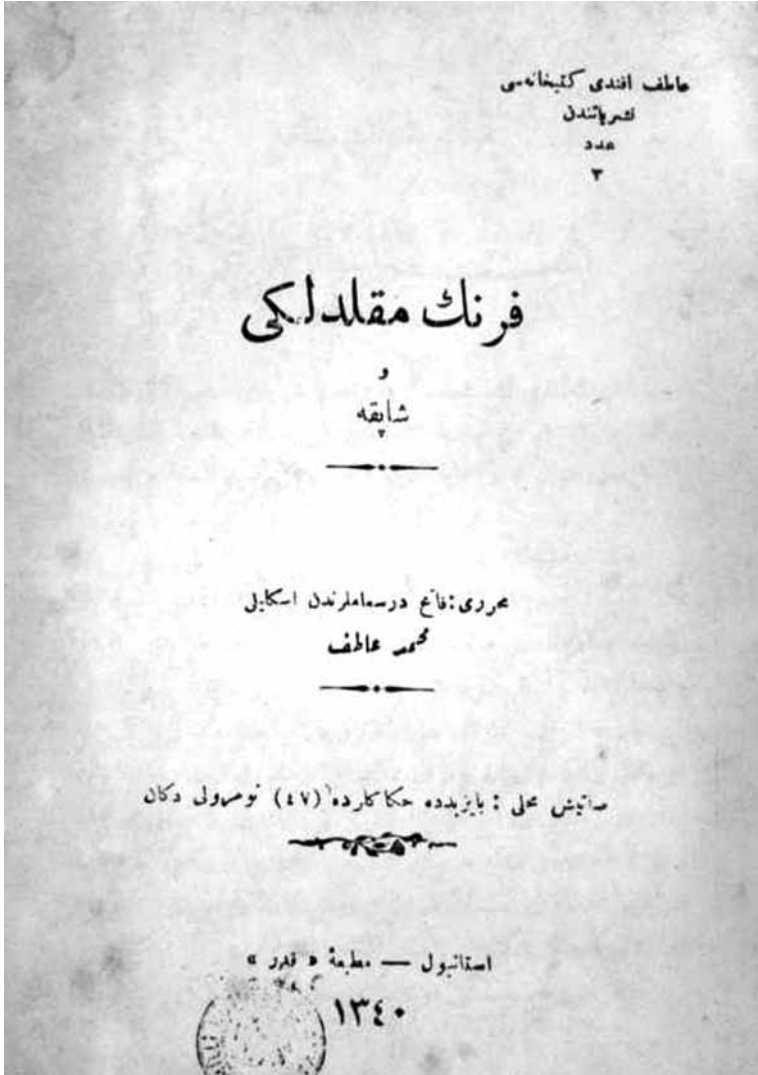
İşte bu noktada 1340 (12 Temmuz 1924) tarihinde yani Şapka İktisası Kanunu'nun kabulünden yaklaşık 17 ay önce Atıf Hoca'nın yayınlamış olduğu “Frenk Mukallitliği ve Şapka” adlı kitapçık akla geldi.

“Frenk Mukallitliği ve Şapka”da ne diyor?

İskilipli Mehmet Atıf Hoca, “Frenk mukallitliği ve Şapka” adlı 32 sayfalık küçük boy kitabında konuya taklidi tarif ve izah ile başlıyor:

“Taklit: Hüsnü zan edip haklı olduğuna itikat etmek sebebiyle bir kimseye itikatta, sözde ve filde, görünüş ve gidişinde delilsiz uymak, tabi olmak ve ona benzemek demektir.

Şeriat nazarında genellikle taklit caiz değildir. Sırf nazar ve istidlal ile vukuf mümkün olan itikadi usul ve İslami esaslarda mucizelerle teyit edilmiş olan Resulullah (sav) den başka hiçbir kimseyi taklit caiz değildir....

Frenk Mukallitliği ve Şapka kitabının kapağı

Fakat halkın işlerinin muattal olmaması için yalnız şeriatın furuunda, yani ibadet ve muamelatta içtihat derecesine ulaşamayanların taklidi, zaruri olarak meşru kılınmıştır.

Şu kadar ki dini işlerde itimat olunan şer'i naslara muhalif hususlarda: "Yaratıcı'ya isyan olacak işte yaratığa itaat olunmaz." hadisince ne bir müçtehidin, bir alimin bir şeyhin ne de halifelerin, emirlerin, kumandanların ve filozofların itikatlarına, ibadet ve muamelelere, ahlak e adaba dair sözlerine, fillerine uymak, boyun eğmek ve taklit etmeye teşebbüs asla caiz değildir.

Şu halde bir müslümanın küfür adet ve alameti sayılan bir şeyi, zaruret olmadan giyinmek veya takınmak suretiyle Müslüman olmayanları taklidi ve kendini onlara benzetmesi şer'an yasaktır. Bu hususa icma-ı ümmet de in'ikat etmiş (bağlanmış)tır. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Zira Allah'ın Resülü (sav), şöyle buyurmuşlardır: "Bir kavme benzemeye çalışanlar, o kavimdendir." (İmam Ahmet ve Ebu Davut)

Teşebbüh: Başkalarının yaptığı bir işi onlara tabi olarak yapmaktır. Şu halde hadis-i şerifin manası; bir millete benzemeye özenenler, benzetmek istenilen ortak değerlerde onlardandır. O ortak değer küfür ise küfürde, masiyet ise masiyette, salah-ı hal ise salahta, bunların adeti ise adette o milletin hükmüne tabi olurlar demektir... Hz. Peygamber Efendimiz, diğer bir hadis-i şerifinde buyurmuşlardır ki: "Bizden başkalarına benzemeye özenenler bizden, bizim milletimizden değildir." (el-Camiu's-Sagir)

Uyumak, yatmak, oturmak, yemek, içmek gibi tabii işlerde benzerlik olacaktır. Ziraat ve sanayi alet ve araçları,

harp vasıtaları, yatak ve mutfak takımı gibi dini emirlerden olmayıp da kendileriyle yalnız dünyevi gaye maksut olan mübah işleri ihdas meşru ve hatta bunlardan bazıları emir olunmuştur. Bu gibi işlerde Müslüman olmayan milletleri taklit ve bu hususta onlara benzemek yasaklanmış değildir.

Ancak ilhad, zulüm, şekavet, fuhuş, içki, kumar, dans, bar, tiyatro ve sair sefahat ile meyhane, karhane, kumarhane, dans ve bar mahalleri açılması gibi Batı Medeniyetinin maddiyat kısmından ahlaki, içtimai ve siyasi bakımdan, namus ve din yönünden zararlı olan çirkin ve rezilce işlerin esas ve ayrıntılarını haram kılıp yasaklamıştır. Binaenaleyh batı medeniyetinin bu gibi rezilce yönleri gayrimeşrudur. Şiar-ı küfür (küfür alameti); her asırda, her belde de değişebilirse de gayrimüslim milletlerin en meşhur işaretleri-alametleri şapka, gayyar, zünnar, küstir, gasli ve saliptir. Şapka: Örfte küfür alameti yani gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayrılmasına alamet olan baş kisvesidir.

Gayyar: Zimmilere mahsus elbisedir.

Zünnar: Hıristiyanlara ve Mecusilere mahsus bir kuşaktır.

Küstic: Yine aynı tayfalara mahsus bir kuşaktır.

Gasli: Yahudilerce giyilen sarı renkli bir hırkadır.

Salip: Hıristiyanlarca kutsal olan haçtır.

Terbiye ve itiyat tesiriyle bir adamın ruhu küfür rengine boyanmak ve kalbi o maneviyat ile muttasıf olma neticesi olmak üzere Allah'a, Resulullah'a, şeriata ve sair dini zaruretlere iman ve itikadı olmadığı için seve seve kafirlerin kendilerine has alamet ve şiarlarını giyinmiş ve kabul etmiş olursa o kimsenin küfründe şek ve şüphe yoktur ve olamaz....

“Bizden başkasına benzeyen, bizden değildir. Yahudi ve Hıristiyanlara benzemeyiniz.” hadis- şerifi, gayrimüslim milletlere mahsus olan şiar ve alamet arasında şer ’an fark olmadığına delil ve burhandır.

Müslüman için en muteber ve kıymetli olan iman ve İslami meselelerde şaibe-i küfür (küfür emare ve şüphesi) olabilecek şeylerden sakınmalarını din kardeşlerimize tavsiye eder ve “Dilediğinizi yapınız, Allah amellerinizi görüyor.” (Tevbe.105) ayetinin yüce manasına Müslüman kardeşlerimizin dikkat nazarını çekerim”

12 Temmuz 1340 (1924) İstanbul

Yayın izni:

Atıf Hoca, yukarıda bazı bölümlerini verdiğimiz bu eserini yayınlamadan önce Maarif Vekaletine (İstanbul Maarif/ Milli Eğitim Müdürlüğüne) baş vuruda bulunmuştur. Sekiz nüsha kopyasını Maarif Müdürlüğüne, iki nüshasını da Matbuat Genel Müdürlüğüne vermiştir. Onlar, okuyup tetkik etmişlerdir. Sonra: *“Hoca Efendi, çok lüzumlu bir mevzua temas etmişsin. Sa ’yin meşkur olsun Indallah (Allah katında), amelin makbul olsun inşaallah. Seni yürekte tebrik ve takdir ederiz.”* diyerek gerekli resmi izin belgesini vermişlerdir.

Zira o günlerde bu tür davranışlarda bulunanlar, toplumda kınanıyorlar ve polis takibatına uğruyorlardı. Bunu, o devri iyi bilenlerden Sinan Omur, “İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi?” adlı eserinde 1950 yılında şöyle izah ediyordu:

“Ramazanda oruç tutmayarak alenen nakz-ı sıyam (oruç bozmak) edenler gibi çarşafsız peçesiz gezmeye kal-kan müslüman kadınların ve şapka giymek hevesine kapılan erkeklerin de polis tarafından takip edilerek şiddetle cezalandırıldıkları bir devirde yazılmış ve neşredilmiş olan kitapta Atıf Hoca, o zamanın ruh haletine ve icaplarına uygun bir şekilde bazı fikirler dermeyan etmiş bulunuyordu. Aransa zaman zaman başkaları tarafından da bu neviden yazılmış kütüphaneler dolusu eserler bulunabilirdi.”

Buna rağmen şapka inkılabı söz konusu olunca hemen akla İskilipli Mehmet Atıf Efendi gelir. Ama o, yaklaşık bir buçuk yıl önce yazılmış ve resmi izni alınarak basılmış olan bir eserden dolayı suçlanacağına ihtimal vermiyordu. Zira hukukun temel prensiplerinden biri de “**Yeni çıkan kanunlar makabline şamil olmaz.**” şeklindedir. Eski kanunda serbest olan bir fiil yeni kanuna göre yasaklansa da daha önce o fiili işleyen kimse bundan dolayı yargılanamaz. Hatta eski kanuna göre mesela o fiile bir yıl hapislik cezası verilirken yeni kanuna göre ceza on yıla yükseltirse, suçun işlendiği tarihteki kanuna göre yargılanır.

Bu durumda 1924 yılında suç sayılmayan bir kitap- tan dolayı bir buçuk yıl sonra 1925 yılında dava açılmaz. Atıf Hoca, zamanında kadınların (hakimlerin) yetiştirildiği Medresetü'l-Kuzat'ta yani bir nevi Hukuk Fakültesinde hocalık yapmış bir kişidir. Bu nedenle dava açılmayacağını elbette biliyordu. Fakat her gün peşinde hafiyelerin (sivil polislerin) dolaştığını da fark ediyordu. Zaman zaman bu durumu eşi ve kızıyla da paylaşıyordu.

İlk baskın ve ilk gözaltı:

1925 yılı son baharında bir Cumartesi akşamı Atıf Hoca'nın Laleli Fethibey Caddesindeki evinin kapısı çalınıyor. Hoca Efendi, üst kattaki odasında akşam namazını kılmaktadır. Eşi Zahide Hanım, kapıyı açar, gelenlerin kim olduğunu öğrenir ve beyine seslenir:

-Efendi, sizi aşağıda biri istiyor.

Bu esnada Hoca selam vermiş ve namazı bitirmiştir. Tesbihi ve duayı bırakıp aşağıya iner. Kapıya vardığında önde bir kişi, arkasında pek çok gölge olduğunu fark eder. Gelenler, polis müdürlüğünden evi basmak için gönderilmiş memurlardır. Ancak ellerinde arama izniyle ilgili hiçbir belge yoktur. Atıf Hoca, böyle bir belgenin şart olduğunu bilmesine rağmen gelenleri içeri davet eder.

-Buyurunuz... İstedığınız gibi arayınız, der.

Bu nezaket karşısında bir an tereddüde düşen polis amiri,

-Nasıl olur efendim, içeride aile var. Biz nasıl girelim deyince Atıf Hoca::

-Başları örtülüdür zaten. Siz buyurun, deyip polisleri içeri alır.

Polislerin o haşın suratlarını ilk gördüğünde endişelenen Zahide Hanım, metanetini korumaya çalışır. Ancak kızı Melahat bir hayli korkmuştur

-Merak edilecek bir şey yok evladım. Babanın kağıtlarına bakacaklarmış diye onu sakinleştirmeye çalışır.

Polislerin neler arayabileceğini tahmin eden Atıf Hoca, onlar üst kata çıktıklarında:

-Evladım, kütüphanem buradadır. Buyurun, burayı da arayın, deyip yatak odasına çekilir.

Polisler de kütüphanenin her tarafını didik didik edip suç delili ararlar. Çalışma masasında bulunan en küçük kağıt parçasına bile el koyarlar. Arama saatlerce sürer.

Onların bu tavırlarına rağmen Atıf Hoca, eşi Zahide Hanım'a:

-Hanım, misafirlere kahve yap... Bunca zaman yorulular.

-Aman efendi, evimizi basanlara bir de kahve mi ikram edelim?

-Zararı yok... Onlar da emir kulu. Onlar da insan ve Müslüman... Dedim ya yorulmuşlardır. Birer yorgunluk kahvesi içsinler, sevaptır hanım.

Zahide Hanım, eşinin ısrarı üzerine kahveyi pişirir. Atıf Hoca da evini basan polislerle kendi elleriyle kahveyi ikram eder.

Polisler, işlerini bitirdikten, suç delili olabileceğini sandıkları kağıt ve kitapları topladıktan sonra Atıf Hoca'ya yaklaşır. Polis amiri:

-Hoca Efendi, lütfen bizimle beraber müdüriyete kadar zahmet buyurmanızı istirham ederim, der

Hoca, bunun nereye varacağını fark eder. Ve sorar:

-Anladım, beni tutuklamak istiyorsunuz. Ama elinizde tutuklama emri var mı? diye sorar.

-Hayır, tutuklama emri yok. Zaten sizi tutuklamıyoruz. Sadece beş dakika müdüriyete gelmenizi istirham ediyoruz.

-Gece yarısı evinden alınıp böylece polis çemberinde müdüriyete götürülmek, tutuklama değil de nedir?

Bu ve benzeri soruların hiçbir yararı olmadığını anlayan Atıf Hoca, çaresiz olarak

-Peki... Gidelim, diyor.

Vaziyeti gören Zahide Hanım, kızına sesleniyor:

-Melahat gel, babanı götürüyorlar.

Babasının hazırlanıp gitmek üzere olduğunu görünce feryat ve figanla seslenir.

-Beybaba! Beni kime bırakıp da gidiyorsun?

Atıf Hoca, gözyaşlarını içine akıtarak kendisine yakışan cevabı veriyor:

-Kızım, seni Allah'a emanet ediyorum.

Sonra kendisini götürünlere seslenir:

-Görüyorsunuz; harimimi ve kızımı bırakıp gidiyorum. Fakat dönüp geldiğim zaman onların kılına dokunulmuş olduğunu gördüğüm zaman vay o zalimin haline!... Yok, bu gidişim son gidiştir de bir daha dönemezsem, onun hesabını da büyük, asil ve necip milletim elbette soracaktır.

Polis müdürlüğünde Atıf Hoca'ya pek çok soru yöneltilir. Onun ilminden, irfanından, eserlerinden haberdar olmayan polisler, diğer sanıklar gibi onu da tiye alırlar. Hoca, yazdığı eserlerden bahsedince baş komiser olduğu anlaşılan zat:

-Sen nihayet cahil bir medrese hocasısın, böyle başından büyük işlere ne karışırınsın? diye alay eder.

Atıf Hoca; bu saygısız tavır karşısında şöyle der:

- Evladım, ben 1876 tarihinde dünyaya gelmişim. Yedi yaşlarımda Mebadi-i Ulumu tahsile başlamışım, yirmi beş yaşымda icazetname almışım. Bununla da yetinmeyecek İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi'ni de başarıyla

bitirmiştim. 29 yaşında da rüus imtihanın kazanarak Fatih Cami-i Şerifinde ders vermeye başladım. O tarihten şu dakikaya kadar durmadan okumuş ve okutmuş bir insanım. Ama yine her şeyi biliyorum diyemem. Ancak bir insanın diğerine cahil diyebilmesi için en az onun kadar tahsil yapması, dirsek çürütmüş olması gerekmez mi? Ben, bunca tahsilime rağmen okuyacak daha yüksek bir eğitim merkezi bulsam yine okurum. Bilmem anlatabildim mi?...

Hoca'nın bu sözlerinin idrakine varan oldu mu, bilinmez ama onlar, kendilerine verilen talimata göre hareket etmek durumundaydılar. Bu sözler üzerine biraz kendilerine gelip Hoca'ya daha insani davranmaları beklenebilirdi. En azından ziyaretine gelmiş olan eşiyile görüşmesine izin verilebilirdi.

Çabalar, serzenişler boşuna... Ardından delilsiz ve belgesiz gözaltı... Polis müdüriyetinde tutuklu bulunduğu odada namaz kılabileceği temiz bir mahal yok. Bırakın namaz kılabileceği temiz köşesi, oturabileceği temiz bir yer bile yok. Nezarethanede ziyaretçi kabul edilmiyor. Eşinin bile görmesine izin verilmiyor. Bir insafılı polis memuru aracılığıyla ziyaretine gelen eşinden yatak, yorgan isteyebiliyor.

Zahide Hanım, eşinin isteğini derhal yerine getirip eve dönüyor. O insafılı memur, bir akşam gizlice Laleli'deki evlerine gelip:

-Korkmayın... Ortada hiçbir suç unsuru olmadığı anlaşıldı. Hoca serbest bırakılmak üzere, diye bir mesaj bırakıp yine gizlice ayrılır.

Aradan günler geçer. Sorgulama da serbest bırakma da söz konusu değildir. Gözaltı süresi diye bir sınır tanımayan sorgucular, bu defa onu Trabzon'a göndereceklerdir. Bunu da yine o polisin gizlice haber vermesiyle öğrenmişlerdir. Zahide hanım, doğru polis müdürlüğüne gider. Atıf Hoca'yı görmek istediğini söyler. Göstermezler. Onu niçin Trabzon'a göndermeye çalıştıklarını sorar. Gerçeği saklarlar, eşine doğru dürüst cevap vermezler. Çaresiz olarak üzgün ve perişan vaziyette evine döner. Halini görüp de merhamete gelen bir memur, evine gelip:

-Hanım, hemen başını ört ve fırla. Hoca'yı şimdi Galata'dan kalkacak olan vapura götürüyorlar. Belki yetiştirsin, der.

Neye uğradığına bilemeyen kadıncağız, derhal sokağa fırlar. Koşa koşa Galata'ya doğru giderken köprü'nün üstünde Atıf Hoca'yı görür. Katiller gibi iki polisin kolları arasındadır. Ama o vakur ve heybetli duruşundan hiçbir şey kaybetmemiştir.

Zahide Hanım, eşini bu vaziyette görünce koşarak ona yaklaşmak ister. Hoca Efendiye elindeki çıkını uzatarak "Para..." diyebilir. Polisler, Zahide Hanım'ı derhal uzaklaştırıp Sefine-i Cedid vapuruna bindirirler. Gemi, oradan boğaza, sonra Karadeniz'e doğru yol alır. İstikamet Trabzon diye biliniyordu ama onu Giresun'a götürürler. Zira kendisini sorguya çekecek olan İstiklal Mahkemesi Giresun'daymış.

İstiklal Mahkemeleri:

İstiklal Mahkemeleri, Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyet gösteren özel mahkemelerdir. Geniş yetkilere sahiptir.

1.Kararlarında hiçbir mercie karşı sorumlu değillerdir.

2.Bu nedenle kararlarına karşı hiçbir temyiz hakkı yoktur.

3.Sorgulama ve duruşma esnasında sanıkların avukat bulundurma hakkı yoktur.

4.Mahkeme heyeti, Mustafa Kemal Paşa hariç, tüm asker ve sivil kişileri yargulayabilme yetkisine sahiptir.

5.Kararlarında delil değil, vicdani kanaatleri esastır.

6.Kararlarını kimse sorgulayamaz, sadece uygularlar.

Bu kadar geniş yetkilerle donatılmış İstiklal Mahkemeleri, nerede Cumhuriyete ve İnkılaplara aykırı bir hareket haber alınırsa derhal oraya hareket ediyordu. Bu seyyar mahkemeler, Atıf Hoca’yı Giresun’da sorguya çekeceklerdi.

Bu mahkemelerin ilk günlerinde Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey, bu mahkemelere karşı olduğunu şu sözlerle haykırıyordu:

“Bir kere, TBMM’ne Allah’ın vermediği salahiyeti, kendisinin başkasına verdiği hayret etmekteyim. Yani

Cenab-ı Hak, hiç kimsenin reyi hududiyle bir kimseyi asmak ve öldürmek için, o salahiyeti Peygamberine dahi vermemiştir. Fakat TBMM, bunun fevkinde bir salahiyet vermiştir. Binaenaleyh aslen batıl olduğunu iddia ederim.”

İstiklal Mahkemeler konusunda ilk akademik çalışmayı yapmış olan **Ergün Aybars**, konuyla ilgili son değerlendirmesinde şöyle diyor: “*Mahkemenin bütün kararlarının yerinde olduğunu iddia edecek değiliz. Bunların birer devrim mahkemesi oldukları ve bu amaçla çalıştıkları göz önünden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan hukuk ilkelerine göre değil, devrim ilkelerine yönelik çalışmışlardır.*”

İstiklal Mahkemesi hakimlerinden **Kılıç Ali Bey**, hatıralarında bu mahkemeleri şöyle tarif ediyor: “*Bizim mahkemelerimiz, ancak adaletin timsali ve inkılabın bekçisi olmuşlardı. Fakat itiraf etmeliyim ki bizim mahkemelerimiz de o kadar yumuşak değil biraz sertçe, yavaş değil oldukça süratli idi.*

“*Milli Mücadelenin binlerce zorluk arz eden birçok tehlikeli ve ümitsiz safhaları esnasında, memleketin lüzumlu noktalarına gönderilen İstiklal Mahkemelerinin verdikleri kararlardaki sürat, isabet ve icraatlarındaki ciddiyetle yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşunda yaptıkları hizmetler çok büyük olmuştur. Bunun en doğru takdirini, yarın daha soğukkanlılıkla tahlil edecek olan istikbale, yani tarihe bırakmak yerinde olur.*”

İstiklal Mahkemelerinin nasıl çalıştığını Kılıç Ali şöyle anlatıyordu: “*İstiklal Mahkemelerini alakadar eden hadiselerin, vakaların evveleminde ilk tahkikatı hükümetçe yapılır; ondan sonra muntazam bir dosya halinde mahke-*

meye tevdi edilirdi. Tevdi edilen dosya, mahkeme heyetince ayrıca tetkik ve noksanları ikmal edildikten sonra hadise ile ilgili olanların açık duruşmalarına geçilirdi. Duruşmalar, kesinlikle açık olarak yapılırdı. Asker, sivil, bütün devlet memurları için İstiklal Mahkemeleri'nin verdikleri hükümlerin temyizi kabil değildi. Hükümler derhal infaz edilirdi (uygulanırdı)" . (Bak: Kılıç Ali, İstiklal Mahkemesi Hatıraları, sh:11,15-16)

İstiklal Mahkemesinde ilk sorgu:

Atıf Hoca, 1925 yılı Aralık ayında Karadeniz sahillerinde Sefine-i Cedid gemisinin ambarında bir tutukludur. Giresun'a vardığı günün ertesinde mahkemeye çıkarılacaktır. Konu, şapka

Cumhuriyet'in ilanı ve inkılapların başladığı dönemin yakın tanıklarından Falih Rıfkı Atay, şapkanın bir başlık taklidi değil, tefekkür inkılabının bir sembolü olduğunu söyler. Batı medeniyetinin temelini hür tefekkür olduğunu belirtir. Bu anlayışın halkın derin köklerine kadar inmesi gerektiğini savunur. (Bak: F. R. Atay. Çankaya, sh.504)

Atıf Hoca'nın anlattığına göre o günlerde **Giresun'da** Şapka Kanunu'na rağmen şapka giymek istemeyen meczubun biri, yakalanıp sorguya çekildiği zaman şapka giymek istemeyişini, İstanbul'da bulunan tanınmış alimlerden İskilipli Atıf Hoca ile mektuplaşmasına bağlıyor. "Kendisine mektupla şapka konusunu sordum. Kendisi bana cevap olarak şer'an caiz olmadığını beyan etti. Ben de onun için şapka giymiyorum," der. Ancak bu adam mahkemeye çağırıldığı zaman mektubu kaybettiğini söyler. Atıf Hoca da

hakimlere:

-Ben, bu adamın yüzünü ilk defa görüyorum. Bu adamı rüyamda bile görmedim. Kendisinden hiçbir mektup almadım. Bu adama da mektup yazmadım, deyince iddia ortada kalır.

Mahkeme, bu iddianın boş çıkması üzerine “Frenk Mukallitliği” adlı kitabı aratıp buldurmuş. Kitabın şapka kanunundan bir buçuk yıl önce yazılmış ilmi bir eser olduğunu görülmüştür. Şapka Kanunu’nun çıkmasından sonra Giresun, Rize, Sivas, Erzurum gibi bazı yerlerde ortaya çıkan şapka aleyhindeki hareketlerde de kitabın bir ilgisi olup olmadığı araştırılmış ve Mehmet Atıf aleyhine bir delile rastlanamamıştır. Böylece özellikle **“Kanunsuz suç olmaz.”**ve **“Suç ihdas eden ya da cezayı ağırlaştırın kanunlar, önceye etkili (makabline şamil) olmaz.”** yolundaki hukukun en başta gelen ana prensibi gereğince **Atıf Hoca’nın tamamen suçsuz olduğu anlaşıldığından dolayı, Giresun İstiklal Mahkemesince berat kararı vermiştir.**

(Bak: Ord. Prof. Ebül’ula Mardin; Huzur Dersleri, II-III/969-976)

Berat eden sanıklar, normalde serbest bırakılırlar ama Atıf Hoca, serbest bırakılmak yerine yine bilekleri kelepçeli olarak vapurla İstanbul’a sevk edilirler. Atıf Hoca vapurun ambarında, hakimler de aynı vapurun güvertesinde yolculuk yapmaktadırlar.

Atıf Hoca İstanbul’a vardığında evine gönderilmeyip tekrar nezarethaneye götürülür. Bir hafta orada sorgusuz, sualsiz ve sebepsiz olarak tutulur.

Polis müdürlüğünde bir fırsatını bulup eşine bir mektup gönderir:

“Bu gün Karadeniz vapuru ile İstanbul’a getiril-

dim. İstiklal mahkemesi heyeti de bizimle beraber geldi. Giresun’da meydana gelen bir hadisede kitap dolayısıyla beni ilgili sanmışlar. Sonra hiçbir ilgim olmadığı ortaya çıktı. Orada suizandan kurtuldum. İnşallah burada da kurtulurum da yakında kavuşuruz. Talebem Hamdi Efendi vasıtasıyla size bir sepet elma gönderdim. Allah’a hamd olsun ki sağlığım yerindedir. İnşallah cümlemeniz iyisinizdir. Tabii polis müdürlüğüne sevk olunduk, orada yoklarsınız. Kızım Melahat merak etmesin, mektebe devam ve işine dikkat etsin. Semih oğlan ne yapıyor? Yaramazlık ediyor mu? Mektebine devam etsin, dersini güzel güzel okusun. İnşallah yakında gelip onu dinleyeceğim. Baki sıhhat ve selametinizi temenni eylerim.”

Mektubu alan eşi Zahide Hanım, soluğu polis müdürlüğünde alır. Ancak orada Hoca’nın Ankara’ya sevk edilmek üzere Haydarpaşa tren istasyonuna götürüldüğünü duyunca derhal oraya gider. Bir yolunu bulup ayaküstü konuşur. Hoca, bu mahkemeden de kurtulacağına inanmaktadır. Suç yok ki ceza olsun düşüncesindedir.

Tek gerekçe; Şapka Kanunu’na muhalefet:

Ankara’da hummalı bir çalışma var. İstiklal Mahkemesi, Türkiye’nin pek çok yerinden getirilmiş olan Şapka Kanunu’na karşı direnenleri ve bu konuda halkı ayaklanmaya teşvik edenleri yargılayacak.

Mahkeme, 1926 yılı Ocak ayının dördüncü Pazartesi günü ilk celsesinde, İstanbul’dan getirilen Atıf Hoca’yı yargılamadan önce Uşaklı Hoca Süleyman, Uşak İmam ve Hatip Mektebi müdürü Antepli Salih, Adana müftüsü Münir,

Bozkırlı Ahmet, Sultaniyeli Durmuş hocaları, Dağıstanlı Şeyh Şerafettin ve arkadaşlarını muhakeme etmiştir. Bunların bir kısmı şapka kanununun ilanından sonra Erzurum, Giresun, Rize ve Sivas'ta ortaya çıkan şapka karşıtı hareketlerde parmakları olmakla, bir kısmı da şurada burada şapka aleyhinde halkı kışkırtmakla suçlanıyorlardı.

Sorguya çekilen her sanığa İskilipli Atıf Hoca'yı tanıyıp tanımadığı, Frenk Mukallitliği kitabını halka tavsiye edip etmediği, bu kitaptan kaç tane sattığı, halen satmaya devam edip etmediği gibi sorular soruluyordu.

Sanıkların hemen hepsi, Atıf Hoca'nın memlekette tanınmış bir alim olduğunu, yakinen tanıdıklarını, kitabı yayınladığı günlerde Hoca'nın kitaptan on-yirmi adet gönderdiğini, dört beşini sattıklarını, gerisini iade ettiklerini ifade ediyorlardı. Bu sözler, İstiklal Mahkemesi heyetinin beklediği cevaplar değildir. Onların aradıkları, şapka aleyhindeki tepkilerin tamamını, kanunun kabulünden önce yayınlanmış olsa da Frenk Mukallitliği ve Şapka kitabı nedeniyle olduğunu ispat etmektir. Bu neticeye varabilmek için İstiklal Mahkemesi, şapka isyanına karışanları Atıf Hoca etrafında halkalamak arzusuyla bir karara varıyor ve sanıklara karşı bunu ilan ediyor:

“Harekatınızın Erzurum, Giresun, Rize, Sivas isyanlarında amel olan İstanbul'daki Atıf Hoca ve hempalarının meseleleriyle alakadarlığına vakıf olan heyet, davanızın onlarla bir bütün olarak bakmasına karar verdi.”

Karar metninde geçmese bile şapka kanununa uymayı kabul etmeyen Maraşlıların, Trabzonluların davaları da buna eklenmiştir. Yine bu Ankara İstiklal Mahkemesi; Fatih

türbedarı Hacı Hasan, Konyalı Hacı Tahir, Dağıstanlı Fetah, Erginli Mustafa, Yağlıkçızade Hüseyin Efendileri de muhakeme etmiştir. Ancak sorguya çekilen sanıklardan Atıf Hoca’yı suçlayan bir tek insan bile çıkmamıştır.

Yalnız Atıf Hoca’nın Frenk Mukallitliği kitabının yayınlandığı ve satıldığı günlerde, şapka kanunu gibi bir yasanın olmadığı dönemde şapka giyen birkaç Türk’ün polis tarafından takip edilerek cezalandırıldıkları da görülmüştür. Yani bu kitap, bu ortamda yazılmıştır.

Devam eden duruşmalarda yeni sanıkların sorgusuna geçildi. İstanbul’da yayınlanan Yeni Kafkasya mecmuası sahibi Dağıstanlı Seyit Tahir, İstanbul İmam ve Hatip Mektebi katibi Aziz Mahmut, Fetva heyeti üyesi Bakırköylü Hasan, Hafız Nafiz, Vaiz Hacı Süleyman ve Tevhid-i Efkâr gazetesi yazarı Ömer Rıza (Doğrul)’un sorguları yapıldı. Hep aynı sorular, aynı suçlamalar ve aynı tehditler....

Şapka Kanunu’nun yanlış yorumlandığını, 28.11.2008 tarihli Avrasya Televizyonu “Cevizkabağı Programı”nda **Hulki Cevizoğlu**, şöyle ifade ediyordu:

“...Atatürk ile Kurtuluş mücadelesine karşı çıkanlar, hatta Atatürkçülerin bir kısmı Şapka Kanunu’nu bilmiyorlar. Bunların arasında ne yazık ki, bazı partilerin genel başkanları bile var. Şapka Kanunu, ‘Herkes şapka giyecek’ demiyor. ‘Sarı, fes ya da başka bir şey giymeyeceksin. İlla bir şey giyeceksen şapka giyeceksin’ diyor. Kanun, o tarihte devlet memurları ile milletvekillerine şapkayı zorunlu kılmıştı.” (Bak: Bülent Gökgez-Bahadır Kurbanoğlu. İskilipli Atıf Hoca, sh.107-110)

Ankara İstiklal Mahkemesi:

Başlangıçta asker kaçaklarının ve düşmanla işbirliği yapan vatan hanilerini yargılanması amacıyla kurulan İhtilal Mahkemesi'nin adının İstiklal Mahkemesi olarak değiştirildiği bilinmektedir. Bu mahkemelerin 1925 yılına kadar vermiş olduğu kararlar, konumuzun dışındadır. Özellikle bu tarihten itibaren inkılapları korumak gibi bir görev üstlenen bu mahkemelerin içinde en önemlisi Ankara İstiklal Mahkemesi'dir.

Şevket Süreyya Aydemir'in anlattıklarına göre Ankara İstiklal Mahkemesi, Hacı Bayram türbesine giden yolun alt sokağında, iki katlı, harap bir binada yerleşmişti. Bu binaya birkaç kulaç derinliğinde çamur bir avludan girilirdi. Bu avlunun alçak kerpiç duvarları yıkıktı. Sokak kapısının tahta kanatları ardına adar açıktı. Birinci kattan ikinci kata dik ve gıcırtilı basamaklarla çıkılıyordu. Katipler, memurlar, komiserler alt katta iki küçük odaya üst üste yerleştirilmişlerdi. Üst katta odanın biri mahkeme salonu vazifesi görüyordu. Fakat sanıklar biraz kalabalık olunca, oda dar geleceği için, her iki katın dar sahanlıklarına sanıkların veya gelen gidenlerin oturabilmeleri için tahta sıralar konulmuştu. Binanın genel durumu böyleydi.

Ankara İstiklal Mahkemesi'nin tek hukukçusu, savcı makamında bulunan **Necip Ali**'dir. Mahkeme reisi **Ali (Çetinkaya)**, Afyon milletvekilidir. Kel Ali lakabıyla tanınmıştır. Asker kökenlidir. **Kılıç Ali** de asker kökenli olup Gaziantep milletvekilidir. **Dr. Reşit Galip** de tıp doktoru olup Aydın milletvekilidir. Milli Eğitim Bakanlığı da yapmıştır. Meşhur "Andımız"ın metin yazarıdır.

Bu mahkemenin reisi olarak tarihe geçen Kel Ali lakaplı Ali (Çetinkaya), o dönemde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası milletvekili olan Halit Paşa'yı Meclis'te sırtından vurmuştu. Halit Paşa, hastaneye kaldırılmasına izin verilmemiş ve Meclis'te bir sıranın üzerinde inleye inleye can vermişti. Kendisi iktidar partisine mensup olduğu için hakkında hiçbir tahkikat yapılmamıştı. Bu durumu Üstat Necip Fazıl şöyle anlatıyor:

"Meşhur Ankara İstiklal Mahkemesi reisi Kel Ali, Halit Paşa'yı meclis koridorunda vuran katildir. Tuhaftır ki o cinayet esnasında destekçi olarak yanında Kılıç Ali de vardır. Bu adam Ankara İstiklal Mahkemesi'nde katil Kel Ali'nin muavinliğini yapmıştır."

7 Mart 1925 tarihinden itibaren bir yıl görev yapan bu mahkemenin iş yoğunluğu bir hayli fazlaydı. Bakılan dava sayısı 256, sanık sayısı 169, mahkum sayısı 669 olup bunlara toplam 3000 küsur yıl hapis cezası, 128 sanığa idam cezası, 50 kişiye de müebbet kürek ve sürgün cezası vermiştir.

Bu mahkemenin verdiği bazı kararlar:

- Sivas'ta bir kişiye afiş asmaktan idam.
- Erbaa belediye başkanına üç yıl hapis.
- Erzurum'dakileri Ankara'ya gönderiyor.
- Rize'de 8 kişiye idam, 55 kişiye değişik cezalar.
- Giresun'da 2 kişiye idam, 8 kişiye hapis.
- Ankara'da Maraş'tan gelen 5 kişiye idam, 18 kişiye değişik hapis cezaları.
- Atıf Hoca ile Babaeski müftüsü Ali Rıza Hoca'ya idam, 19 kişiye sürgün ve hapis cezaları vs...

Bir Kel Ali klasığı:

24 Ağustos 1925 tarihinde Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa, Kastamonu şehir meydanında kürsüdedir. Elinde şapkaıyla konuşmaya başlar:

“Efendiler, uygar ve milletlerarası kıyafet, bizim için, çok cevherli milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacadta pantolon, yelek, gömlek, kırıvat, yakalık, ceket ve tabiatıyla bunları tamamlamak üzere başta siper-i şemsi serpuş. Bu serpuşun adına şapka denir. Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız! İsterseniz bildireyim ki bu kadar yüksek ve önemli sonuca varmak için gerekirse bazı kurbanlar da verelim.”

Cemal Fedayi, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e nasıl geçildi?” adlı eserinde belirttiğine göre Kılıçzade Hakkı, 1912’de İctihad’da bir yazı yayınlar. Bu yazıda Cumhuriyet İnkılaplarının bir taslağı olarak kabul edilen bir metin söz konusudur. Cemal Fedai, bu taslakta bulunan maddelerden üçüncüsünü şöyle kaydeder: *“Bizanslıların başlığı olan fesin yerine milli ve çağın nezaketine uygun bir başlık yapılmalıdır. (Şapka inkılabı yapılmıştır)”*

H. C. Armstrong, “Bozkurt” adlı eserinde bu kararı bir batılı gözüyle şöyle yorumluyordu: *“Fes kaldırılmalıydı. Çünkü fes, Osmanlı ve Müslüman olmanın resmi damgasıydı.”* (sh.205)

Batılı bir yazar olan **Ray Brock** da o günlerdeki gözlemlerini şöyle dile getiriyordu: *“Gazi Mustafa Kemal’in Şapka Kanunu’nun kabulünden kırk sekiz saat sonra Türk polisi feslere zorla el koymaya başladı. Tüm Türk şehirleri,*

kasaba ve köylerindeki sokak köşeleri, halk meydanları ve Pazar yerlerine geçerek herkesin başındaki fesleri topladılar.” (Hayalet Süvari: sh.478)

Mustafa Kemal'in Kastamonu'da bizzat gösterip giyerek başlattığı şapka inkılabından haberdar olanlar, derhal bu değişime ayak uydurmaya çalışırlar. Bir yerlerden bir şapka bularak Reiscumhur'u Ankara garında karşılamaya hazırlanırlar. Bu durumdan haberdar olan o günün Vakit Gazetesi çalışanlarından Mecdi Bey de bin bir zahmetle bir şapka bulup kafasına geçirerek istasyon yolunu tutmuştur.

Gerisini Mehmet Sılay'dan dinleyelim. O da 10 Mayıs 1989 tarihli Tercüman Gazetesi'nden aktarıyor:

“Mecdi Bey, (başında şapkasıyla) eski Meclis binasının önünden geçerken, Meclis binasının balkonunda oturan Kel Ali (Çetinkaya), kendisini gördü. Ve onun kim olduğunu sorduktan sonra yakalatıp huzuruna çıkarttı. Mecdi Bey, korkudan bir şey söyleyemiyordu. Kel Ali:

-Bu gavur şapkasını giymekten utanmıyor musun, diye bağırıp çağırdıktan sonra kendisinin zindana atılmasını emretti.

Daha sonra Mustafa Kemal'in Kastamonu'daki konuşması Kel Ali'ye ulaştı. Şapka bulabilen herkes, onu istasyonda karşılayacaktı. Ali Çetinkaya, mosmor olmuş vaziyette şapka arayıp dururken, aklına birden bire zindana attığı Mecdi Bey geldi. Gözleri parlıyordu:

“Bana Mecdi'nin şapkasını getirin.” dedi, ama “Kendisi içeride kalsın.” Ve Kel Ali, Mustafa Kemal'i ilk defa bu şapka ile karşılar.” (Bak: Mehmet Sılay; İskilipli Atıf Hoca, sh.333-334 ve Falih Rıfki Atay: Çankaya, sh. 502)

Buna benzer bir hadiseyi de Şevket Süreyya Aydemir anlatıyor: "...Biz mahkeme binasına girdiğimizde yukarıda bir gürültü. İri yarı, pehlivan yapılı bir mahkeme üyesi, merdivenin başında bağıyor, tepiniyordu. Başında kocaman bir kalpağı vardı. Hasır şapkalı bir gencin yakasına yapışmış tartaklayıp duruyordu:

-Nedir bu kepezelik? Bu şapka ne oluyor? Baban da mı şapka giyerdi? Anandan mı şapkalı doğdun?

Sonra sözler, muameleler daha da sertleşti. Sonra kuvvetli bir tekme yiyen genç, merdivenlerden aşağı tekerlendi. Çantası bir tarafa gitti. Fakat heybetli üye, hıncını alamıyordu. Basamakların başında bir takım küfürler, ağır tabirler savuruyordu. Genç, şapkasını, çantasını güç bela toparlayıp kendini sokağa attı. Artık bu tabirleri işitmeyecek kadar uzaklaşmıştı. Bu, genç bir gazeteci idi(Hikmet Şevki). Şapka giymenin henüz kanunlaşmadığı, fakat bazı atılganların şapka giyebildiği günlerdi. Bu genç gazeteci de başına hasır bir şapka geçirmiş ve mahkeme binasına haber derlemek için şapkayla gelmişti." (Bak: Hasan Hüseyin Ceylan, Cumhuriyet Dönemi Din ve Devlet İlişkiler, sh. 89-90 ve Falih Rıfkı Atay: Çankaya, sh 502)

Tarihi kaynakların ittifakla naklettiklerine göre bu dönemde halk, şapka bulma telaşına düşmüştür. İmkanları olanlar, derhal alıp giymişlerdir. Maddi durumu elvermeyenler de kredi çekerek taksitle şapka alma yolunu seçmişlerdir. Hiçbir şey bulamayıp da kadın şapkası giyenler bile olmuştur. Böylelikle imalat ve ithalat tarzında geniş bir şapka sektörü oluşmuş, bu meyanda bazı ünlü firmaların ortaya çıktığı görülmüştür.

Atıf Hoca mahkeme huzurunda:

26 Ocak 1926 Salı günü... Atıf Hoca, İlk defa Ankara İstiklal Mahkemesi huzurundadır. Mahkeme heyeti, Afyon milletvekili Ali (Çetinkaya) riyasetinde yerlerini almışlardır. Dinleyici yerleri de hınca hınç dolu. Sanıklar, kafes içinde salona getirilmişlerdi. Şimdi İskilipli Atıf Hoca ile beraber Tahirü'l-Mevlevi'yi de muhakeme edeceklerdi. Mahkeme huzuruna önce *kitapçı Aziz Efendi* getirildi. Ona mesleği ve meşrebi soruldu. O da başladı anlatmaya:

-Efendim, ben siyasetle meşgul biri değilim. Etliye sütlüye karışmam. Hiçbir fırkaya da intisap etmedim. Kitap satmakla geçimini temin eden bir esnafım. Atıf Hoca'yı, Babıali'de ve İstanbul'un ilim ve irfan muhitlerinde herkesin tanıdığı gibi ben de tanırım. Şimdiye kadar birçok kitaplarını ve risalelerini kitapçı olmaklığım dolayısıyla sattım. Bahsedilen Frenk Mukallitliği kitabından da o tarihte on tane gönderilmişti. Onları da satmıştım. Aradan uzun zaman geçti. Bunları kimlere sattığımı hatırlamıyorum. Satalı bir seneden fazla oluyor. Ondan sonra yenisini de getirmemişim.

Üç Ali bir arada (fotoğraf)

Mahkeme reisi, kitapları satmış olduğu tarihi ve kimlere sattığını tekrar tekrar soruyor. Aziz Efendi hep aynı cevabı veriyor. Ardından **kitapçı Mihran Efendi** sorguluyor. O da Atıf Hoca'yı tanımadığını fakat kitap yazan bir alim olduğu için belki dükkanına uğramış olabileceğini belirtiyor.

-Dükkanıma uğramışsa görmüş olabilirim. Şahsen tanışıklığım yoktur. Birçok kitaplarımı sattım. Bu arada en son çıkan Frenk Mukallitliği kitabından üç defa yirmi tane sattığımı hatırlıyorum. Ama kimlere sattığımı nerden bileyim?

-Hangi tarihte sattın? Onu da mı bilmiyorsun?

-Kitap yeni çıkmıştı. O zaman sattım. Demek ki iki sene kadar oluyor. Bizde zaten kitap, yeni çıktığı zaman satılır. Ondan sonra arayan soran azalır.

Aslında Mihran Efendi, Şapka risalesini ikinci defa basmış diye getirilmişti ancak eserin sadece bir defa basıldığı herkesin malumu idi.

Mahkeme reisi, sanıklardan **Tahir'-l-Mevlevi**'ye sorar:

-Ne ile meşgulsünüz?

-Darüşşafaka'da edebiyat muallimiyim. Yegane meşgalem, okumak ve okutmaktır.

-Mensup olduğun bir cemiyet var mıdır?

-Evvvela İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensuptum. Bir aralık Teali-i İslam Cemiyeti'ne intisap etmiştim. Şimdi hiçbir cemiyete mensup değilim.

-Teali-i İslam Cemiyeti'nden niçin ayrıldınız?

-Bu cemiyete, sırf dine hizmet ve islamiyete faydalı olmak için girmiştim. Adından da programından da belli olduğu gibi esasen cemiyetin gayesi de bu idi. Zamanla cemiyeti siyasete alet etmeye kalkıştılar. Ben de onun için cemiyetten ayrıldım.

-Atıf Hoca'yı tanırırsınız herhalde?...

-Tanırım elbette. Alim ve fazıl bir hoca olarak tanırım. Memleketine bağlı birçok münevver yetiştirmiştir. Celadeti bir insandır... Kurban Bayramı arifesinde Atıf Hoca bana rastladı. Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Kuva-yı Milliye aleyhinde bir beyanname hazırlatmış olduğunu haber verdi. Bunu Teali-i İslam Cemiyeti üyelerine imzalattırmak istediğini söyledi. Birlikte Meşihat (Şeyhü-

lisamlık) makamına gidip Mustafa Sabri Efendi'yi gördük. Bu teşebbüsüne şiddetle itiraz ettik. "Bu işlere bizim karışmamız doğru değildir. **Kuva-yı Milliye'ye karşı harekete geçmek günahtır.** Esasen sizin de siyasetle uğraşmanız caiz değildir. Vazgeçin bu işten." dedik. Fakat beyanname, yirmi bin adet basılıp hazırlanmış. Ancak biz, Mustafa Sabri Efendi'nin damadı Zeki Beyin hükümet namına yaptığı tehditlere rağmen Atıf Hoca ile birlikte karşı çıktık ve beyannameyi imzalamadık. Sırf bu nedenle birkaç gün sonra Ziraat Vekaletindeki görevimden azledildim.

-Atıf Hoca'nın Frenk Mukallitliği kitabını siz de sattınız mı?

-Evet. Yayınlandığı sırada ben de beş tane satmıştım.

Mahkemede Tahirü'l-Mevlevi'nin sorgusundan sonra Atıf Hoca'nın davasına geçildi. Mahkeme reisinin **Atıf Hoca'ya ilk sorusu:**

-Bu zamana kadar hiçbir tutukluluğunuz oldu mu?

Atıf Hoca, 31 Mart olayından tutuklandığını, suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakıldığını, Mahmut Şevket Paşa olayında bir buçuk yıl sürgünde kaldığını, siyasetten uzak bir hayat yaşadığını, Cemiyet-i Müderrisin ve daha sonra Teali-i İslam Cemiyeti'ni kurduğunu anlattı. Şöyle devam etti:

-Hülasa ben, ilim adamıyım. Siyasetle ne meşgul oldum ne de meşgul olmak niyetindeyim. Ancak bir defa siyasete temas eden bir hareketim olmuştur. O da vatan kaygısıyla. Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine bir beyanname yazarak işgal devletlerinin temsilcilerine vermiştik. İzmir'e yapılan alçakça tecavüz ve taarruzu protesto etmek

maksadıyla yazılmıştı. Eğer siyasi bir hareket sayılırsa işte yaptığım bundan ibarettir.

Mahkeme reisi Ali (Çetinkaya), öfkeyle bağırrır:

-Sakin inkar edeyim deme. Temyizsiz ve istinafsız bir mahkeme karşısında bulunuyorsun. Ufak bir yalan söylersen okkanın altına gidersin. Hocam, senin ruhun karanlık...

Duruşmanın devamını Atıf Hoca'nın hapisane arkadaşı **Tahirü'l- Mevlevi'**den dinleyelim:

"Mensubu olduğu Teali-i İslam Cemiyeti'nin Anadolu'ya Milli Mücadele aleyhine yayınladığı beyannamenin tekzihiyle ilgili Vakıf Gazetesi'nde yayınlanan ilanının makbuzunu mahkeme heyetine gösterdi. Şapka risalesini de kanunun kabulünden bir buçuk yıl önce yayınlamış olduğunu, birinci baskısını bile bitiremediğini anlattı."

Frenk Mukallitliği kitabından her hangi bir suç unsuru bulamayan Ali (Çetinkaya) çıldırdı.

-Öyleyse Mustafa Sabri başkanlığında hazırlanan beyanname hakkında ne dersin?

-O beyanname bizim dışımızda hazırlanmış. Tahirü'-Mevlevi ile birlikte karşı çıktık, imzalamadık. Daima Kuva-yı Milliye'yi destekleyen konuşmalar yaptık, vaazlar verdik. Bakın size bir belge arz edeyim.

-Ne belgesi?

-Vakit Gazetesi'nin 1034.nüshasında yayınlanan tekzipnamem (yalanlama belgem).

-Gördün ki Yunan tayyareleriyle atılanlar aksi tesir yaptı; sen de vaziyeti kurtarmak için böyle yaptın.

-Eğer böyle olsaydı cemiyete devam ederdim. Halbuki devam etmedim. Bu da bir delildir.

Bu arada mahkeme üyelerinden Reşit Galip, Atıf Hoca'yı azarlar:

-Sus! Bizi çileden çıkartma. Biz budala olmalıyız ki bu sözlere inanalım. Bol bol atıyorsun. Çıkarın dışarı...

Mahkeme reisi Ali (Çetinkaya) muhakemeyi devam ettirmek ister ve tekrar konuya döner:

-Fakat sizin siyasetle uğraştığınızı söyleyenler var.

-Herkes hakkında her şey söylenebilir. Ama benim hayatım meydandadır.

-Öyleyse Frenk Mukallitliği kitabını ne zaman ve niçin yazdın?

-O kitabı senelerce evvel yazmıştım. Maksadım çok açıktı. Mukallitliğin her türlü çirkindir. Japonya gibi dünyaya örnek olabilecek bir şekilde kalkınmış ve medeniyete kavuşmuş milletler gözümüzün önündedirler. Batı dünyasının ilmini, fennini ve her türlü faydalı yönlerini almışlar. Fakat milli ve dini geleneklerini korumuşlardır. Biz de genellikle cahillikten dolayı, vaktiyle örnek olduğumuz batılıların gerisinde kalmışız. Şimdi de onların birçok şeylerini taklit ederek medeniyet yolunda ilerlemeye mecbur kalmışız. Fakat bu işi yaparken körü körüne ve lüzumsuz yere taklitçilik yapmayalım demek istemişim. Bu düşüncelerimi ihtiva eden kitabımı ancak 1340 (1924) senesinde Süleyman Nazif Bey ve Ubeydullah Efendi ile yapmış olduğumuz yazılı tartışma sonucunda bastırdım.

-Bastırmadan önce kimseye gösterdiniz mi?

-Tabii... Hatta matbaaya verilmeden önce sekiz nü-

ha kopyalarını İstanbul Maarif Müdürlüğüne, iki nüshayı da Matbuat Genel Müdürlüğüne verdim. Okudular, tetkik ettiler, hatta teşekkür ettiler. "Hoca Efendi, çok lüzumlu bir konuyu ele almışsın. Sa'yin meşkur olsun. Seni takdir ve tebrik ederiz" dediler. Usulüne uygun olarak resmi izin belgesi de verdiler.

-Demek öyle oldu, öyle mi?

-Aynen öyle olmuştur. Tetkik buyuranlardan, ilgili makamlardan sorulabilir. Resmi izin belgesi dosyanızda mevcuttur.

-Peki, şapka kararnamesinden sonra bu kitaptan satınız mı?

-Hâşâ... Bu kararname çıktığı dakikadan itibaren bir kitap dahi satılmamıştır. Amma önce almış ve okumuş olanlar olabilir.

-Bu kitabın şapka inkılabına karşı bir cereyan doğduğu, inkılaba karşı duygu ve düşünceler aşılacağı iddiasına ne dersiniz?

-Yanlıştır derim. Zira bu eser, şapka inkılabından çok önce yazılmıştır.

-Daha önce de bu kitabın zararlı olduğundan bahsedilmiş.

-Bu kitap yayınlandığı zaman Son Telgraf Gazetesi, aleyhimde bazı yazılar yayınlamıştı. Bunun üzerine mahkemeye başvurdum. Dava sonucunda mahkeme heyeti, bu kitabın zararlı olmadığına karar vererek bu gazeteyi yüz lira manevi tazminata mahkum etti. Bu mahkeme kararı da dosyadadır.

Reis:

-Son Telgraf gazetesi değil mi?

-Evet efendim. Ben, hamdolsun müslümanım. Biricik gayem de islamin hakikatlerini yaymaktır. Eserim bu gayeyi güder. Bu sabittir. Fakat Şapka Kanundan evvel yazılmış ve sonra asla ortada görünmemiştir. Bu da sabittir. Şapka isyanını körükleyenlerle en küçük alaka ve münasebetin olmadığı da sabittir. Eğer bütün bu sabitler arasında beni mahkum edebilecek bir nokta varsa Mahkememiz hüküm vermekte serbesttir. Fakat ille suç aramaya kalkışmak, tecelli eden bedahatlere göre boşuna zahmettir.

(Mahkemede geçen bu konuşmalar için Ahmet Nedimin yayınladığı “Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926” adlı esere bakılabilir. Sh: 109-115, 251-255, 271-277, 280-282)

Mahkeme, gergin ortamda devam ediyor. Sorulara Atıf Hoca'nın verdiği akılcı cevaplar, mahkeme heyetinin işini zorlaştırıyor. O yüzden tartışmalar daha da sertleşiyor. Bu safhada mahkemedeki duruşmaları izleyen Bolulu Nizamettin Saraç'tan Mehmet Sılay, şöyle bir hatıra naklediyor:

“Mahkeme reisi Ali (Çetinkaya), hışımla bağıyor:

-Sen şapka aleyhinde konuşmuşsun.

-Evet efendim. Şapka kanunu çıkmadan iki sene önce şapkanın bir Müslüman kisvesi olmadığına dair bir risale yazmıştım.

-Şimdi ne yapıyorsun?

-Kanunlara itaat ediyorum.

-Sen bilmiyor musun ki şapka da bezdir, fes de bezdir.

-Evet, biliyorum. Ancak hakim heyetinin arkasındaki bayrak da bezdir. Lütfen o bezi kaldırınız da yerine İngiliz bayrağı asınız.

Mahkeme reisi temelli öfkelenir:

-Sen ne konuşuyorsun?

-Efendim, şapka bir alamettir. Adet ile alamet arasındaki farkı düşünerek o risaleyi yazmışım."

Bu sözler, mahkeme heyetine tokat gibi bir cevaptı. Öfkeden çılgına dönmüşlerdi. Atıf Hoca'yı salondan çıkartıp diğer sanıkların duruşmasına geçildi. Yeni Kafkasya Mecmuası sahibi Seyit Tahir Bey, Tevhid-i Efkâr yazarlarından Ömer Rıza (Doğrul), Tahirü'l-Mevlevî ve Frenk Mukallitliği kitabı kendisine ulaşan herkes sorgulandı. Hepsine kitabı ne zaman aldınız, kaç tane ve kimlere sattınız sorusundan sonra can alıcı soru geliyordu: Bu kitaptan Şapka Kanunu çıktıktan sonra sattınız mı? Sattınızsa kimlere sattınız?

Bu soruya herkes, hemen hemen aynı cevabı verdiler: Kitabın yayınlandığı aylarda sattık. Ondan sonra bir daha satmadık. Şapka Kanunu'ndan sonra kitabı bir daha görmedik.

Bunun üzerine duruşma 31 Ocak 1926 Cumartesi gününe ertelendi. Sanıklar, tekrar hapis haneye sevk edildi.

İkinci Duruşma:

31 Ocak 1926 Cumartesi günü.

Atıf Hoca ile birlikte onun kitaplarını satan dostları, İstiklal Mahkemesi heyetinin huzurundalar. Yağlıkçazade Mustafa ve Hüseyin Efendiler, Uşak İmam ve Hatip Mektebi müdürü Antepli Salih Hocalar, Frenk Mukallitliği kitabını bulundurmaktan, satmaktan ve Şapka Kanunu aleyhine halkı tahrik etmekten dolayı sanık olarak sorgulanıyorlar. Onlar da kitapların basım tarihlerinde kendilerine geldiğini,

bir kaçını sattıktan sonra geri kalanları iade ettiklerini söylüyorlar. Dediklerinin doğru olup olmadıklarını anlamak için Atıf Hoca ile yüzleştiriliyorlar.

Mahkeme reisi Kel Ali (Çetinkaya), sanıkların cevaplarından hiç hoşlanmıyor. Atıf Hoca'yı nereden tanıdıklarını soruyor, cevaplardan bir ipucu bulmaya çalışıyor. Bu bağlamda Maarif Vekaleti mümeyyizlerinden İhsan Mahmut Bey de sorgulanıyor. Ondan da benzer cevaplar alınca duruşma, iddianamenin okunması için 2 Şubat 1926 Salı gününe erteleniyor.

Kılıç Ali Bey ne demek istedi?

İstiklal Mahkemesi'nin astığı astık, kestiği kestik üç Ali'sinden biri olan Kılıç Ali Bey, duruşmalardan yorulmuş olsa gerek ki İstanbul'u gezmek istemiş. Mahkeme reisinin izin alarak trenle Haydarpaşa'ya gelmiş. Etrafını gazeteciler çevirmiş. Onlara şöyle bir açıklamada bulunmuş:

“Atıf Hoca ve arkadaşlarının duruşmaları bitmiş gibidir. Karar, bir iki güne kadar açıklanacaktır. Yapılan duruşmalarda İstanbul'un son irtica olaylarıyla ilgisi olmadığı bir kat daha kesinleşmiştir. Aslında İstanbul'da yapılan tahkikat da aynı neticeyi vermişti. Atıf Hoca ve arkadaşlarının muhakemesi de bunu teyit etmiştir.”

Kılıç Ali Beyini bu açıklamalarına göre Atıf hoca ve arkadaşlarının masum olduğu, irtica hareketiyle hiçbir alakalarını bulunmadığı mı ifade edilmek isteniyor? Mahkeme heyeti de bu kanaate varmış mıdır? Beklenen karar, Atıf Hoca ve arkadaşlarının berati ile mi sonuçlanacaktır?... Umut verici ve fakat muğlak bir açıklama...

İddianame günü:

2 Şubat 1926 Salı günü.

Dava, savcının esas hakkındaki mütalaasını okuması ve sanıkların da son savunmalarını hazırlaması için bugüne ertelenmişti.

İstiklal mahkemesi salonu, yine hıncahınç dolu idi. Herkes, savcının ne diyeceğini merak ediyordu. Halk, hem meraklı hem de endişeliydi. Zira bu mahkemelerden kurtulabilen pek yok gibiydi.

İşte bu ortamda mahkeme heyeti yerini aldı. **Savcı Necip Ali Bey**, ayağa kalkıp iddianameyi ağır ağır okumaya başladı. Uzun bir girişten sonra sanıklar hakkındaki taleplerini sıraladı.

"...Şapka ve bu yüzden hasıl olan hadiselerin amilleri olmakla sanık bulunan kişilerden eski **Babaeski müftüsü Ali Rıza Hoca'nın idamına, İskilipli Atıf**, Süleyman, Fettah, Tahir, Mesut, Saatçi Süleyman, Erzurumlulardan Osman, Mehmet, telgraf müdürü Halit, Yusuf Kenan Hoca'ya **üçer seneden az olmamak üzere hapis** ve küreğe konmalarına, Hasan oğlu Semih, Memiş, Aras şirketi müdürü Cafer İsmail, Sabuncuzade Mustafa ve Zühdü ile Tahirü'l-Mevlevi hocaların nefyine (sürgüne gönderilmesine), Tevhid-i Efkar yazarlarından Ömer Rıza (Doğrul)un sınır dışı edilmesine, Gostuvarlı Hüseyin, berber Mustafa, Ispartalı Hüseyin ve kardeşi ile kitapçı Mihran ve İhsan Mahvi Efendilerin beratlarına karar verilmesini" **istiyordu**.

Seyirciler, en çok savcının eski Babaeski müftüsü Ali Rıza Hoca'yla ilgili idam talebine hayret ettiler. Zira bu cezayı gerektirecek hiçbir suç ve delil ortaya konmamıştı.

Herkes, diğerleri için istenen cezaların da mahkeme heyetine hafifletileceği umut ve beklentisi içine girdiler.

Savcının iddianamesini okumasından sonra mahkeme reisi Ali (Çetinkaya), sanıklara “Yarın savunmalarınız ve son sözleriniz dinlenecektir.” diyerek oturumu kapattı.

Sanıklar, yine elleri kelepçelenerek cezaevine götürüldüler. Hapishanede Tahirü'l-Mevlevi, Atıf Hocayı teselli ediyor:

-Siz de kurtuldunuz demektir. Savcının talebine göre mahkeme, size birkaç ay ceza verir. Onu da yattığınıza sayar, sizi salıverir.

-Allah bilir. Zira henüz karar çıkmadı.

-Çıkmış sayabiliriz.

Atıf Hoca, tedbirli ve temkinlidir. Ama bu kadar çetin sorgudan ve eserinin suçun merkezine konulmasından sonra basit bir ceza ile kurtulacağından da pek umutlu değildir.

Savunma hazırlığı ve kutlu rüya:

Sanıklar, hapishanede yine eski yerlerindedirler. Her biri savunma yazma telaşındadırlar. Atıf Hoca biraz tereddütlüdür. Hiçbir suçum günahım yok ki niye kendimi savunayım, diye düşünüyor. Ömer Rıza (Doğrul), Tahirül-Mevlevi gibi arkadaşları, savunma yapması konusunda ısrarlıdırlar. Atıf Hoca da bu ısrarlar sonucu bir savunma hazırlıyor. Savunma metninde mahkeme heyetine hitaben şöyle başlıyor:

“Günlerce devam eden duruşmalar sonunda suçlanmamı gerektirecek hiçbir hareket, delil ve belge elde edilememiştir. Böyle bir şey olmadığına göre suçsuz olduğum,

apaçık ortadadır. Hükmünüzü Allah'tan korkarak ve vicdanınızın sesine uyarak vereceğinizden emin olmak istiyorum....”

Fakat bunu yazdığı gece, bir rüya görüyor. Sabahleyin uyandığında Tahirü'l-Mevlevi'ye:

-Ben, savunmamı okumaktan vazgeçiyorum, der.

Sebebini sorduklarında şunları söyler:

-Bu gece rüyamda Fahr-i Kainat Efendimizi gördüm. Bana "Atif, bize kavuşmak istemiyor musun? Savunma hazırlamakla meşgulsün."dedi. Artık bu hitap karşısında savunma yazmamın lüzumu kalmamıştır. Mukadderata boyun eğmekten başka yapacak bir şey yok. Mahkeme masum olduğumu bile bile beni mutlaka imha etmeye karar vermişse, esasen savunma okumak boşunadır. Her şeyden önce Fahr-i Kainat Efendimizin bu yüce iltifatına karşı savunma yapmak küstahlık olur. Bu da benim harcım değildir.

Tahirü'l-Mevlevi, hayret ve dehşet içindedir.

-Ne diyorsun?

-Beni idam edecekler. Allah'ın sevgilisine kavuşacağım.

-Bu rüyanın sadık olduğunda şüphe yok. Allah Resulü'nün bizzat görüldüğü rüyaya fesat karışamaz. Ancak savcının üç yıl istediği bir davada idam imkansız...

-Göreceksiniz; beni asacaklar...

-Bilemiyorum. Bir şey diyemiyorum.

-Zaten söze lüzum yok. Savunmamı da yırtıyorum.

Arkadaşlarının 'yırtmayın' ısrarlarına rağmen yırtıp bir kese içine koyduktan sonra cebine yerleştirir.

Necip Fazıl, bu kutlu rüya olayını 1932 yılında sahaf-

larda Raif Karadeniz'in kitapçı dükkanında bizzat Tahirü'l-Mevlevi'nin anlattığını naklediyor. Atıf Hoca ile aynı ranzayı paylaşan Darendeli Hafız Hüseyin Kıhtır da bu rüya olayını, bizzat Atıf Hoca'nın dilinden naklediyor.

(Bak: N.F.Kısakürek, Son Devrin Din Mazlumları, sh:120-122. Ayrıca bak: Sinan Omur, İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi? Sh:46-47 , Mehmet Sılay:: İskilipli Atıf Hoca, sh. 250-253 ve Ebül'ula Mardin: age, II/974-975))

Ankara Ulucanlar Cezaevi (bugün müze halindedir)

Ulucanlar Cezaevi'nde Atıf Hoca'nın kaldığı koğuş

Karar günü:

3 Şubat 1926 Çarşamba günü...

Şapka Kanunu'na muhalefetten yargılanan kişiler için önce savunmalar alınacak, sonra karar ilan edilecektir.

Bunu öğrenen daha kalabalık bir izleyici kitlesi salonu doldurmuştur. Herkes savcının iddianamesindeki Babaske müftüsünün idamı, Atıf Hoca ve arkadaşlarının üç yıldan az olmamak üzere hapsini ihtiva eden ceza taleplerini tartışıyor. Bunun çok ağır cezalar olduğunu konuşuyorlar. Ortada suç olmadığı halde böyle cezaların verilemeyeceği kanaatiyle duruşmayı bekliyorlar.

Bu ortamda mahkeme heyeti, yerini alıyor. Mahkeme reisi Kel Ali (Çetinkaya) başta olmak üzere hepsi sert ve haşin tavırlarla salona birer bakış atıyorlar. Mahkeme reisi, celseyi açıyor:

-Savunmalar başlasın.

Herkes, hazırladığı savunmayı okuyor. Konuşmalar uzarsa arada bir uyarılıyorlar:

-Anlaşıldı. Kısa kes...

Sanıklar, bu uyarıya uymak zorundalar.

Sıra Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi'ye geliyor:

-Bilmiyorum ki zaten hakkımda ölüm kararı vermişsiniz. Savunma yapmıyorum. Ben, daha neyin müdafaasını yapacağım? Sizi Allah'a havale ediyorum. Şerrinizden Allah'a sığıyorum.

Babaeski müftüsünün bu tavır ve üslubuna, mahkeme reisi Kel Ali, çok hiddetlendi.

-Otur yerine diyerek Müftü Efendiyi azarladı. Sonra eliyle Atıf Hoca'yı işaret ederek:

-Sıra sizde, dedi.

Atıf Hoca, o vakur ve heybetli haliyle ayağa kalktı:

-Hacet yok efendim. Savunmayı gerektirecek bir günahımız olmadığı zaten ortaya çıkmıştır. Binaenaleyh vicdanınızın vereceği hükmü beklemekteyim.

Mahkeme salonunda büyük bir sessizlik ve hayal kırıklığı... Uzun ve veciz bir savunma bekledikleri Atıf Hoca'nın bu davranışına bir türlü anlam veremiyorlar. Savunmadan niçin vazgeçmiş olabileceğini bir türlü anlamıyorlar. Zira Atıf Hoca'nın kutlu rüyasından habersizdiler.

Ancak Atıf Hoca'nın savunma yapmayıp da kararı heyetin vicdanına bırakmasından Kel Ali (Çetinkaya), oldukça memnundu.

-Peki... Mahkemenin adaletinden emin olabilirsiniz. Oturunuz, diyordu

Sanıkların savunmaları tamamlandıktan sonra kararı netleştirmek için mahkeme heyeti yandaki odaya çekildiler. Herkes, merak ve endişe içinde bekliyor. En çok da gazeteciler merak ediyorlar. Onlar da haber derdindeler; bir an önce gazetelerine haber yetiştirmeye çabalyorlar. Sanıklar da ellerinde tesbih, dillerinde dua ile haklarında verilecek kararı bekliyorlar.

3 Şubat 1926 Çarşamba günü... Mahkeme heyetinin gizli oturumu çok sürmedi. Bir saat sonra kırk bir kişi hakkındaki kararı kesinleştirmiş olarak salona döndüler.

Mahkeme reisi, kısa bir nutuk çektikten sonra kararı açıklamaya başladı. Herkesin beklentisi, sanıkların berati veya savcının talebinden daha az bir ceza ile cezalandırılmaları doğrultusunda idi. Mahkemelerde, usul böyleydi. Önce savcı yüksek cezalar ister, hakimler de bazı hafifletici sebepleri göz önünde bulundurarak daha az bir ceza verirdi. Fakat sonuç, hiç de öyle olmadı:

Hakimler heyetinin öncelikle Atıf Hoca'nın Türkiye'nin yenilenmesine yönelik atılımlarını engellemek, irticai ayaklanmaları teşvik etmek gibi hayali suçlamalarla söze başlayıp bu isyanların odağı olarak göstermesi, kararın ip uçlarını verir gibiydi. 31 Mart olayından Mahmut Şevket Paşa'nın ölümüyle ilgili yanlışlıkla yapılan suçlamalar da bunlara eklenerek Atıf Hoca, potansiyel suçlu haline geti-

rildi. Teali-i İslam Cemiyeti'ne mal edilen bildiri suçlaşmasının cevapları duruşmalarda verilmiş olmasına rağmen onlar görülmeyerek bu konuda da suçu sabitmiş gibi bir hava estirildikten sonra nihai kararı mahkeme heyeti başkanı açıkladı:

...Frenk Mukallitliği ve Şapka adlı risaleyi yazıp muhtelif yerlere göndererek halkı isyana teşvik ettiğinden dolayı 7.12.1341 (1925) tarihinde tutuklanan Fatih Dersiamlarından Hoca Atıf ve arkadaşlarından Babaeski müftü-i sabıkı Ali Rıza Hoca'nın idamına...

Şeyh Süleyman, Hasankale telgraf müdürü Halit, Uşaklı Ahmet, Antepli Salih, Yusuf Kenan, Suudü'l-Mevlevi'nin on sene...

Süleyman Muhlis'in on beş sene...

Murakıp Ali, Hoca Osman, Hacı Bey, Hoca Muhammed, Kara Sabri, mütekait yüzbaşı İsmail'in yedi sene...

Fatih türbedarı Hasan'ın beş sene hapsine...

Hoca Tahir ve Hoca Fettah'ın üç sene Adana'ya, Hasan Fehmi'nin üç sene Isparta'ya sürgün edilmesine...

Ömer Rıza, Tahirü'l-Mevlevi, Cafer Beylerle beraber birkaç kişiye de, berat **kararı verilmiştir**.

Atıf Hoca, zaten böyle bir kararın verileceğini biliyor ve bekliyordu. Ancak kararın hukuki bir karar olmadığı farkındaydı. Kanunun çıkışından çok önce yazmış olduğu bir eser ve onun etrafında oluşturulmuş bir senaryo sonucu idam edilmesini de insani bulmuyordu. Bu nedenle yanında bulunan Tahirü'l-Mevlevi'ye şöyle diyordu:

“Zalimler ve katillerle, mahşer gününde mutlaka hesaplaşacağız.”

Bu esnada mahkeme reisi Kel Ali (Çetinkaya), yüksek sesle jandarmaları uyardı:

“Kararın infazı için mahkumları çıkarınız.”

Öyle ya İstiklal Mahkemesi’nin kararı kesindi. Temyizi mümkün değildi. Bir üst mahkemeye itiraz gibi bir ihtimal de yoktu. Verilen karar, kesindi ve mutlaka aynen uygulanacaktı.

Kararın okunduğunda Atıf Hoca’nın yakınlarından kimse yoktu. Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi’nin iki oğlu salondaydılar. Kararı duyduklarında birbirlerine sarılarak ağlaştılar.

İki idam kararı çok ilginçti. Biri Anadolu’dan, diğeri Trakya’dandı. İki ayrı bölgeden iki ayrı kişiye idam kararının verilmesi tesadüf müydü? Birine isnat edilen suç şapka isyanlarına odak olması ama diğेरinin suçu net değildi. İzleyenler, tarih yorumcuları buna ne diyeceklerdi acaba? Bir gün salim kafayla tartışacak ortam doğar da hakikatler daha net anlaşılır diyelim.

(Ankara İstiklal Mahkemesi’nin son kararı için bak: Ahmet Nedim, Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926, sh. 289-291)

Mahkeme reisi Kel Ali’nin hışımlı uyarısından sonra mahkumlar, kollarına kelepçeler takılarak jandarma müfrezesi eşliğinde Ulucanlar Cezaevi’ne geri götürülürler.

Ulucanlarda idamlıklara takılan kelepçe ve zincirler

Ulucanlar'da tek kişilik hücre

Ulucanlar Cezaevi'nde bir zindan

Ulucanlar Cezaevi'nde Atif Hoca'nın yattığı ranza

İdamlıklar, tek kişilik hücrelere konulur. Diğerleri de büyük koğuşlara yerleştirilirler. Atif Hoca, karanlık ve rutubetli hücrelerinde sabaha kadar Kur'an-ı Kerim okuyup namaz kılar.

Şapka Kanunu’na karşı halkı isyana teşvik:

Evet, davanın temel gerekçesi böyle...

Karar metninde geçen tafsilat ise şöyle:

“Frenk Mukallitliği ve Şapka nam risaleyi tahrir ve muhtelif mahalle irsal ile halkı isyana teşvik ettiğinden dolayı İstanbul’da 7.12.1341 (1926) tarihinde tevkif edilen Fatih Dersiamlarından Atıf Hoca...”

Buna ta 31 Mart hadisesinde bir süre gözaltına alınmasından alın da Mahmut Şevket Paşa suikastıyla ilintilendirilerek sürgün edilmesine ve hatta itiraz edip yayınlanmasına engel olmaya çalıştığı beyannameye kadar her şey eklenmiş. Ama esas sebep, Frenk Mukallitliği ve Şapka adlı eseridir.

Dava tarihinden yaklaşık iki yıl önce yayınlanmış bir kitaptan mahkemeye, oradan da idam sehpasına...

Eğer gerekçe Teali-i İslam Cemiyeti’ne üyelik olsaydı, Tahirü’l-Mevlevi’ye de idam cezası verilirdi. Niçin verilmedi? Yahut Tahirü’l-Mevlevi, aynı davada idamdan nasıl kurtuldu?

Bu sorunun cevabını Tahirü’l-Mevlevi’nin “*Matbuat Alemindeki Hayatım İstiklal Mahkemesi Hatıraları*” adlı eserinde bulmak mümkündür:

Tahirü’l-Mevlevi, 14 Aralık 1925 Pazartesi sabahı ikinci defa polis müdürlüğüne götürüldüğü zaman orada Ömer Rıza Bey ve İmam Hatip Mektebi katibi Hafız Aziz Mahmut Efendi ile karşılaşır. Polisler ona Teali-i İslam Cemiyeti adına yayınlanan bildiri ve Frenk Mukallitliği adlı risaleyle ilgili sorular yöneltirler. Bir ara söz, şapka konusuna gelir. Komiser sorar:

-Şapka hakkında ne dersiniz?

-Bir tür baş kisvesidir, derim.

-Fikrinizi açık söyleyiniz.

-Anlaşıldı efendim. Şapka için bir tür baş kisvesidir dedim. Hakikat de budur. Müslümanlık kisveden ibaret değildir... Mezhep müçtehitlerinden şapkaya dair rivayet yoktur. Sonradan gelen ulema, benzeme mahzuru olduğuna dair mütalaada bulunmuşlardır. Fakat şimdi bir mahzur kalmadı. Çünkü şapka, Türkiye'nin umumi serpuşu oldu... (Bak: T. Mevlevi, age. Sh.240)

Elbette Tahirü'l-Mevlevi'nin bu yorumu, polis tutanakları arasında mahkeme heyetine ulaşmıştır. Onlar da Teali-i İslam Cemiyeti'nde birlikte hareket eden Atıf Hoca ile Tahirü'l-Mevlevi'ye aynı cezayı vermek istememişlerdir. Birine idam cezası verirken diğerini berat ettirmişlerdir. Tahirü'l-Mevlevi de 4 Şubat 1926 tarihinde İstiklal Mahkemesi kaleminden berat kararı ile ilgili belgeyi alıp görevine dönebilmiştir. (Bak:T. Mevlevi, age, sh.360)

Bedüzzaman Said Nursi'yi mahkeme edenlerin bir gerekçesi de “sarık sarışı, cüppe giyişi ve şapkayı başına koymayıydı. **Bedüzzaman**, bunu şöyle izah ediyor: “... Şapka giymediğimi mahkumiyetime ehemmiyetli bir sebep gösterdiler...Bu derece şiddet ve tekrarlar ve ısrarla beni kıyafetim için suçlandırmaya çalışsan; elbette ölümün idam-ı ebedisini ve kabrin daimi haps-i münferidini gördükten sonra mahkeme-i kübrada ondan bu hatası sorulacak.” (Şualar, s.380-381) (Bak: Burhan Bozgeyik; M. Kemal'e karşı çıkanlar, sh: 309)

İstiklal Mahkemeleri hakkında ne dediler?

Uğur Mumcu (Gazeteci-Yazar):

“İstiklal Mahkemeleri, mahkeme sayılmazlar. Bunlar, savaş ve ihtilal dönemlerinde rastlanan antidemokratik infaz kurumlarıdır.”

Nurettin Topçu (Mütefekkir):

“İstiklal mahkemelerinde hakim yoktur, eşkıya vardır. İskilipli Atıf Hoca, Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi, Muhammed Esat Erbili ve Şeyh Sait milleti korkutmak ve sindirmek için zulmen idam edilmişlerdir. İstiklal Mahkemelerinin maksadı, fonksiyonu ve akıbeti bu millete mutlaka açıklanmalıdır.”

Mahmut Akyürekli (Tarihçi):

“Ankara İstiklal Mahkemesi’nin halk arasındaki adı ‘Üç Aliler Divanı’na çıkmıştı. Mahkeme yerine divan kelimesinin kullanılmasının sebebi, İstiklal Mahkemelerinin adalet dağıtan değil, buyruk ve itaati tesis eden kurumlar olmasıydı.”

Prof. Dr. Mehmet Çelik (Tarihçi):

“(İstiklal)Mahkemelerinde hukuk, ilke, delil, savunma, avukat, itiraz, temyiz yoktu. Mahkeme heyetinin kanaati kesindi. Meclis adına hüküm veriyorlardı. Verdikleri hüküm, yürürlükteki yasa ve kanunlara uymak zorunda değildi, hatta üstüneydi.”

Ankara İstiklal Mahkemelerinde zabıt katipliği yapmış olan **Hıfzı Veldet Velidedeoğlu** “Mili Mücadele Anı-

ları” adlı kitabında İstiklal Mahkemeleri hakkında şöyle diyor:

“Mübalâğasız denebilir ki bunlardan her biri kendi başına bir Büyük Millet Meclisi. Kendi başına birer dikta-tördü.”

Ahmet Emin Yalman (Gazeteci):

“Olağanüstü bir devrin icaplarından doğan bu mahkemeleri ideal bir yargı sistemi saymak hatıra gelmez. Gelişi güzel seçilen birkaç milletvekili tarafından ilk hislere göre verilen hükümler arasında bir hayli hatalar ve haksızlıklar olmuş, adaletten çok, önce ortalığı susturmak ve bastırmak gayesi aranmıştır.”

Necip Fazıl Kısakürek:

“İstiklal Mahkemeleri, mahkemedен başka her şeydir. Riayet ettikleri bir hukuk sistemi yoktur. Mahkeme üyeleri, hukuk adamları da değildi. Hukuk tahsili ve ihtisası yapmamışlar. Mahkeme reisinden üyelerine katil, cani ve cahil kimselerdir. Ankara İstiklal Mahkemesi’nin reisi Kel Ali, Halit Paşa’yı meclis koridorunda vuran katildir. Tuhaftır ki o cinayet esnasında destekçi olarak yanında Kılıç Ali de vardır. Bu adam, Ankara İstiklal Mahkemesi’nde Kel Ali’nin muavinliğini yapmıştır.

“İskilipli Atıf Hoca, Türk engizisyon sürecinin adalet kisvesi altında işlediği çarpıcı örneklerinden biridir.”

Prof. Dr. Cevdet Küçük (Tarihçi):

"İstiklal Mahkemeleri, Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyet gösteren özel mahkemelerdir. Şapka inkılabı ülke çapında gerginlik doğurdu. Hükümet, tepkileri İstiklal Mahkemelerini kullanarak bastırmaya karar verdi. Şapka giymeye herkese mecbur eden Şapka İktisası Hakkında Kanun 25 Kasım 1925'te kabul edildi. İsmet Paşa, aynı gün İstiklal Mahkemesi'ne meclisin tasdiki olmadan idam cezalarını infaz etme yetkisini tanıyan kararı da meclise kabul ettirdi."

Prof. Dr. Ergün Aybars (Tarihçi)

"İstiklal Mahkemeleri, TBMM adına çalışacaklardır. Kararları kesin ve temyizi yoktur. Kararlarının uygulanmasında asker-sivil bütün görevliler sorumludur. Mahkemeler, verdikleri kararlardan dolayı sorumlu değildir. Vicdani kanaatlerine göre karar verme yetkisine sahip olup, bunların delil aramasına gerek yoktu... (Bunların) birer ihtilal mahkemesi oldukları ve bu amaçla çalıştıkları göz önünden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan hukuk ilkelerine göre değil, devrim ilkelerine yönelik çalışmışlardır." (İstiklal Mahkemeleri, sh.14)

İdam ya da şehadet:

3 Şubat Çarşamba gününü 4 Şubat Perşembe gününe bağlayan gece Atıf Hoca için çok önemliydi. Ulucanlar Hapishanesi'nin tek kişilik hücresi, onun son kez konakladığı bir misafirhaneydi. Ortalık, ölüm sessizliğine bürünmüştü. Dışarıdan nöbetçilerin düdüğü sesleri ile gardiyan-

ların ayak seslerinden başka bir ses duyulmuyordu. O gece hapisanede sadece iki tane idamlık vardı.

Atıf Hoca, hücrelerinde kapı aralığından süzülen ışıkla kiblesini tayine çalışmış, iki düz üstünde Allah'a yalvarıyordu. Ezberinden Kur'an okuyor, namaz kılıyor, tespih çekiyordu. Bu karanlığın sonu belliydi. O da bunu fevkalade biliyordu.

İdama götürülürken

4 Şubat 1926 Perşembe günü şafak sökerken kapının önünde gardiyan belirdi. Künyesini okunuyordu:

‘‘Mehmet Ali oğlu İskilipli Mehmet Atıf’’

Başını secdeden kaldırıp kapıya doğru yöneldi. Yandaki hücreden çıkan Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi ile birlikte darağacının bulunduğu meydana doğru yürüdüler. Metanetini hiç kaybetmemiş olan Atıf Hoca ve arkadaşı, kolları kelepçeli olarak soğuk havada yol alıyorlardı. Her ikisinin de bir tarafında asker, diğer tarafında imam bulunuyordu.

Şubatin çat ayazında Atıf hoca sordu:

-Saat kaç?

-Beşi çeyrek geçiyor.

-Sabah namazını kılmam izin verir misiniz?

İdamı izlemeye gelen savcı. Adli tabip, hakim Kılıç Ali, jandarma bölük komutanının da imalı bakışları altında tekbir alıp darağacına yakın bir yerde namaza durdu. Bu, onun fani alemdeki son namazıydı. Selam verip kısa bir duada bulunduktan sonra vakur adımlarla idam sehpasına doğru ilerledi.

Başındaki sarığı çıkartıldı. İdam fermanının yazılı olduğu belge boynuna takıldı. Dudakları, sürekli kımıldıyordu. Boynuna ilmek geçirilirken usulen son isteği soruldu. Bir şey söylemedi. Sadece kelime-i şehadet getiriyordu. Görevli zat, ayağının altındaki iskemleye tekme vurdu.

Atıf Hoca, kelime-i şehadet getirerek, hiç debelenmeden çırpınmadan Yaratan'ına kavuştu.

İskilipli Şair **Mustafa Çıkrıkçı**, bu olayı 65 yıl sonra ‘‘**Darağacı**’’ adlı şiirinde şöyle dile getiriyordu:

*“Dokuz yüz yirmi beşin sonbaharı/ Güneş küskün,
hava ayaz mı ayaz./ Fırtınayla devrilen çınarları / Sanma-
yın hiç kimseler hatırlamaz.”*

*“Çile dolu bir yıl geçti hapiste / Yasaklar konsa da ki-
taba, mektebe / Zalimleri anlatacak millete /Gelen her dört
Şubat ve Perşembe.”*

Eski Meclisin önünde kurulan iki idam sehpasında iki Allah dostu, iki alim, iki mert insan, o gün akşama kadar gelip geçenlerin dehşet dolu bakışları arasında öylece asılı kaldılar. Sözde ibret-i alem için...

Darağacı (fotoğraf)

Bütün yargılananlara “Asılacak başka adam yok mu gözüyle baktığı” söylenen Gaziantep milletvekili ve İstik-

lal mahkemesi hakimi Kılıç Ali, idama mahkum ettiklerinin bizzat infazında bulunmuş. İskilipli Atıf’ın idamında da boynuna ilmek geçirilirken sarığını alıp başına bir şapka geçirdiği ve ‘‘Giy domuz!’’ diyerek hakaret ettiği anlatılır. (Bak: M. Silay, age, sh: 213, 214, 290, 335, 237)

O günün sabahı:

O günün sabahında Atıf Hoca ile birlikte yargılanıp da berat eden Tahirü’l-Mevlevi, İskilipli Atıf Hoca’yı idam sehpasında görenlerdendi. Manzarayı şöyle tasvir ediyor:

‘‘...Eski Meclis binasına doğru birkaç adım attım. Birden bire gözüme ilişen bir manzara beni olduğum yere mıhladı. Evet eski meclis önündeki meydanın ortasına iki tane sehpa dikilmiş, onların arasına da beyazlar giydirilmiş iki vücut çekilmişti. Yüzleri diğer tarafa müteveccih olan bu cesetlerden birinin Atıf Efendi olduğu, boyunun uzunluğu ve hâlâ görünen metin vaziyetinden anlaşılıyor, o yüce duruşuyla merhum, hayattaki halinden yüksek görünüyordu.

Hemen geri döndüm. Karaoğlan çarşısına doğru yürüdüm. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 4 Şubat 1926 tarih ve 1649 numaralı nüshasını alıp göz gezdirdim. İstiklal Mahkemesi’nin bir gün önceki kararı, ilk sayfasında şöyle bildiriliyordu:

‘‘İstiklal Mahkemesi, o gün çok kalabalık samiiinin (dinleyicilerin) yürekten kopan alkışları arasında mürteciler hakkındaki kararını tefhim etti (açıkladı). İskilipli atıf Hoca ve eski müftü Ali Rıza idam edildi...’’ (Bak: T.Mevlevi, age. Sh. 355)

آب انبار	۱۰۰۰ کواکوب
۵۰۰ کواکوب	۱۰۰۰ کواکوب
۱۰۰۰ کواکوب	۱۰۰۰ کواکوب
۱۰۰۰ کواکوب	۱۰۰۰ کواکوب

جمہوریہ

۲۵ آوریل ۱۳۲۵	۱۳۲۵
۱۳۲۵	۱۳۲۵
۱۳۲۵	۱۳۲۵
۱۳۲۵	۱۳۲۵

استقلال محکمہ سی شہر مزیدہ

مدعی عمومی نجیب علی بک موقوفہ لک آقرہیہ سوقلرینی امرایتدی

پولیس مدیرینی، استقلال محکمہ سی مدعی عمومی علی بک موقوفہ لک آقرہیہ سوق و اعزام ایده جکدر

استقلال محکمہ سی ہیٹ محترمہ سی موقوفہ لک آقرہیہ معا کلمہ قرار ویردکنل سوکره استانبولہ کن فالایتہ خانہ ویرمشدر . بوسیلہ محکمہ ہیلق دون ولایتہ کیشیمیش (توقانلیان) اولتیدہ بیعتی ذواتک ذواتلرینی قبول ایشدر .

بالکتر محکمہ مدعی عمومی نجیب علی بک دون پولیس مدیرینی اکرم بک برتذکره کوندردک آقرہیہ معا کلمہ قرار ویراسته قرار ویریلن موقوفہ لک آقرہیہ کوندردلرینی استویاج ایشدره . اکرم بک مدعی عمومی نجیب علی بک بواسر ویتلیلی اوزونہ درسال موقوفہ لک آقرہیہ سوق ایلملری ایچون لادم کان، علمه تک اجراسق علاه دار مأمورله تبلیغ ایشدر . گیتیدن موقوفہ خیردایلملشدرن. موقوفہ لک آقرہیہ معا کلمه اولدزه بوگون زادان، بلرله آقرہیہ سوق ایلملشدرن دون کچ وقت آرقه سنده ییشیل برخرقه بلی آجیق، ساجلی اوزون آقاندن چدنک پویلی بر ذات دها پولیس مدیریتیہ نظارت آتته آلمشدر . مدیریتیہ نظارت آتته آلمشدرن دون هیچ کیمه تخلیه ایلمشدر . بالکتر اولکی کون افادہ سنه سرابحت ایلمک اوزون مرکزہ دعوت ایلمدن ایزید دوسملرندن موسی کالم اندی سرابحت یوانلمشدر .

آقرہیہ معا کلمہ سی اجرا ایلمک اولان (فرک مندلکی) نلسنکی اورجام و مدیال اونیک محردی عالفه خراب

صوك ذمه استابوله توفيق ايدللك عا كمنى ختام بولدى

عاطف خواجه ايله اسبق بابا اسكى مفتيسى اعدامه محكوم

محرر لرده عمر رضا بلكل بىرمى موقوف مقننه برائت قرارى و بربردى

آقره ۳ شباط (آ. آ.) بوكون استلال حكومه سنده
 شاهه حادىسى مقنونلرلك تحورى مدافعه لرى ديككه نيك كن
 سو كرا حاكم لر بيلغ اولونشدر .
 بابا اسكى اسبق مفتيسى على رضا ايله عاطف خواجه اعدامه ؛
 شيخ سلیمان ، حسن قلله تئرف بىرمى خالد ، هاتانلى كوسه
 اولغى احمد ، عيتابى صالح ، يوسف كئنان و سودانلولى
 اقدىلر اولونسه كورگه ؛ سانشي سلیمان و كامل پانا زاده
 سنه استابوله نى ايدللكه قرار و بربرشدر . خضر ،
 مصطفى عامر ، توحيد افكار ، محمدرؤفان عمر رضا ،
 حافظ عثمان ، نجى ، خضر ك عدوى عى الدين ، احسان ،
 عمري ، سيد ظاهر ، استابول امام و خطيب مكنتى كى
 عزيز محمود ، كياغى مهراڭ ، يانغى زاده مصطفى ، حسين ،
 شيخ على حيدر ، بر مصطفى ، سانشي اوفد ، غوستوالى
 حسن ، ملازم خالد ، سودملى حافظ على ، ظاهر اولوى

4 Şubat 1926 tarihli Vakit Gazetesi

استلال عكسسى دون چوق قالاين ساميتك بوزده كدن قازان آندشلى آرا سنده مرتجبه حنده ك قرار نى قهيم ائدى

اسكيبلى عاطف خوجا ومفتى سابق على رضا اعدام ايدىلدى

شيخ سلیمان و حسب قهر عرفان مبردى خالد ، هاتانلى احمد ، عيتابى صالح ، برف كئنان . محمدرؤفانك اوده سنه و سلیمان ،
 مصطفى اوده سنه بىر گورگه ، مراد على ، فرما بلنه ، فرما كئنه ، قارامبرى و مناهير بوزباشى اسماعيل بىر سنه
 قايغ بر دوى حسنه بىر سنه فرما ظاهر ، فرما تامك اوده سنه قرد و حسب قهر بلك اوج سنه قهر بلكه قهر بلكه و بربرشدر .

استلال عكسسى دون شاقه كييك بوزده چوقا بلا . دهر بلكه بلان . سو بوزوايه ارضه و بلكه سنه قرار نى آقئيل آرا سنده
 قهيم ائمشدر . مقنونلرلك تحورى مدافعه لرى ايدللكر . سو كرا حاكم لرى ائتمه اولونشدر .
 بابا اسكى حاقى سابق على رضا ايله اسكيبلى عاطف خوجا اعدامه ؛ شيخ سلیمان ، حسن قلله تئرف بىرمى خالد ، هاتانلى كوسه
 اولغى احمد ، عيتابى صالح ، يوسف كئنان و سودانلولى اولونسه كورگه ، سانشي سلیمان ، كئنان زاده غلما اولونشدر كورگه مراتب
 على خوجا سلیمان ، حاجى بك و خوجا محمد ، قارامبرى و ارضه و بلكه مناهير بوزباشى اجا ايله اقب بر بىر سنه ، قايغ بر دوى حسن
 اقدى بوزشده حمله عكده ايدللكه .

4 Şubat 1926 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

Kara haber tüm Türkiye’de ve hatta tüm İslam aleminde yankılandı. Duyan Müslümanlar, ruhuna Fatihalar okuyup rahmet dilediler. İnananlar nazarında o, samimi bir Müslüman olarak yaşadı ve öylece şehadet şerbetini içti. Bazılarına göre de idam edilerek cezasını çekti.

Takdir, Yüce Allah’ındır.

Onun şehit oluşuna imrenen ders arkadaşı **Şeyh Ali Haydar Efendi**, onunla birlikte altı ay Ankara’da hapis yattıklarını anlattıktan sonra: *“O azimetle amel etti. Biz ruhsatla amel ettik. Atıf Efendi kardeşimiz kazandı, biz kaybettik”* diyerek elini dizine vurmuş. (M. Sılay. age. Sh. 291 ve Altınoluk Dergisi, yıl: 1988, sayı: 26)

Özellikle İskilipli Atıf Hoca’nın, suç henüz tarif edilmeden ve oluşmadan önce yazdığı bir risale sebebiyle asılması, o günden beri kamu vicdanını yaralayan bir hüküm olarak hatırlanmaktadır. (Bak: Ahmet Turan Alkan, İstiklal mahkemeleri ve Sivas’ta Şapka İnkılabı duruşmaları, sh: 74-75)

Evde tevekkül ve sabır:

Ankara İstiklal Mahkemesi’nce idama mahkum edilen Atıf Hoca ve Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi, derhal idam edildi. Zira İstiklal Mahkemesi kararlarına itiraz etmek, temyiz davası açmak mümkün değildi. Normal hukukta söz konusu idam olunca meclisin onayından geçmesi gerekirdi. Ama İstiklal Mahkemesi, meclis adına hüküm verdiği için buna da ihtiyaç yoktu.

Atıf Hoca ve arkadaşları, bunu biliyorlardı. Eşi ve kızı da biliyordu bu durumu. Ancak idam kararının verildiğinden ve infaz edildiğinden henüz haberdar değillerdi. Gazetelere de bakamamışlardı.

Atıf Hoca'nın idamını duyanlar, hep üzgün ve sesizdiler. Bir yandan gözyaşı döküyorlar, bir yandan da bu kararı verenleri lanetliyorlardı. Atıf Hoca'nın kadim dostu kitapçı Şakir Efendi, bu kara haberi aile efradına nasıl duyuracağım diye kara kara düşünüyordu. Sonra cesaretini toplayıp Laleli'deki evinin kapısını çaldı. Kapıyı açtığı anda karşısında Şakir Efendi'yi gören eşi Zahide Hanım, Şakir Efendi'nin yakasına yapışarak:

-Söyle... Kara haber mi getirdin, diye haykırıyordu.

Şakir Efendi:

-Gazetelerde bir şeyler okudum ama pek anlayamadım. Hapishaneye bir telgraf çekelim de durumu öğreneyim, diyordu.

Aslında Şakir Efendi, gazetelerden kesin bilgiyi almıştı. Ama onları bir süre teselli edebilmek ve alıştıra alıştıra söyleyebilmek için böyle yapıyordu.

Şakir Efendi, avluda bir taşın üstüne oturdu. Zahide Hanım da biraz kendisine geldi. Başladı o gece görmüş olduğu rüyayı anlatmaya:

-Bahçemizdeki şu çam ağacını, Hoca, kızı Melahat'la birlikte dikmişlerdi. Bu gece rüyamda Atıf hoca, şu ağacın dibinde abdest alıyordu. Kızı Melahat de ibrikle ona su döküyordu. Hoca abdestini bitirdikten sonra doğrudu ve bize son mesajını verdi: "Ben artık gidiyorum. Sakın ağlamayın. Ardımdan bana yedi Yasin okuyun." Şakir Efendi, sen söylemesen de ben biliyorum. Allah'a yemin ederim ki Hoca'yı astılar.

Atıf Hoca'nın kızı Melahat hanımın kabri

Rüyasını anlattı ama birden fenalaştı. Kızı da ondan betferdi. Şakir Efendi, onların kendilerine gelmelerini bekledi. Sonra gazete almak ve telgraf çekmek bahanesiyle kendisini dışarı attı. Biraz dolaşp gerginliğini attıktan sonra cevaplı bir telgraf çekti. Onları teselli etmek için yine eve döndü. İkiş birden sordular:

-Hani gazeteler?

-Postadan henüz çıkmamış. Akşama doğru ancak gelir, dedi.

Eşi ve kızı, bu cevaba pek inanmadılar. Bir şeyler sakladığından şüphelenmişlerdi. Zaten Şakir Efendi'nin de amacı, onları ağır ağır kara habere hazırlamaktı. Akşama kadar Atıf Hoca'nın evinden ayrılmadı.

Sonunda postacı kapıyı çaldı.

-Telgraf, dedi.

Beklenen cevap gelmişti. Şakir Efendi, telgrafı saklamak istedi ama Zahide Hanım buna fırsat vermedi.

Telgrafta hapishane müdürü: ‘‘Hoca Atıf vefat etmiştir’’ diyordu.

Sanki eceliyle ölmüş gibi kolayca söyleyivermişti. Atıf Hoca’yı şafak sökerken hiçbir suçu olmadığı halde astık, diyememişti. Diyemezdi zaten. Zira o da İstiklal Mahkemesi’nin emrinde bir infaz memuru idi.

İdam veya infaz... Sonuç Şehadet...

Talebeleri, arkadaşları, dostları mahzundu. Onu konuşuyorlar, onu anlatıyorlar, anılarını dile getiriyorlardı. Ama kimse açıkça bir şey söyleyemiyor, mesela gazete ilanıyla kınayamıyor, hatta başsağlığı bile dileyemiyor.

Atıf Hoca ve bu elim mahkeme kararı, pek çoğunun rüyasına giriyordu. Meşhur Şeyh Ali Haydar Efendi anlatmıştı: ‘‘Bir gece rüyamda Atıf Hoca’yı görmüştüm. Bir çocuk annesi tarafından nasıl okşanırsa Resulullah (sav) de Atıf Efendiyi kucağına almış öyle okşuyordu.’’

Allah, ruhunu şad etsin.

Gazi Mustafa Kemal İdama Ne Dedi?

Atıf Hoca’nın idamından o zamanın bazı basın organları çok memnun olmuşlardı. Haberi veriş biçimleri bile bunu yansıtıyordu. Bu çerçevede bazı resmi zevat da memnun olmuş olabilir. Ama buna herkes sevinmiş değildi. Uzun bir süre Gazi Mustafa Kemal’in bu konudaki görüşü-

ne dair bir bilgi yoktu. Herkes, kendi zannına göre yorum yapmaktaydı. Ancak Türkiye'nin meşhur hukukçusu Ord. Prof. Ebül'ula Mardin'in bir görgü tanığından dinlediği şu olay, konuyu yeterince açıklığa kavuşturacaktır:

“Eski Ankara valisi Nevzat Tandoğan merhumun maiyetinde bulunan emekli polis komiseri Bay Kamil Başkal'dan dinlediğime göre, Atatürk merhum, bir gece sofradakiler arasında bulunan İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Çetinkaya'ya, vakit hayli ilerleyip sabaha karşı 3 sularında olunca, birden İskilipli Muhammed Atıf Efendi'nin idamından dolayı duyduğu derin acı ve üzüntülerini kendine vergi bir yolla bildirmiş, adı geçenin cevaba kalkışması üzerine, İstiklal Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali, adaşını sofradan uzaklaştırmıştır.” (Ebülula Mardin, Huzur Dersleri, II-III /975-976)

Belge niteliğindeki bu hatırayı İskilipli ilim adamı merhum **Mücteba Uğur**, şöyle değerlendiriyor:

“Olay gösteriyor ki Gazi Mustafa Kemal, Atıf Efendi'nin idamına son derece üzülmüştür. Belki de onun suçsuz olduğuna inanıyordu. Bu yüzden üzüntüsü daha fazla oldu. Düşünüyoruz da keşke Ali Çetinkaya Kılıç Ali tarafından götürülmeseydi, belki vereceği cevaptan idamın üzerini örten sır perdesini biraz olsun aralayacak bilgiler edinirdik. Ayrıcı Gazi'ye ne cevap vereceğini de öğrenmiş olurduk.”

Merhum Mücteba Uğur, yorumuna devam ediyor:

“(Atıf Hoca) vatan haini midir? Asla. Kuva-yı Milliye'ye karşı mı çıkmıştır? Bunu söyleyene gülerler. inkılaplara, özellikle şapka inkılabına karşı mı gelmiştir? Bu da asla ispat edilememiştir. O halde belki de Gazi'ye rağmen

asıllığını din adamlarına karşı tutumun sonucu saymak, herhalde hata olmayacaktır. Atıf Efendi ile birlikte mahkeme edilen Tahirü'l- Mevlevi'nin anlattıkları, hukuk dehamız Ebülula Mardin'in kısa yorumları da bu kaniyi desteklemektedir." (Mücteba Uğur: İskilipli Muhammed Atıf Efendi'nin Şehadeti, İskilip'in Sesi Gazetesi, Yıl: 1993 Şubat, Sayı: 112)

Atıf Hoca'nın idam kararında imzası bulunan üç Ali'den biri olan Kılıç Ali'nin İstiklal Mahkemesi'ni de içine alan ve çok partili dönemde yayınlanan geniş bir hatırat kitabı vardır. Ancak Kılıç Ali, o eserinde Atıf Hoca ve arkadaşlarının duruşmalarına hiç değinmemiştir. Yedi yüz sayfayı aşkın anıları içinde Atıf Hoca'nın adı, hiç geçmemiştir. Kılıç Ali acaba bu idam kararını unuttuğundan mı yoksa bu karardan utandığından mı zikretmemiştir, bilemiyoruz. Onun yazacağı iki satırlık bir açıklama, belki bütün tartışmaların önüne geçebilirdi.

Atıf Hoca'nın özel eşyaları Ulucanlar Müzesi'nde

Ulucanlar Cezaevi 'ndeki infaz listesi

Atıf Hoca’nın cesedi?

Tarihen sabittir ki Atıf hoca, 4 Şubat 1926 Perşembe günü şafak sökerken idam edildi. İbret olsun diye eski Meclis binasının önünde bir gün bekletildi. Akşam üstü cenaze, at arabasıyla Ulucanlar Cezaevi’ne götürüldü.

Cenazesi ailesine teslim edilmedi. Acaba cenaze namazı kılındı mı? Hangi mezarlığa defnedildi? Sonra?... Sonra ne oldu?...

Gerisini 20. dönem Hatay Milletvekili Dr. Mehmet Sılay’dan dinleyelim:

‘‘Aksiyon Dergisi’ne de konu olan hikayeye göre Atıf hocanın cenazesi ne yıkandı ne de namazı kılındı. (Ertesi gün) Mamak Mezarlığı’nın kimsesizler bölümüne, kimse- nin bilmediği bir yere defnedildi. Bu mezarlık, 1954 yılında Gülveren ile Çiçin arasındaki Asri Mezarlığa taşındı. Atıf Hoca’nın mezarına kimse sahip çıkamadığından olduğu yerde kaldı. Mezarlık Şafaktepe Parkı’na dönüşürken Hoca’nın mezarı da taşınmayan diğer mezarlar birlikte kayboldu.’’

Bu bilgilerden hareketle Dr. Mehmet Sılay, mezarın yerini bilen birinin olabileceği düşüncesiyle yola çıkar. İstiklal Mahkemesi’nde zabıt katipliği yapan bir kişinin burayı bildiğini ve oğluyla birlikte gelip sık sık dua ettiklerini öğrenir. Babasının vefatından sonra da burada sık sık Yasin ve Fatıha okuyan genci bulur. İsmi gizli tuttuğu bu kişi, araştırmaların iyi niyetli olduğundan emin olduktan sonra mezarın yerini gösterir.

Dr. Mehmet Sılay, 2000 yılında yağmurlu bir günde Şafaktepe Parkındaki mezarı gizlice açtırır. Kendilerini bü-

yük bir tehlikeye atarak kemikleri bulup çıkarmayı başarırlar. El ve ayak parmaklarına ait kemiklerin dışında iskeletin tamamını çıkartırlar.

Sılay, bu kemiklerden bir numuneyi, altı ay kadar arabasının bagajında taşır. Amacı, kemiklerin Atıf Hoca'ya ait olup olmadığını tetkik etmektir. Onun için Atıf Hoca'nın İskilip'in Toyhane Köyü'nde yaşayan yeğenleri Mehmet, Satı, Hamza ve Süleyman İmal'dan saç, kan ve tırnak örnekleri alır. Ardından topağın altından çıkan kemikler ile Atıf Hoca'nın yeğenlerinden aldığı örneklerin karşılaştırılması için Adli Tıp Kurumu'na müracaat eder. Buradaki üç doktorun DNA testlerinde ulaştıkları sonuç, bulunan cesedin yüzde yüz Atıf Hoca'ya ait olduğunu göstermiştir. (Bak: Sılay, age, sh. 317-318)

Dr. Mehmet Sılay, bütün bu işlemleri tıp doktoru olmasının avantajıyla ve şahsi dostluklarıyla yaptırabilmiştir. Bu tetkiklerden sonra arabasının bagajında siyah torbalar içinde yıllardır beklettiği kemikleri Dr. Sılay İskilip'e getirir.

Bundan sonrasını İskilipli Atıf Hoca'nın torunu Ahmet Faruk İmal'dan öğreniyoruz:

“22 Nisan 2008 tarihinde bir ikindi vakti Mehmet Sılay, dönemin belediye başkanı Orhan Öztürk ve şahsım, gıyabi bir cenaze namazı kılıp Kur'an-ı Kerim okuyarak defni gerçekleştirdik. Geride bıraktığı eşinin ve kızının yerini bile bilmedikleri, gidip Fatiha okuyamadıkları Atıf Hoca, artık ata yurduna gelmiştir. Başında bir mezar taşı da bulunmaktadır.“ (Bak: A. Hamdi Ertekin, İskilipli Atıf Hoca Anıt Mezar ve Külliyesi, sh.34)

Mehmet Atif hoca'nın anıt mezarı

Bu noktada İskilipli Mehmet Atif Hoca'nın cesedinin Şafaktepe Parkı'ndan çıkarılarak DNA testlerinin yapılmasından İskilip'e nakline ve Gülbaba Mezarlığına defnine kadar geçen bütün aşamaları gerçekleştiren Dr. Mehmet Sılay'ın gayretlerini takdir ediyor, bu başarısından dolayı da kendisini tebrik ediyorum.

Artık sıra Atif Hoca için bir anıt mezar yapmaya gelmiştir. 2010 yılında Mimar Mehmet İşçi tarafından projelendirilen “İskilipli Atif Hoca Anıt Mezarı”nın inşasını dönemin belediye başkanı Numan Sezer, 2011 yılında bin bir zorluğa rağmen gerçekleştirmiştir.

Atif Hoca için orijinal projeyle gerçekleştirilmiş olan bu anıt mezar, İskilip ilçe merkezinde Gülbaba Mezarlığı'nın kenarındadır. Eşi ve kızının mezarları ise Toyhane Köyü Mezarlığı'ndadır.

Atf Hoca'nın anıt mezarından görüntüler

Gülbaba'nın kabri

‘‘İskilipli Atıf Hoca Anıt Mezarı ve Külliyesi’’, 2012 yılı başından beri halkın ziyaretine açılmıştır. Ancak burada resmi bir açılış merasimi yapılmamıştır. Kenti gezmeye gelen resmi pek çok zevat, burayı ziyaret etmektedir. Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Bülent Arınç da Nisan 2012’de Atıf Hoca’nın kabrini ziyaret etmiştir. Artık burası, İskilip’e gelen hemen herkesin uğrayıp ziyaret ettiği ve Fatıha okuduğu bir mekan haline gelmiştir.

Günümüzde İskilip’e gidip Gülbaba Mezarlığı’nı ziyaret eden herkes, o acı günleri yüreğinde hissediyor. İdam edilerek unutturulmak istenen ve milletin gözünden düşürülmeye çalışılan Mehmet Atıf Hoca, bütün haşmetiyle bu Müslüman halkın gönlünde anıtlaşıyor. Onu kabrinin başında ziyaret edenlerden İskilipli Şair **Hasan Şen** de duygularını şu dördülikle dile getiriyor:

‘‘Alim mürekkebi ve şehit kanı/Tüm şehitler gönlümüzde yaşıyor. /İssız yerde feda etse de canı/ Fikirleri gönlümüzde yaşıyor.’’

Bizler de bu duygularla İskilipli Mehmet Atıf Hoca’ya Yüce Allah’tan rahmet diliyoruz.

Atıf Hoca hakkında ne dediler?

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi:

“İki mürteci asıldı. Mürteci hocalar, bu sabah asıldılar. İrtica kitapları müellifi İskilipli Atıf Hoca ve Babaeski müftüsü Ali Rıza Efendi hakkındaki idam kararı bu sabah infaz edilmiştir.”

Hasan Hüseyin Ceylan:

“İskilipli Atıf Hoca’nın idamı, gerek Cumhuriyet dönemi din-devlet ilişkilerindeki haksızlıkları veya tek taraflı hak yiyişleri ve gerekse İstiklal Mahkemeleri’nin sınır tanımaz zulümlerini göstermede ibretli bir olay olmuştur. İskilipli Atıf Hoca, bu milletin gerçekten aziz şehitlerinden biridir. İstiklal Mahkemesi’nde yeryüzündeki bütün hukuk sistemlerinin reddedeceği bir mantıkla zulmen idam edilmiştir.”

Prof. Dr. Mücteba Uğur:

“Mehmet Atıf Efendi, yalnız yurt içinde değil, yurt dışında da haklı bir şöhrete sahipti. Israrlı teklif ve davetlere, vatanından ayrılmayacağını söyleyip red cevabı vererek vatanseverliğini göstermiş bir alimdir. Ona göre memlekette ilerleme kaydeden, batı medeniyetinin rezillikleri ve zararlı kısmıdır. O, kurtuluşu batılılaşmada değil, batının ilim ve tekniğini alarak sahip çıkacağımız manevi değerlerle işleyip çalışmada görenlerdendi.

“Unutmayalım ki o, kelimenin tam anlamıyla bir İslam şehididir. İskilip’imin de yüz akıdır, gururudur. Ve altını çizerek haykıralım, asla ve asla vatan haini değildir.”

Necip Fazıl Kısakürek

Son Devrin Din Mazlumları arasında İskilipli M. Atıf Hoca’yı da zikreden Üstad, şöyle diyor:

“Fert çerçevesinde, hem zulüm, hem de hak kanununa göre suçsuz ilk din mazlumluğunu, inkılap tarihine göz atar atmaz, İskilipli Atıf Hoca’da görüyoruz. Bu muazzam şehit, hiçbir alakası bulunmayan şapka tepkisinin ruhu kabul edilmek gibi bir anlayışa kurban gitmiştir. Atıf Hoca, yalnız ezberleme bir ilimle değil, o ilmin tefekkür hassası ve en ince hikmetleriyle de doluydu. Yani gerçek ve derin mü’min...”

Sinan Omur:

“Ömrü din uğruna çalışmakta geçen Atıf Hoca’nın zulüm ve istibdadın kurbanı olarak cellatlar elinde, son nefesini verinceye kadar bir zerresini bile kaybetmediği azim ve imanıyla, durmadan çalışmış oluşu da ne ayarda bir alim ve faziletli bir insan olduğunu bir kere daha ispat eder. Gerçekte de Atıf Hoca, zindanlarda ve sürgünlerde sürünürken bile çalışmaktan uzak durmamıştır.

“İstiklal Mahkemesi denen bu engizisyon mahkemesinin suikastına uğramayıp da yaşamış olsaydı, din kütüphanemizi daha çok kıymetli eserlerle bezedi.”

Sadık Albayrak:

“25 Kasım 1925’te çıkan ‘Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun’a muhalefetten Giresun’da muhakeme edilmişse de serbest bırakılmıştır. Fakat akabinde Ankara İstiklal Mahkemesi’ne havale edilmiştir. Rejim kurban istediğinden Atıf Efendi, zorla suçlu çıkarılmış ve 3 Şubat 1926’da yapılan muhakemede idama mahkum edilmiştir. Allah’tan gani gani rahmet diliyoruz.”

“İskilipli Atıf Hoca, İslam kardeşliği etrafında birlik-ten yanadır. Bu da çoğunluğun isteğidir. Dolayısıyla İskilip-li iade-i mahkemeye aklanırsa, halk da aklanmış olacaktır. Bu görevi yapmak, yeni neslin boynuna borçtur.”

Bülent Gökğöz-Bahadır Kurbanoğlu:

“İskilipli Atıf Hoca gibiler, hem batı kültürünün yoz-laştırıcı araçlarına değindikleri ve Müslümanları bundan uzak tutmaya çalıştıkları izah ve uyarılar yüzünden, hem de islamî kimlik temsil noktasında sahip oldukları misyon ve ‘Batıcı Ulus Kimlik’in inşası önünde engel oluşturdukları gerekçesiyle ortadan kaldırılmışlardır. Tarihi olarak unutturulmuşlukları da Müslüman halkın ve yeni nesillerin onla-rın ilmi birikimlerinden ve tecrübelerinden mahrum kalma-larına sebebiyet vermiştir.”

Ahmet Hamdi Ertekin:

“Atıf Hocamız, İsmail Aleyhisselam gibi Allah yo-lunda kurban olacağını bilerek tam bir teslimiyet halinde, metanetle darağacında yüce dostuna kavuşmuştur.”

Ord. Prof. Ebül’ula Mardin:

“İskilipli Muhammed Atıf Efendi, doğru sözlülüğü, hakseverliği yüzünden, birçok saldırılara, bu arada sür-günlere de uğramıştır. 31 Mart olayında sebepsiz ve haksız yere bir hafta tevkif edilmiş, Mahmut Şevket Paşa olayında da bir buçuk yıl sürgün edilmiştir. Her iki olaydan sonra da: ‘Af edersiniz, bir hata oldu.’, ‘Kusura bakmayınız, bir yanlışlığa kurban oldunuz.’ denerek kendisinden özür di-lenmiştir.

“Hizmet ve başarılarıyla pek kısa zamanda ünü, mem-

leket sınırlarını aşarak bütün İslam alemine yayılmış, hatta batıda da tanınmıştır.

“Mahkeme heyeti, 44 sanık hakkında bir saatlik gizli görüşmeden sonra, savcının bütün çabasına rağmen ancak üç sene küreğe konulmasını isteyebildiği Muhammed Atif Efendi’yi idama mahkum etmiştir.”

Prof. Dr. Hayrettin Karaman:

“Doğup büyüdüğüm Çorum vilayetinin İskilip kazasına bağlı Tophane Köyü’nde 1292/ 1876 yılında dünyaya gelen, tahsilini İskilip, Çankırı ve İstanbul’da tamamlayan, zamanında ilmin en yüksek mertebesine çıkan, çok önemli vazifeleri ehliyetle yüklenerek alın akıyla ifa eden, dürüstlük fedakarlık, vakar, iffet ve dini gayretin unutulmaz örneklerini veren Atif Efendi, ilk gençliğimden itibaren dinlediğim menkıbeleri, okuduğum makale ve risaleleriyle dikkatimi çekmiş, kahramanlarımdan biri olmuştur.

“Şehit edilmesine sebep sayılan “Frenk Mukallitliği ve Şapka Meselesi” isimli risalesini İmam Hatip yıllarımda, Çorum’un Cemilbey nahiyesinde bir evin çatı arasında bulduğum zaman çok sevinmiştim. Kitap yağmur damlalarından biraz bozulmuş olmasına rağmen okunur durumda idi. Evin sahibi hoca efendiye “Bu kitabın çatı arasında işi ne? Niçin diğer kitaplarınızın arasında değil?” sorusunu yönettiğimde (1950’li yıllardı) Müslümanların ve özellikle hocaların hala korku içine olduklarını, verilen cevaptan anlamıştım. “Bu yüzden müellifini astılar, kimin evinde ve elinde buldularsa eziyet ettiler. Biz de yakmaya ve gömmeye kıyamadık, çatı arasına sakladık.” diyordu. Risaleyi hemen okudum. Eser, yazarının hem ilmine, hem de bir kül-

tür mücahidi olduğuna açık bir delil mahiyetindeydi. Atıf Efendi'ye sevgim e takdirim biraz daha arttı.

“Cümle mazlumlar ve şehitlerin ve bu meyanda Atıf Efendi'nin ruhları, Allah nezdinde en büyük lütuflara mazhar olmakta, hayal edilemez nimetler içinde yüzmektedirler.”

Ahmet Faruk İmal:

“İskilipli Atıf Hoca, inancından dolayı zulme uğramış, inandığı değerleri sonuna kadar savunmanın bedelini darağacında canını vererek ödemiş bir İslam alimidir. Müslüman Türk Milleti, bu ve bunun gibi zulümleri içine sindiremediğini, affedemediğini, onun ismini gönüllere kazıyarak, yıllardır anısına hürmet ederek göstermiştir.”

Ahmet Nedim:

“İskilipli Atıf Hoca, boştan boşa çektiği 58 günlük zindan hayatı sonrasında beratından emin bir halde, müdafaa bile yapmadı. Karar 3 Şubat'ta açıklandı. İdam edilmesi uygun bulunmuştu!... Mehmet Atıf Hoca, ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin şapka inkılabına kitap yazarak muhalefet’ suçundan 3/4 Şubat 1926 gecesi Ankara’da Büyük Millet Meclisi önünde asılarak idam edildi. Yazdığı kitap; Şapka Kanunu’ndan iki yıl önce yayınlanmıştı. Üstelik de aynı Cumhuriyet’in Maarif Vekaleti’nin izin ve ruhsatıyla...”

“Şehit edildiğinde tam elli yaşındaydı cenazesi ailesine teslim edilmedi ve Cebeci civarındaki kimsesizler mezarlığına gömüldü.”

Prof. Yaşar Nuri Öztürk:

"İskilipli Atif Hoca'nın mahkeme kayıtlarında geçen idam nedeni şapka değildir. Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtlarında göreceksiniz ki şapka risalesinin adı birkaç kere geçiyor. Ancak mahkeme, İstiklal Savaşı'na ihanet etmek üzerine oturmuştur. Bu da Damat Ferit ve İngilizlerle işbirliğinin vücut verdiği sonuçlarla ilgilidir. İdam kararının neresinde şapka var? Dinci yalancılık, bunu böyle yayıyor. Bu çok insafsız, vicdansız ve hayasız bir yalandır."

Tahirü'l-Mevlevi:

"Onu alim ve fazıl bir hoca olarak tanırım. Memleketine bağlı bir çok münevver yetiştirmiştir.

"Fatih dersiamlarından İskilipli Mehmet Atif Efendi, 1920'de İbdida-yı Dahil Medresesi müdürlüğüne getirilmiştir ki ben de orada müderris idim. Daha önce tanıımıyordum. Cemiyet-i Müderrisin'e üye olmamı teklif etti ve ben de kabul ettim. Sonra adı Teali-i İslam Cemiyeti'ne çevrildi. Cuma günü öğleden sonra Atif Efendi'nin odasında toplanıp konuşuyorduk. İlk işimiz, ahlaki ve ilmi hizmetlerde bulunmak arzusu idi. Bunun için gazetelere bir makale gönderilmesi ve maarifin henüz mektep açmadığı köylerde imamların okutabileceği tarzda basit kitaplar yazılması kararlaştırılmıştı.

"Mahkemede Frenk Mukallitliği ve Şapka risalesi adlı eseri Atif Hoca, Süleyman Nazif ve Ubeydullah Efendilerle mücadele-i kalemiyyede bulunmak için bastırıldığını söyledi..."

"Eski Meclis önünde iki sehpa dikilmiş, üzerine iki vücut çekilmişti. Yüzleri diğer tarafa müteveccih bu iki ce-

setten birinin Atıf Hoca olduğu, boyunun uzunluğundan ve hala görünen metin vaziyetinden anlaşılıyordu. O yüce durumuyla merhum, hayattaki halinden yüksek görünüyordu. Gayriihtiyari gözlerimden yaş akarken dudaklarımdan şu mealdeki beyitler döküldü: *Sen hayatında da ölümünde de yücesin./ Sen gerçekten tam bir mucizesin.*”

Hasan Tahmilci:

“Mahkemeler bitmiş, kararlar verilmiş ve her şey belli olmuştur. Sırası gelenlerin bazıları, heyecan ve korkudan kapıyı şaşırıyorlar, bacakları titriyor ve yürümekte zorluk çekiyorlar. Sıra Hoca’ya geldiğinde gardiyanın narasını hepimiz ürperterek işitiyoruz. ‘İskilipli Mehmet Atıf !’ Atıf Hoca gayet sakin, mütevekkil, vakar içindeydi. Ağır adımlarla, dualar mırıldanarak kapıya doğru yürüyordu.”

Şevket Süreyya Aydemir:

“Hükümlüler arasında sarıklı bir müderris göze çarıyordu. Müderrisin başında sarık vardı. Cübbesi ve kıyafeti temizdi. Suçu, o sıralarda çıkarılan Şapka Kanunu’na muhalefet etmekte. Fakat bu suç bir takım yersiz ithamlarla karışınca mahkemeden en ağır hükmü yemişti. Artık son saatlerini yaşıyordu. Hoca’nın yüzü sakindi. Metanetini muhafaza ediyordu. Yalnız dudakları kımıldıyor ve galiba dua okuyordu.”

Nizamettin Saraç:

“Hoca tertemiz sakalı ve nurani yüzüyle sanki hiçbir şey olmamış gibi sehpa sallanıyordu. Düşündüm; o Allah yolunda katledilmişti. Kur’an’a göre o ölmemişti, yaşıyordu da biz onun yeni hayat tarzını anlayamıyorduk. Önce

ilim adamının temiz ve muazzez ruhu için Fatiha okudum. Yüreğim burkuldu. Dayanamadım, onu idam edenlere, ettirenlere, sebep olanlara beddua etim. Heyecandan ve soğuktan titriyordum.”

Prof. İsmail Yakıt:

“Asıl mesele, Teali-i İslam Cemiyeti başkanlığıydı. Anadolu’ya Yunan uçaklarıyla attığı ve İkdam Gazetesinde yayınlamış olduğu beyanname. Bunlarda şapkayla ilgili bir şey yok... Kurtuluş Savaşı’nı baltalamakla ilgili bir şey var bunlarda. Onun idamı, Kuvay-ı Milliye’ye karşı yaptığı çalışmalarla alakalı.”

Operatör Dr. Mehmet SILAY:

“Atıf Hoca, şapka kanunundan iki yıl önce 12 Temmuz 1924’te yazdığı risale yüzünden 9Aralık 1925’te bir baskın aramasıyla Laleli’deki evinden tevkif müzekkeresi olmaksızın alınır. Aksaray karakoluna götürülür ve tutuklanır.

“Hakim koltuğunda oturanlar, hukuk tahsili bile yapmamış asker kökenli milletvekilleridir. Bu cellatların işleri çok aceledir. İskilipli Atıf, dört gün içine sıkıştırılan dört duruşmadan sonra 4 Şubat 1926’da eski meclisin önünde asılarak idam edilir.

“Allah, şehitlere cennet ve çevresindekilere şefaah hakkı lutfeder. Biz Allah yolunda, fikri ve iman uğrunda şehit olan İskilipli Muhammed Atıf’ın Allah katında kıymet ve itibarının çok yüce olduğuna inanıyoruz.

“Akşam karanlığında sehpasından indirilen cesedi, Ulucanlar Cezaevi’ne zimmetli arabayla Mamak semtinde

‘Kimsesizler Mezarlığı’na götürüldü. Orada yıkanmadan ve cenaze namazı kılınmadan dört kişi tarafından Şubat erken bastıran akşam alacasında defnediliyor...

“2007 yılı kışında yasal engelleri by-pass ederek kabrini bulduk ve açtık. Çıkan kemiklerle akrabalarının kan, tırnak ve saç örneklerini karşılaştırarak DNA testini yaptık. Artık akrabalık kesinleşti...”

“Sıra İskilip ilçe merkezindeki Gülbaba Mezarlığı’na yapılması planlanan anıt mezara gelmişti...”

“Çevresinde her gün Fatihalara açılan eller, İskilipli Atıf Hoca’yı Gülbaba ile birlikte kıyamete kadar şad edeceklerdir.”

İskilip - Atıf Hoca Külliyesi ve Anıt Mezarı

Atıf Hoca'nın adı ve hatıraları, Çorum'da bir parkta ve İskilip'te bir hastanede yaşamaktadır.

Atıf Hoca Parkı

Atıf Hoca Hastanesi

Atıf Hoca'nın eserlerinden alıntılar:

*Ebedi saadet ve hakiki kemalatı kazanmak için Müslümanlar Batı Medeniyetine değil, Batılılar İslam medeniyetine muhtaçtırlar.

*Bu zamanda donanmaya yardım etmek; daima hac, daima cihat, daima sadaka değerindedir. Çünkü bu hususi yardım, sadaka-i cariye ve devam eden hayırdır.

*Batı medeniyeti, beşerin saadet ve tekamülünü tekeffül eden hakiki bir medeniyet değildir. Çünkü Batı medeniyeti, beşeri hayatı ancak dünyanın fani hayatından ibaret saydığı için beşerin yalnız maddiyat ve hayvaniyat cihetinin tekamülüne ehemmiyet atfediyor.

*Ey İslamlar, devletimizi yüceltmek ve kalkındırmak, Avrupalıların esaretinden kurtulmak ve tam özgürlüğe ulaşmak istiyorsak deniz kuvvetlerimizi yakın zamanda tekemmül ettirmeğe çalışalım.

*Bir kimse donanmaya yardım için on para verip de satın alınan bir zırhlıdan o kimsenin on parası karşılığında bir çivi isabet etse, o zırhlı muharebede kullanılıp o çivi de onda bulundukça gerek hayatında gerekse ölümünde o kimse bizzat muharebe edercesine devamlı olarak ecir ve sevaba ulaşır.

*Evlad, ebeveyni nazarında Allah tarafından bir emanettir. İlk yaratılışında kalbi her şeyden temiz ve her şekilden âri ve sade nefis, bir cevherdir ki hayır ve şerden her çeşit şekil ve sureti kabul ve her türlü renk ile renklenmeye istidatlı ve meyillidir.

*Ebeveyni, doğduğu zamandan itibaren çocuğun terbiyesine son derece itina ve ihtimam göstermek ve her

durumunu murakabede bulundurmak durumundadır.

*Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi, ancak örf ve âdete dayalı olan şer'i hükümlerle alakalıdır. Bu da hakkında içtihat yapılabilecek olan fer'i hükümlerle sınırlıdır. Şu halde mezkur usul ve ahkam hakkında içtihat yapıp asrileştirmek, her asrın insanların keyif ve zevkine uygun kaide ve maddelere çevirmek mümkün değildir.

*Müskirat (sarhoşluk veren içki) dinen haram kılındığı gibi aklen çirkin ve kötü, ilmen de zararlıdır.

*İman; Peygamber efendimizin Allah tarafından alıp getirerek haber verdiği şeylerin hak ve doğru olduğuna kalbiyle yakinen inanıp dil ile onu ikrar etmek demektir.

*Bu dünyayı, bu âlemi yaratan, yoktan var eden bir zat vardır. İşte O, Allah Teala Hazretleridir. Binaenaleyh Allah Teala vardır, varlığı kendiliğindedir. Bütün kemal sıfatlar ile muttasıf ve bütün noksan sıfatlardan da münezzehtir.

*Gerek dünya işlerinde gerek ahiret işlerinde vukufsuzluk, tembellik, dikkatsizlik veya başka bir sebeple insan bir zarara maruz kalırsa veya bir menfaatten mahrum olursa takdir-i ilâhiye bahane bulmaya hakkı yoktur.

*Meleklerin varlığını inkâr küfür olduğu gibi umumiyetle onlardan biri hakkında tahkir (hakaret) yollu söz söylemek de küfrü muciptir.

*Ashab-ı Kiram Efendilerimiz, kendilerinden evvel geçen ümmetlerin hepsinden ve kendilerinden sonra gelen evliya ve ulemanın hepsinden mutlaka üstündürler.

*Ashab-ı Kiramın hepsine muhabbet, ihtiram (saygı), tazim, tekrim ve isimleri zikrolunduğu zaman tarziy-

ye yani “Radıyallahü Anh: Allah ondan razı olsun” demek üzerimize lâzımdır. Onlardan birine buğuz ve düşmanlık haramdır.

*Bir millet, ahlâki faziletler ve insani meziyetlerde ne derece yükselir ve ilerlerse o oranda saadet, medeniyet, servet ve bolluğa nâil olur.

*Bir milletin düşük ahlâktan kurtulup güzel ahlaka bürünmesi ve aralarında hakiki sevgi ve kardeşlik, tam bir ittihat ve ittifakın oluşması ve bunun semeresi olarak da dünya saadet ve âhîret hedeflerine nail olmaları için ancak her ferдин yekdiğerine karşı yükümlü olduğu, bundan böyle açıklanacak görevlere hakkıyla riayet etmeleriyle mümkün olabilir.

*Bir Müslümanın diğer Müslümanlara karşı yükümlü olduğu görevlerden ilki sevgidir. Burada sevgiden kasıt, bir kimse kendi nefsi için sevip arzu ettiği faydalı ve hayırlı şeyleri bütün kardeşleri için de arzu etmek ve kendisi için kötü görüp sevmediği zararlı şeyleri de istememektir.

*Bir milletin mutluluğa ulaşabilmesi, aralarında gerçek sevginin oluşmasına bağlıdır.

*Gerçek sevgi, hem maddi ve hem de manevi mutluluğun asıl ve esası demektir.

*Güzel fiiller, her ne kadar başlangıçta zorlanarak ve istemeyerek yapılırsa da devam edip alıştıkça sonunda kolaylaşır ve tatlı bir hâle gelir. Çünkü alışkanlıkla insan nefsinin bâtıldan hoşlandığı ve ona meylettđi gözlemlenmiştir. Uzun müddet alışkanlığın neticesi olarak doğru olandan zevk alacağı ve ona meyledeceği de öncelikle lâzım gelir.

*Kadın, evin idaresinde beyinin ortağı ve yardımcıdır. Erkek evde yokken mal ve çocuklarının koruyucusu, zor durumlarda öğüt vereni ve danışmanı, kara günlerinde gam ve keder ortağıdır. Bu yüzden Allah'ın emaneti olarak kadınların meşru haklarına hakkıyla riayet etmek şarttır.

*İnsan, tabiatı itibariyle medenidir. Yani hiçbir şahıs için yalnız başına yaşamak mümkün değildir.

*Medeniyet, fertler arasında muamelelerin ve mübadelelerin cereyanını gerektiren zaruri bir iştir.

*Sertlik ve şiddetle muamelelerin ahaliyi hükümetten nefret ettireceğine, memurlar aleyhine buğuz ve düşmanlık meydana getireceğine tarih de şahitlik etmektedir.

*Ehil olmayan memurlarla idare edilen hükümette bir yandan insanlara yapılan muamelede haksızlığa uğratılmak, hamiyetsizlik ve kifayetsizliklerinden dolayı verilen görevlerini güzelce yerine getirmeyerek kulların maslahatları sürüncemede bırakılmak, diğer yandan da süflü tabiatlarının sevgiyle insanların mallarına, canlarına, sair hukuklarına tecavüz etmek gibi kötü davranışlar ve mezalim yüzünden ahâlinin hükümet hakkında beslemekte buldukları iyi duygular yok olup kalpleri kırılır, hükümete karşı soğukluk meydana gelir.

*İstişare edilen kişi istişare edilen konuya dair yeterli bilgiye sahip olan kimselerden olmalıdır.

*Danışılan kişi güvenilir olmalıdır.

*Müşavirler, istişare olunan konuda son derece fikir ve söz hürriyetine sahip olup hiçbir kimseden çekinmemelidir. Hiçbir kuvvetten korkmamalı, hak ve hakikati söylemekten kaçınmamalıdır. Bu konuda gayet metin ve cesur

olmalıdır. Danışma, yalnızca görüşe katılmaktan ibaret kalırsa fayda vermek şöyle dursun, istibdadın (baskıcı yönetimin) arkasını kesmeye değil, artarak devamına yol açar.

*Ey millet! Aklınızı başınıza alınız da sözü geçen yüksek sıfatlara sahip zatları bularak milletvekili seçiniz. Yoksa bu önemli görevinizi yapmakta kusur ederseniz ülkede meydana gelecek fenalığın sebebinin en önce kendiniz olacağını ve bu konuda hiçbir kimseye bahane bulmaya hakkınız olmayacağını geniş ve derin bir şekilde düşününüz.

*İslâm'ın ilk devirlerde gerçek hürriyete ve tam eşitliğe son derece riayet edilmekte idi. Fakat sonraları milletin işleri bir takım zalimlerin eline geçince devlet, temelden sarsıldı. Asıl özelliği yetirildi. İlâhi kanun nefsanî arzuların çukurlarına gömülerek, milletin fitri haklarından olan hürriyet ellerinden gasp edilerek insanlar esir sayıldı. Zulüm ve hıyanet, keyfi davranışlar hüküm sürmeye başladı. O zamandan itibaren devlet, kuvvet ve şevketini kaybederek şimdi içinde bulunduğumuz seviyeye düştü.

*Halife (İslam devlet başkanı) haksız ve İslama aykırı olarak bir kimseyi öldürürse kisas olunur. Haksız olarak bir kimsenin malını alırsa o mal ondan geri alınır. Çünkü bunlar kul haklarından olduğu için bu konuda devlet başkanı diğer insanlarla eşittir. Devlet başkanı; üzerinde bulunan bu gibi hakları yerine getirmekten kaçınırsa hak sahibi İslam askerlerinden ve milletten yardım isteyip onların desteğiyle hakkı olan kisası veya gasp edilmiş mallarını elde eder.

*İslâm nazarında herkes kendi sorumluluğu altındaki kimselerin haklarından sorumludur. Herkesin sorumluluğu, o kimselerin miktarına göredir. Bu yüzden çok sayıda insandan sorumlu olan, yetki ve tasarrufu büyük olanların sorumluluğu da büyük ve azabı da şiddetlidir.

*Kulun Allah'a karşı görevlerinden biri de ibadetlerdir. İbadetler; abdest, gusül, namaz, zekat, oruç, hac, cihat gibi islamın erkanını Allah'ın emrettiği şekilde yerine getirmekten ibarettir.

*Ölmeden önce üzerindeki kul hakkını vermeyenlerin mahşerde etrafını hak sahipleri çevirip haklarını isterler. Zalimler ve üzerinde kul hakkı olanlar, melekler vasıtasıyla büyük mahkemeye getirilip mazlumların hakkı onlardan alınır. Zalimlerin sevabı var ise hakkı miktarı mazluma verilir. Yoksa mazlumun günahından zalime yükletmek suretiyle haklaştırırlar.

Ethem Erkoç Atıf Hoca'nın kabri başında

KAYNAKÇA:

Ahmet Faruk İmal: *İskilipli Atıf Hoca'nın Bilinmeyen Yönleri*, İskilip'in Sesi gazetesi, Yıl:1992, Sayı: 92-93

Ahmet Faruk İmal: *Masumdu*, İskilip'in Sesi gazetesi Yıl: 1992, sayı: 91

Ahmet Kabaklı: *Temellerin Duruşması*, sh: 243, 275-277, 20.baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2000

Ahmet Nedim: *Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları* 1926, İstanbul-1993

A.Hamdi Ertekin: *İskilipli Atıf Hoca Anıt Mezar ve Külliyesi*, 2013-İskilip Belediyesi Kültür yayını

Ahmet Turan Alkan: *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, 2.Basım, İstanbul-2012:

Altınoluk Dergisi, sayı 26, 1988

Ayşe Hür: *Öteki Tarih*, II /360-368, Profil Yayınları, 2012-İstanbul

Burhan Bozgeyik: *İşte Zulmün Belgesi*, Erhan Yayınları, Sh: 49-57, 1999-İstanbul

Burhan Bozgeyik: *M. Kemal'e karşı çıkanlar*, Çile yayınları, sh: 221-222, 309, İstanbul 1995

Bülent Gökgez-Bahadır Kurbanoğlu: *İskilipli Atıf Hoca İstiklal Mahkemelerinin Tarihi Misyonu ve Şapka İnkılabı*, İstanbul-2013

Cemal Fedayi: *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Nasıl Geçildi?* Ankara-2012,

Cevdet Küçük: *İstiklal Mahkemeleri*, DİA 23/350-355, İstanbul-2001

D. Mehmet Doğan: *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Yazar yayınları, sh: 452-459, Ankara 2013

Derin Tarih Dergisi, sayı-20, Kasım 2013

Ebül'ula Mardin (Ord. Prof.) *Huzur Dersleri*, I. Cilt. 1951 İstanbul, II-III. Cilt 1966 İstanbul

Ekmelettin İhsanoğlu: *Teali-i İslam Cemiyeti*, DİA 40/207-208, İstanbul 2011

Ergün Aybars: *İstiklal Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975, sh:14

Ertuğrul Düzdağ: *Aman İrtica Olmasın*, İz yayıncılık, sh: 150-153, İstanbul 1996

Falih Rıfki Atay: *Çankaya* (Pozitif Yayınları) İstanbul 2007

H. C. Armstrong: *Bozkurt Kemal Atatürk'ün yaşamı*, (Çev. Gül Çağal Güven) Arba yayınları, İstanbul 1996

Hasan Hüseyin Ceylan: *Din Devlet İlişkileri*, Risale Yayınları, 2. basım (II / 54-75 ve 29, 35-36, III / 26-28) Ankara 1990

Hulusi Turgut: *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, T.İş Bankası yayını, 15. Basım, İstanbul-2013

Hüseyin Yılmaz: *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Terörü*, Sh: 219-282, Timaş Yayınları, 1995-İstanbul

Hüseyin Yılmaz: *İnkılap Kurbanları*, Sh: 128-134, Timaş yayınları, İstanbul-1991

İlmiye Salnamesi (*Meşihat-ı Celile-i İslamiyyenin Ceride-i Resmiiyesi*) sh:130,157 Matbaa-i Amire -1334

İskilipli Atıf Hoca: Frenk Mukallitliği ve İslam (Sad. Sadık Albayrak) İstanbul- 1975

İskilipli Mehmet Atıf: *Medeniyetimizin Sosyal Dinamikleri (Medeniyet-i Şeriyeye ve Terakkiyat-ı Diniye)* Sad: Ümit Dericioğlu, İstanbul 2011

İskilipli Muhammed Atıf Hoca: *İslam Fıkhi*, 6 cilt, (İbrahim Halebi'nin Mülteka'l-Ebhur adlı eserinin tercümesi) Yayına hazırlayanlar: Abdullah Sivridağ- Mümtaz Habib Güven, Takdim Yazısı: Hayreddin Karaman, Nehir Yayınları, 1994-İstanbul

Kılıç Ali: İstiklal Mahkemesi Hatıraları, İstanbul 1997, Cumhuriyet Gazetesi ilavesi

M.Y.: İskilipli Atıf Hoca Niçin İdam Edildi? Âlem Yayıncılık, İstanbul (Bilatarih)

Mustafa Müftüoğlu: *Yalan Söyleyen Tarih Utansın*, Çile yayınları, 5. baskı, II/308-327, İstanbul 1976

Necip Fazıl Kısakürek: *Son Devrin Din Mazlumları*, 5. Basım, İstanbul 1977

Mehmet Sılay: *İskilipli Atıf Hoca*, 3. Basım, İstanbul 2011

Mustafa Armağan: *İskilipli Atıf Hoca şapka için idam edilmedi mi?* zaman gazetesi, 20.02.2011

Mustafa Armağan: *İskilipli Atıf Hoca'yı asanlardan biri de andımızın mucidiydi*, zaman gazetesi,13.19.2013

Mustafa Çıkrıkçı: *Darağacı* (şiir) İskilip'in Sesi gazetesi, Yıl: 1991, Sayı: 68

Mücteba Uğur: *M. Atıf Efendi'ye Göre Geri Kalışımızın Nedenleri*, Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Alimler, sh. 391-395, 23-25 Mayıs 1997 Sempozyumu, TDV yayını, 2. Basım, 1998-Ankara

Mücteba Uğur: *Ebedi Aleme Göçüşünün 67. Yıldönümünde Muhammed Atıf Efendi'nin Şehadeti*, İskilip'in Sesi Gazetesi, Yıl: 1993, Sayı: 112

Mürsel Şahinbaş: *Atıf Hoca Sağ olsa, bunlar yine sorgusuz sualsiz asarlardı*, İskilip'in Sesi Gazetesi, Yıl: 1995, Sayı: 141

Ray Brock: *Hayalet Süvari Mustafa Kemal Atatürk* (Çev. Haluk Gurukan) Birharf Yayınları, sh.426-428, İstanbul, 2004

Recep Kaymakcan: *İskilipli Atıf Efendi'nin İslam dinine göre Batı medeniyetinin meşru ve meşru olmayan yönleri hakkındaki görüşleri*, İskilip'in Sesi gazetesi, Yıl:1988, Sayı:11-12

Recep Kaymakcan: *Atıf Hoca'yı anarken*, İskilip'in Sesi gazetesi, Yıl 1989, sayı: 32

Recep Kaymakcan: *İskilip'i Türkiye'ye tanıtan gazeteci Sadık Albayrak ile röportaj*, İskilip'in Sesi Gazetesi, yıl: 1988, Sayı: 18

Rıza Nur: *Hayat ve Hatıratım*, IV / 1317 Altındağ Yayınevi, 1968- İstanbul

Sadık Albayrak: *Son Devir Osmanlı Uleması*, 3/114-115, İstanbul 1980

Sadık Albayrak: *İskilipli Mehmet Atıf Efendi*, DİA 22/583-584, İstanbul 2000

Sadık Albayrak: *Türkiye’de Din Kavgası*, Araştırma yayınları, 5. basım, sh: 210-221, İstanbul 1991

Sadık Hocaođlu: *İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi? İskilipli Atıf Efendi ve Tüm eserleri-* İstanbul (Araştırma Yayınları)

Said Aykut: *İskilipli Atıf Hoca*(Sahabeden Günümüze Allah Dostları) İstanbul 1996

Sinan Omur: *İskilipli Atıf Hoca Nasıl İdam Edildi?* 2. Basım, İstanbul 2013

Şevket Süreyya Aydemir: *Suyu Arayan Adam*, 6.basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 1967, sh: 369,374

Tahirü’l-Mevlevi: *Matbuat Alemindeki Hayatım- İstiklal Mahkemesi Hatıraları* (Haz. Nurcan Başdurmaz) İstanbul 2012

Vehbi Vakkasođlu: *Önce Alkışladılar Sonra Öldürdüler*, 6.basım, sh:122-128, Cihan yayınları, 1984- İstanbul

Yakın Tarih Ansiklopedisi, 5 cilt, (3/327-334) Akit Gazetesi Yayını

Yakın Tarih Ansiklopedisi, *Yeni Nesil Yayınları*, I /267-300, VIII / 185-201, 1988- İstanbul

Ethem Erkoç

1950 yılında Çorum'da doğdu. 1969'da Çorum İmam Hatip Okulu ve Çorum Atatürk Lisesi'ni bitirdi. 1973'te Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nden, 1974'te Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden mezun oldu. Kırklareli Atatürk Lisesi din dersi öğretmenliği ile meslek hayatına başladı. Osmaniye İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenliğine atandı. 1987 yılında Arapça dil eğitimi için kısa süreli olarak Mısır'a gitti.

Okullardaki kültür etkinliklerinde eksikliği hissedilen tiyatro eserleri konusunda çalışmalar yaptı. 1999 yılında emekli oldu. Yapmış olduğu araştırma, inceleme ve tebliğleri yerel ve ulusal basında çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlandı. Kitap çalışmalarının yanı sıra çeşitli dergi ve gazetelerde makale ve inceleme yazıları devam etmektedir.

Evli ve dört çocuk babası olup Arapça ve İngilizce bilmektedir.

Yayımlanmış eserleri:

1. Çorum İli ve İlçeleri
2. Nikonya'dan Çorum'a (Roman)
3. Suheyb-i Rumi
4. Yusuf Bahri Efendi
5. Çorum Evliyaları (Ali İzzet Efendi'nin Tezkire-i Makamat adlı eserinden sadeleştirme) ilaveli 3. Basım
6. Elvan Çelebi
7. Arapça Kelime ve Cümle Yapısı (2. Basım)
8. Hayat Çizgisi (Tiyatro)
9. Gurbet Yuvası (Tiyatro)
10. İkinci Ömer (Tiyatro)
11. Selahattin Eyyubi (Tiyatro)

12. Yedi Sekiz Hasan Paşa
13. Âşık Paşa ve Oğlu Elvan Çelebi
14. Zekât Rehberi (2.Basım)
15. Mazlumoğlu Hacı Halil Ağa
16. Anadolu'da Bir Köy Odası (2. Basım)
17. Sahabe Evliya Ulema Yurdu Çorum
18. Ebu Talib'in Müslümanlığı (Ahmet Feyzi Çorumî'nin Feyzül Vahib Fi-Necat-i Ebi Talip adlı eserinden sadeleştirme)
19. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Çorum Yöresi
20. Necmi Şamlı
21. Çorum Fatih Danişmend Ahmet Gazi (Tiyatro)
22. Piyeslerim
23. Taşralı Yazar (Tiyatro)
24. Altın Gözyaşları ve Şehidin Çağrısı (Tiyatro)
25. Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayih
26. İskilipli M.Atıf Hoca
27. Beşiktaş Muhafızı Yedi sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikayesi (2.Baskı)
28. Çorum Sahabe ve Evliya makamları
29. İskilipli M.Atıf Hoca (2.Baskı)

